

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΕΧΝΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΝΙΚΟΣ ΣΙΑΠΚΙΔΗΣ

Γράμματα—Εμβάσματα: Νίκο Σιαπκίδη, Γαμβέτα 6, Αθήνα

REVUE D'ART

REVUE MENSUELLE DES LETTRES ET DES ARTS

Directeur: ΝΙΚΟΣ ΣΙΑΠΚΙΔΗΣ Rue Gambetta 6 — Athènes — Grèce

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ Έσωτερικού: Έτήσια Δρχ. 120.—Έξάμηνη Δρχ. 60.
Έξωτερικού: Έτήσια Δολ. 8.—Αίγυπτος Τιμ. Τεύχ. Δ.Γ. 15

ΕΤΟΣ 2 — ΤΟΜΟΣ Γ'. — Μάϊος 1956 — Άρ. Τεύχους 17

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ . . . . . Χριστός Άνέστη
ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΜΒΡΙΩΤΗΣ . . . . . Έ Η Ιδεολογία του πολέμου (μελέτη)
Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΛΗΣ . . . . . Δοξαστικό (ποίημα)
ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ . . . . . Όμτροι (τραγαλία)
ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΓΣΟΣ . . . . . Έ Ημερολόγιο και έπιστολές ενός φαντάρου (ποίημα)
ΛΙΛΙΑ ΝΑΚΟΥ . . . . . Έτσι λοιπόν είναι η ζωή; (Διήγημα)
ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ (Πλάτων, Όμηρος, Άλκαίος, Σαπφώ, Βακχυλίδης, Άνδοκίδης, Αλοχύλος, Έυριπίδης, Άριστοφάνης, Μεταφρ. Παλλη, Λεκατοά, Σταύρου, Γρηγόρη, Γιοφύλλη κ. δ).
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΙΤΑΚΟΣ . . . . . Ι.ρελκύνια (ποίημα)
ΑΝΤΡΕΑΣ ΝΕΝΕΔΑΚΗΣ . . . . . Το ΈΙΚοσιοχτώ» (Διήγημα)
ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΓΙΑΣ . . . . . Ειήνη οκλάβα (ποίημα)
ΑΠΑΘΕΙΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (Κάλβος, Πολεμης, Χατζόπουλος, Γρυπάρης, Παλαμάς, Καρυωτάκης, Σικελιανός, Βάρναλης, Στρ. Δούκας).
ΕΚΠΡΟΣΩΠΙ ΤΟΥ ΠΝ. ΚΟΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ (Μ. Αύγέρης, Μ. Βάρβογλης, Ν. Βεης, Χ. Θεοδορίδης, Γ. Καζαντζάκη, Θ. Καστανάκης, Θ. Συναδινός, Μ. Σκουλούδης, Μ. Ψαθάς).
ΧΑΛΛΗΝΤΟΡ ΛΑΞΕΝΣ . . . . . Ναπολέων Βοναπάρτης (Νοβέλλα. Τέλος)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ό δρόμος προς την Ειρήνη—Έ βράβευση του Καζαντζάκη—Τά κρατικά βραβεία—Μέτρα για όλους—Οι εύθυνες των λογοτεχνικών σωματείων—Τά ελληνικά έργα — Για την κρατική—Άφήστε τό χρόνο—Πολύ φυσικό — Τά φεστιβάλ του καλοκαιριού—Νά την άνακαλέσει.

ΠΕΤΡΟΣ ΟΡΦΙΝΟΣ: . . . . . Δημοτικά τραγούδια και μουσική άγωγή

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κ. ΑΝΤΥΠΑΣ: Γ. Κορδάτου. Έιστορία της Άρχαίας Έλλάδας.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Γ. ΣΤΑΥΡΟΥ: Έ Η Θεοφανώ—Τό χαλάζι—Χωρίς γάντι—Έ βασίλισσα κι οι έπαναστάτες—Τό Αύγουστιάτικο φεγγάρι.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Γ. ΠΕΤΡΗΣ. Έκθέσεις Τσιμιγκάτου—Γέραλη—Άντωνακάτου—Συρίγου

ΕΙΚΟΝΕΣ

Τό εξώφυλλο: ΒΑΛ. ΣΕΜΕΡΤΖΙΔΗΣ (ούνθεση). Έκτός νειμένου: ΠΙΚΑΣΣΟ: Τό περιστέρι. Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: Τοπείο. Ε. ΛΙΩΚΗΣ: Φτωχογειτονία. Είδικο οκτασέλιδο με έργα: Δ. ΓΟΥΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ο. ΚΑΝΕΛΛΗ, Χ. ΚΑΠΡΑΛΟΥ, ΒΑΣΩΣ ΚΑΤΡΑΚΗ, ΚΛ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Τ. ΜΑΡΘΑ, Γ. ΣΙΚΕΛΙΩΤΗ, Η. ΦΕΡΤΗ.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ νόμῳ: Διευθυντής Νίκος Σιαπκίδης, Καλύμνου 34
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Έωσήφ Προδρόμου, Ζωοδόχου Πηγῆς 31—Άθήνα

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ Β'

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΜΑΪΟΣ 1956

ΤΕΥΧΟΣ 17

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι γέροι καὶ κόρες,
ὄλοι, μικροὶ μεγάλοι ἐτοιμαστῆτε·
μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμαζωχτῆτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
ὄμπροστὰ τοὺς ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη
πέστε Χριστὸς ἀνέστη ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Του Καθηγητή ΓΙΑΝΝΗ ΙΜΒΡΙΩΤΗ

ΟΛΟΙ ΟΙ ΛΑΟΙ σήμερα ατενίζουν με δέος τον κίνδυνο του πολέμου. Οί ώρισμένοι όμως φιλοπόλεμοι κοινωνικοί κύκλοι προσπαθούν με κάθε μέσο να τους ξεσηκώσουν και να τους ρίξουν μέσα σε μια παγκόσμια πυρκαϊά. Με μύριους τρόπους θρέφουν την πολεμική ψύχωση. Έκτός από την καθημερινή πολιτική προπαγάνδα της στιγμής προβάλλουν και μιάν ολόκληρη σοβαρή και καλοδουλεμένη «ιδεολογία του πολέμου», που τή στηρίζουν με επιστημονικά τάχα επιχειρήματα. Δεν ξεχωρίζουν διόλου τους άμυντικούς κι απειληθερωτικούς πολέμους που είναι υποχρεωμένοι να κάνουν οί λαοί για τή ζωή τους και τήν ανεξαρτησία τους, από τους άλλους τους επιθετικούς και καταχτητικούς που αποκρίνονται σε άρπαχτικά ένστικτα. Απεναντίας οί επιστημονικές θεωρίες τούτους τους καταχτητικούς θέλουν να δικαιολογήσουν, να τους παρουσιάσουν σαν άδήριτη ανάγκη που τήν επιβάλλει ένας άκατάλυτος φυσικός νόμος.

Βιολόγοι, κοινωνιολόγοι, φιλόσοφοι μορφώνουν αυτές τις θεωρίες και τους δίνουν πολλές μορφές ώμες και κυνικές ή και στολισμένες με άπατηλά λαμπερά χρώματα.

Οί ιδεολογικές θεωρίες του επιθετικού πολέμου δεν έλειψαν ποτέ, έγιναν όμως «επιστημονικές» στους νεώτατους χρόνους. Και μάλιστα όσο οί έθνικές κοινωνίες σπαράζονται από τήν έσωτερική διαμάχη, τόσο οί θεωρίες γίνονται επιστημονικώτερες και τονώνονται και κορυφώνονται μέσα στην έθνικοσοσιαλιστική κοσμοθεωρία. Μά και σήμερα, μετά τή συντριβή του χιτλερισμού, δεν έχουν διόλου υποχωρήσει. Το έναντίο, οί θεωρητικοί εκπρόσωποι των πολεμοκαπήλων δεν κάνουν άλλο, παρά να συνεχίζουν τά ίδια κηρύγματα, μόνο που μερικές φορές τά προσαρμόζουν, όσο γίνεται, στην άλλαγμένη πνευματική κατάσταση.

Η φιλοπόλεμη ιδεολογία ανέκαθεν προσπάθησε να στηριχτεί πάνω σε άντικειμενικά τάχα βιολογικά δεδομένα. Πρόβλεπε σαν επιστημονική θεωρία του φυλετισμού πριν από τή γαλλική επανάσταση. Κι από τότε ώς τά τώρα δεν έπαψε να μορφώνεται ολο και περισσότερο από νέα εύρήματα, να υπερασπίζεται τήν ώμη βία, τήν αίματηρή κατάχτηση, τήν υποδούλωση όχι μόνο των έγχρωμων, παρά κι άλλων λαών που στέκουν σε χαμηλώτερο επίπεδο πολιτισμού και γι αυτό «πρέπει» να ύστερούν στη βιολογική τους σύσταση. Η θεωρία του φυλετισμού από τά μέσα του περασμένου αιώνα δένεται στενά με το λεγόμενο κοινωνικό νταρβινισμό, οργανώνεται μαζί του και βρίσκει νέα επιχειρήματα. Μά ή επιστημονική ιδεολογία του πολέμου δεν τελειώνει έδω. Είναι πολύπλευρη και πολύμορφη. Φυλετισμός, κοινωνικός νταρβινισμός, αλλά και μαλθουσιανισμός και αντιιστορισμός είναι τά συστατικά της. Όλα ένώνονται και δίνουν μιάν μακάβρια σύνθεση.

Απ' όλα αυτά ο κοινωνικός νταρβινισμός παρουσιάζεται σαν ο πιο άκαταμάχητος. Στηρίζεται πάνω στη νταρβινική διδασκαλία, που τή φουσκώνει, τήν παραμορφώνει και τήν κάνει κύρια του βάση. Παίρει τον «άγωνά για τήν ύπαρξη», τήν πάλη που κάνουν τά φυτά και τά ζώα μεταξύ τους για τήν εύρεση τροφής, για τήν αυτοσυντήρησή τους, κι αυτό το βιολογι-

κό φαινόμενο το μεταφέρει στην ανθρώπινη κοινωνία. Ο Ντάρβιν προσπάθησε να εξηγήσει την εξέλιξη των ειδών με τη «φυσική επιλογή» που γίνεται με την επικράτηση του πιο δυνατού ή ικανού ατόμου. Κάθε φυτό παλεύει με τα άλλα τα κοντινά του για την τροφή, τον ήλιο και τον αέρα, κάθε ζώο συγκρούεται θανάσιμα με τα άλλα για την ύπαρξή του. Εκείνο που τυχαίνει να έχει κάποιες βιολογικές διαφορές από τα άλλα, ευνοϊκές για την πάλη του, κατορθώνει να νικήσει, να ζήσει, να πολλαπλασιαστεί και να μεταβιβάσει στους απογόνους του τις σωτηρίες του ικανότητες. Οι διαφορές αυτές μέσα στις αλληπάλληλες γενεές δλο και δυναμώνουν και με αυτόν τον τρόπο γίνεται ή μετάβαση από το ένα είδος στο άλλο, ή εξέλιξη.

Ο Ντάρβιν δεν περιορίζεται στην πάλη για την ύπαρξη, δεν εξηγεί μόνο με αυτή τη φυσική επιλογή και την εξέλιξη, παρά προσέχει κι άλλα φαινόμενα. Όμως οι κατοπινολί οπαδοί του τονίζουν ιδιαίτερα αυτό το σημείο, το απλώνουν και το υψώνουν σ' ένα γενικό βιολογικό νόμο που κανονίζει τη συνέχιση της ζωής και την ανάπτυξή της μέσα στο φυτικό και στο ζωικό βασίλειο. Η ζωή ασφαλίζεται με την ωμή βία. Ένας και μοναδικός αιώνιος νόμος δεσπόζει στη μοίρα των ατόμων: ο θάνατός σου ή ζωή μου.

Η άπεριόριστη γενίκευση που παίρνει ο αγώνας για την ύπαρξη, παρουσιάζεται σαν ένα εύρημα σε ώρισμένους κοινωνιολόγους. Με τον πιο εύκολο τρόπο ο «άδυσώπητος» βιολογικός νόμος μεταφέρεται από τον κόσμο των φυτών και των ζώων στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων και μεταμορφώνεται και γίνεται κοινωνικός.

Κι άλλοτε πολλοί προσπαθούσαν να εξηγήσουν τα κοινωνικά φαινόμενα με τα βιολογικά. Μιλούσαν για την ανθρώπινη κοινωνία σαν για έναν οργανισμό που τα μέλη του συνεργάζονται. Με αυτές τις αναλογίες που έκαναν, τόνιζαν—συνειδητά ή κι ασύνειδα—την ανάγκη της συνεργασίας όλων των ατόμων, φτωχών και πλουσίων, αρχόντων κι αρχομένων, που βρίσκονταν μέσα στην ομάδα. Τα μέλη του οργανισμού συναρμόζονται, μα δε στέκουν κι όλα στο ίδιο επίπεδο, είναι ιεραρχημένα, το κεφάλι διατάζει τα πόδια και τα χέρια. Είναι καλό λοιπόν αυτή ή ιεραρχημένη άρμονία να γίνεται το πρότυπο για την κοινωνική συγκρότηση.

Η αναλογική αυτή έρμηνεία μπορούσε να έχει κάποια πέραση σε εποχές που οι κοινωνικές διαμάχες δεν ήταν πολύ χτυπητές. Όμως όταν δυνάμωναν κι έφρεναν σε έντονη αντίθεση και σύγκρουση, οι αναλογίες με τον οργανισμό έχαναν την κατευναστική αξία τους. Τώρα οι δυσαρμονίες είναι άναγλυφες και συνειδητές. Οι κοινωνιολόγοι αναγκάζονται να τις όμολογήσουν, αλλά προσπαθούν και να τις δικαιολογήσουν. Καταφεύγουν στον αγώνα για την ύπαρξη, στον «αιώνιο φυσικό νόμο» και τον άνεβάζουν στο ανθρώπινο επίπεδο. Οι άνθρωποι αγωνίζονται, συγκρούονται μεταξύ τους για την αυτοσυντήρησή τους, δε γίνεται αλλιώς, ή φύση το προστάζει. Οι πιο ικανοί επικρατούν και θριαμβεύουν, οι άνίκανοι παραμερίζονται κι υποτάσσονται. Κι αυτός ο νόμος δεν κανονίζει μόνο τη μοίρα των ατόμων, αλλά και λαών όλόκληρων. Η ωμή βία και στην πρώτη και στη δεύτερη περίπτωση βρίζει την έπιστημονική δικαιολόγησή της.

Είναι φανερό πως ο κοινωνικός νταρβινισμός άποκρίνεται σε ώρισμένη κατάσταση και δεν κάνει άλλο παρά να υπηρετεί στα ένδοεθνικά και στα έξωεθνικά συμφέροντα ώρισμένων ταξικών στρωμάτων. Έρμηνεύει και δικαιολογεί τόσο την έσωτερική κοινωνική και οικονομική ιεράρχηση όσο και τους έξωτερικούς καταχτητικούς πολέμους που γίνονται για την ύποδούλωση ξένων λαών. Έχει λοιπόν ένα διπλό σκοπό. Γι αυτό και φανερώνεται στην έποχή που προετοιμάζεται και που κορυφώνεται ή έμπεριαλιστική όρμη σε μερικά κράτη. Η κατάκτηση, ή άποικιοποίηση, όλα ύπαγορεύονται από τη φύση. Η ρω-

μαντική πίστη στην ισότητα των ανθρώπων, ή λεπτή ευαισθησία, οι διάφορες ηθικολογίες δεν εκφράζουν άλλο παρά μόνο βιολογικές αδυναμίες. Η φύση δεν ξέρει τίποτε απ' αυτά.

Όλη ή θεωρία του κοινωνικού νταρβινισμού μορφώνεται μέσα σ' ένα κατάλληλο κοινωνικό κλίμα και γίνεται ένα αντιδραστικό ιδεολογικό έπλο που έχει βαθύτατη απήχηση. Μέσα σε τέτια πνευματική κατάσταση έρθώνεται κι ο Ύπεράνθρωπος του Νίτσε, αυτός ο απάνθρωπος που προεικονίζει το Χίτλερ.

Σύμφωνα με αυτή τή θεωρία ή ανθρώπινη κοινωνία υπακούει στους άγραφους νόμους τής ζούγκλας. Μα με τούτη τή βεβαίωση δεν τελειώνει όλη ή ιστορία της. Δεν είναι μόνο ή αυθαίρετη μεταβίβαση ενός φαινομένου από τή βιολογική περιοχή στην ανθρώπινη κοινωνική, που μάς ξεσκεπάζει το σκοπό και το χαρακτήρα της. Άλλα πρέπει να ξέρουμε πώς προτήτερα είχε γίνει το αντίστροφο. Η ίδια νταρβινική διδασκαλία είχε μεταφερθεί από τήν κοινωνιολογία στη βιολογία. Ο Ντάρβιν μάς έχει δώσει μιá θαυμαστή προοδευτική έρμηνεία για τήν εξέλιξη τής ζωής, μα δε λείπουν απ' αυτή τὰ αδύνατα σημεία. Προσέχει τήν πάλη μέσα στο φυτικό και στο ζωικό κόσμο και με αυτή εξηγεί τόν τρόπο που γίνεται ή φυσική έπιλογή κι ή εξέλιξη. Δεν τή θεωρεί, είπαμε, σαν τó μοναδικό μέσο, παρά τονίζει κι άλλα φαινόμενα. Όμως στην προσοχή που δίνει στον άγώνα για τήν ύπαρξη, έπηρεάζεται από κοινωνιολογικές θεωρίες. Ο ίδιος μάς λέγει πώς καθώς άγωνίζοταν να δαμάσει τó άπειρο ύλικό που είχε συλλέξει και να δώσει μιάν έρμηνεία, βρίσκει ξαφνικά τή λύση διαβάζοντας ένα έργο του Μάλθους, τó «δοκίμιο για τήν άρχή του πληθυσμού». Η φώτιση του έρχεται από έναν αντιδραστικό κληρικό οικονομολόγο. Είναι πολύ διδαχτική αυτή ή προϊστορία του κοινωνικού νταρβινισμού.

Ο Μάλθους είναι ό θεωρητικός εκπρόσωπος των μεγαλοβιομηχάνων, των κληρικών και των γαιοκτημόνων τής έποχής του. Στο δοκίμιό του (1798) δεν κρύβει τις κοινωνικές δυσαρμονίες, απεναντίας τις ξεσκεπάζει με τόν πιο αντικειμενικό τρόπο. Όμως δεν έπιχειρεί μόνο να τις εξηγήσει, αλλά θέλει και να τις δικαιολογήσει. Μορφώνει τή θεωρία του για τόν πληθυσμό ή καλύτερα για τόν υπερπληθυσμό. Τα μέσα τής διατροφής, μάς λέγει, δεν είναι άπειρα και δεν πληθαίνουν, όσο οι άνθρωποι θα ήθελαν και θα προσπαθοῦσαν. Ο πληθυσμός, αν μένει ανεμπόδιστος, πολλαπλασιάζεται με γεωμετρική αναλογία, ενώ τὰ τρόφιμα αυξάνουν μόνο με αριθμητική. Δεν υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στους δυό έρους που είναι άνισες ποσότητες. Ο Μάλθους βεβαιώνει τέτιες αναλογίες, χωρίς να τις αποδείχνει. Και συμπεραίνει πώς είναι αναγκαίο ένα μέρος τής κοινωνίας να υποφέρει. Η άπαθλίωση είναι αναπόφευγο κακό. Η φύση, λέγει, στο συμπόσιο που έτοιμάζει, δε διαθέτει χώρο για όλους, παρά χορταίνει μόνο τους ώρισμένους καλεσμένους της. Αν καλοῦσε περισσότερους, δε θα έκανε τίποτε, γι αυτό και διώχνει. Οι άπαθλιωμένοι είναι καταδικασμένοι από τήν ίδια τή φύση και δεν έχουν κανένα δικαίωμα να διαμαρτύρονται. Δεν πρέπει να τεκνοποιούν, γιατί αυξάνουν περισσότερο τόν πληθυσμό και μαζί τή δυστυχία. Δεν πρέπει ακόμα κανείς να τους άνακουφίζει, γιατί δεν κάνει άλλο παρά να βοηθεί στον πολλαπλασιασμό τους.

Ο Μάλθους στο βάθος κύριο στόχο του έχει τή γαλλική επανάσταση, τὰ κηρύγματά της για τήν ισότητα των ανθρώπων, τήν πίστη της στην πρόοδο, στην τελειοποίηση τής κοινωνίας, έπου ελπι να μπορούν να ζήσουν και να προκόψουν. Είναι ποτισμένος από τή φεουδαρχική και τή μεγαλοαστική νοοτροπία και μάλιστα πολύ περισσότερο από τήν πρώτη. Σαν οικονομολόγος που είναι, προσπαθεί να στερεώσει τή διδασκαλία του με οικονομολογικά έπιχειρήματα. Τα πορίσματα από τέτια θεωρία θγαίνουν αυτόματα. Τίποτε δε μπορεί και δεν πρέπει να γίνεται για μιá κοινωνική μεταβολή. Η κατάσταση

πού υπάρχει είναι αιώνια. Ἡ φύση κάνει νὰ εἶναι ἄλλοι ἄρχοντες κι ἄλλοι ἀρχόμενοι, πλούσιοι κι ἀπαθλιωμένοι. Ἡ δυστυχία, ἡ πείνα, οἱ ἐπιδημίες, οἱ πόλεμοι, δὲν εἶναι ἀπόλυτα κακά, γιατί μετριάζουν τὸν πληθυσμό. Ἐνας αἰώνιος νόμος κανονίζει τὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες.

Ἀπὸ τὴν ταξικὴ αὐτὴ διδασκαλία τοῦ Μάλθους φωτίζεται κι ἐμπνέεται —ἀσύνειδα— ὁ Ντάρβιν. Ὁ φυτικὸς κι ὁ ζωικὸς κόσμος πολλαπλασιάζεται σὲ πολὺ μεγαλύτερη ἀναλογία ἀπὸ τὰ μέσα τῆς διατροφῆς πού υπάρχουν στὴ φύση. Τότε ξεσπᾷ ἡ θανάσιμη πάλη κι ὁ δυνατὸς ἢ ἱκανὸς θριαμβεύει. Ἡ κοινωνιολογικὴ θεωρία τοῦ Μάλθους μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται βιολογικὴ. Πλουτισμένη τώρα μὲ ἀντικειμενικὰ δεδομένα γυρίζει πάλι πίσω ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου ἔχει τὴν ἀρχικὴ καταγωγὴ τῆς. Σίγουρα ὁ Ντάρβιν δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ φανταστεῖ πὼς θὰ ἔδινε τόσο χρήσιμα ὄπλα στὸς θεωρητικὸς τοῦ κοινωνικοῦ ἀγώνα γιὰ τὴν ὑπαρξή. Αὐτοὶ δὲν πρόσεξαν τὰ προοδευτικὰ στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας του, δὲ λογάριάζαν καθόλου τὴν ἱστορικὴ ἀνοδικὴ ἐξέλιξη, παρὰ χρησιμοποίησαν τὸ πιὸ ἀδύνατο σημεῖο.

Πραγματικὰ ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ὑπαρξή δὲν εἶναι κυριαρχικὸ καθολικὸ φαινόμενο στὰ φυτὰ καὶ στὰ ζῶα, οὔτε κι ὁ ἴδιος ὁ Ντάρβιν τοῦ ἔδωκε τὴν πρωταρχικὴ σημασία, ἔπως ἔκαναν ἔπειτα οἱ ὄπαδοί του. Τέτια ἀντίληψη εἶναι μονόπλευρη. Δὲν ὑπάρχει μόνον πάλη, ἀλλὰ καὶ εἰρηνικὴ συμβίωση μὲ διαφορὲς μορφές (στὶς ἀγέλες λ.χ.). Ὁ ἀνταγωνισμὸς κι αὐτὴ ἡ αἵματηρὴ σύγκρουση στ' ἀληθινὰ δὲ λείπουν. Τὸ φαινόμενο εἶναι χτυπητὸ στὸν καθένα, μὰ δὲν εἶναι τὸ μοναδικό, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δυσαρμονίες ὑπάρχουν κι οἱ ἁρμονίες. Οἱ σημερινὲς μάλιστα ἐπιστημονικὲς ἐρευνες μᾶς βεβαιώνουν πὼς αὐτὸς ὁ ἀγώνας εἶναι πολὺ πιὸ περιωρισμένος ἀπ' ὅ,τι μπορούμε νὰ φανταστοῦμε. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀπόψη τῆς μιτσοურიδικῆς σχολῆς. Ὁ Λυσσένκο μᾶς λέγει πὼς ἡ πάλη γίνεται τὸ κυριώτερο ἀνάμεσα σὲ ἄτομα πού ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ εἶδη καὶ πὼς μέσα σ' ἓνα εἶδος δὲν παρουσιάζεται ἀλληλοεξόντωση. Ἡ συνύπαρξη μάλιστα ὄρισμένων φυτῶν μέσα σ' ἓνα χῶρο προάγει τὴ ζωτικότητά τους, τὰ ἀσφαλίζει ἀπὸ τὰ ἄγρια χόρτα κι ἀπ' ἄλλους κινδύνους. Κάτι παρόμοιο γίνεται καὶ στὰ ζῶα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ δὲν παρουσιάζεται παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ αἵματηρὴ πάλη, τὰ ὅμοια δὲν τρώγουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Δὲν εἶναι λοιπὸν σωστὸ τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ὑπαρξή νὰ τὸν γενικεύουμε τόσο καὶ νὰ τὸν κάνουμε ἓνα κυριαρχικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ζωῆς ὄλων τῶν φυτῶν κι ὄλων τῶν ζώων. Τὰ βιολογικὰ ἐπιχειρήματα πού χρησιμοποιοῦν ὁ κοινωνικὸς νταρβινισμὸς, δὲν εἶναι διόλου ἀκλόνητα.

Μὰ κι ἂν ἀκόμα ὑποθέσουμε, πὼς ὁ βιολογικὸς ἀγώνας γιὰ τὴν ὑπαρξή εἶναι πραγματικὰ τόσο καθολικὸς καὶ κυριαρχικὸς μέσα στὸ φυτικὸ καὶ στὸ ζωικὸ βασίλειο, ὅσο μᾶς παρασταίνουν, πάλι δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει ἀξία γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνικῆς ζωῆς. Καμιὰ ἀναλογία σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση δὲν ἐπιτρέπεται. Δὲ μπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ μεταφέρει μὲ τόσο ἄκριτο τρόπο νόμους ἀπὸ τὴ μιὰ περιοχὴ στὴν ἄλλη. Ἀνάμεσα στὰ ζῶα καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία ὑπάρχει μιὰ τεράστια ποιοτικὴ διαφορά. Τὸ βιολογικὸ ζῶο βρίσκει ἔτοιμη τὴν τροφή του, τὴ μαζεύει, ἐνῶ ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος τὴν παράγει. Κι ἀκόμα δὲν παρασκευάζει μόνον τὴν τροφή του, παρὰ κι ἄλλα πράγματα γιὰ τὴν ἀνεσὴ του, δημιουργεῖ πολυτέλεια, πνευματικὰ ἔργα, πνευματικὴ ζωὴ, βρίσκεται σὲ ἓνα ἀνώτερο ἐπίπεδο. Δίχως ἄλλο οἱ ἄνθρωποι εἶναι βιολογικὰ ὄντα, μὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ εἶναι καὶ κοινωνικά, μορφώνονται μέσα σὲ κοινωνία καὶ κατορθώνουν μὲ τὴν παραγωγικὴ τους ἐργασία νὰ ὑψωθοῦν πάνω ἀπὸ τὸ ζῶο. Ὁ «ἀγώνας γιὰ τὴν ὑπαρξή» δὲν εἶναι ἐδῶ κανένας αἰώνιος νόμος. Οἱ θεωρίες τοῦ Μάλθους δὲν ἔχουν ἀξία. Καμιὰ αὐξητὴ ἀνθρώπων δὲ φέρνει σῶνει καὶ καλὰ τὸν ὄλεθρό τους. Ἄλλωστε ὁ ὑπερπληθυσμὸς τοῦ Μάλθους εἶναι μόνον «σχετικὸς». Παρουσιάζεται μέσα σὲ

ώρισμένη κοινωνική κατάσταση, απ' όπου πηγάζει ή ανεργία. "Ένας λίγο ή πολύ μεγάλος—κατά τήν περίσταση—στρατός ανέργων δε μπορεί να ζήσει και δίνει τήν έντύπωση πώς πλεονάζει και πώς τὰ τρόφιμα δέν άρκοῦν για δλους. "Όμως τὸ πραγματικό είναι ή έλλειψη ἔχι τῶν μέσων τῆς διατροφῆς, αλλά τῆς δουλειᾶς. Τὰ τρόφιμα ὑπάρχουν ή μποροῦν να γίνουν περισσότερα κι απόδειξη είναι πώς πολύ συχνά αὐτὰ καίονται, καταστρέφονται, ἐνώ τόσος κόσμος τὰ χρειάζεται. Δέν καταναλώνονται, ἐπειδή οἱ πεινασμένοι δε βρίσκουν δουλειά και δέν ἔχουν αγοραστική δύναμη για να τὰ προμηθεύονται. Τὸ σχετικό αὐτὸν πλεονασμὸ τῶν ἀνθρώπων τὸν δημιουργεῖ ή ἀναρχία τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς. Αὐτὴ είναι ή μόνη ὑπεύθυνη. Καί στήν περίπτωση ἀκόμα, πού ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς στὸ σύνολό του θὰ φτάσει σὲ πολύ μεγάλο ἀριθμὸ, πάλι δέν πρέπει να ὑπεθέσουμε πώς τὰ τρόφιμα θὰ λείψουν, ἐπειδή οἱ ἀντικειμενικὲς δυνατότητες για μιὰν ἀντίστοιχη παραγωγή τους είναι τάχα περιορισμένες ἀπὸ τήν ἴδια τὴ φύση. Τὸ ἐναντίο, κάθε χώρα κι ή γῆ δλόκληρη μποροῦν να θρέψουν πληθυσμὸ πολλαπλάσιο. Ἡ ἀκαλλιέργητη ἔκταση πού δέν είναι ἀδύνατο ν' ἀξιοποιηθεῖ, είναι πολλές φορές μεγαλύτερη ἀπὸ τήν καλλιεργημένη. Καί τὸ σπουδαιότερο: ή ἐπιστήμη θὰ προχωρήσει με γοργότερο ρυθμὸ και θὰ κάνει πολλαπλάσια τήν ἀπόδοση. "Ό,τι σήμερα κατορθώνεται με τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα, είναι καταπληχτικό και μᾶς ξανόγει προσπικὲς γι ἀφάνταστες μελλοντικὲς ἐπιτυχίες. "Οἱ ἀνθρώποι είναι ἴκανοί να καλύτερεύουν τήν ὑλικὴ ζωὴ τους, ἔστω κι ἂν πληθαίνουν. Τὰ ἐμπόδια δέν ἔρχονται ἀπὸ τήν αὐξήσῃ τους, παρὰ ἀπ' ἄλλοῦ, ἀπὸ τήν ἀναρχικὴ κοινωνικὴ κατάσταση.

Ἐπιπλέον, ὁ μαλθουσιανισμὸς κι ὁ κοινωνικὸς νταρβινισμὸς θέλουν να δικαιολογήσουν αὐτὴ τήν κατάσταση, πού δέν είναι διόλου ἕνα φυσικό, παρὰ μόνο ἕνα ἱστορικὸ κοινωνικὸ φαινόμενο. Αὐτὴ ή κατάσταση δημιουργεῖ τήν ἀγωνία για τὴ συντήρηση τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴ σπρώχνει στήν ἐσωτερικὴ καταπίεση και στήν ἐξωτερικὴ καταχτητικὴ ἐξόρμηση. Αὐτὴ προκαλεῖ τήν οικονομικὴ κρίση και σὰν ἕνα προσωρινὸ μετριάστικο φάρμακο τοὺς σημερινοὺς ἐξοπλισμοὺς και φέρνει στὸν ψυχρὸ πόλεμο. Μέσα σ' αὐτὴ προβάλλει κι ὁ κοινωνικὸς νταρβινισμὸς σὰν ἕνα κύριο συστατικὸ τῆς ἰδεολογίας τοῦ πολέμου.

ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ δὲ μένει μόνο του. Ἐναν τέτιο ἰδεολογικὸ σύμμαχο δέν τὸν αφήνει ἀχρησιμοποίητο ὁ φυλετισμὸς. Τοῦτος είναι, εἴπαμε, πολὺ ἀρχαιότερος, μὰ τώρα πλουτίζεται με νέο αἷμα, βρίσκει νέα ἐπιχειρήματα κι ὀργανώνεται στενά με τὸν πρῶτο.

Ἡ ἐννοια τῆς φυλῆς είναι πολὺ σκοτεινή. Είναι δέδαιο πώς συγκεντρωμένες κοινωνικὲς ομάδες πού ἔχουν λίγο ή πολὺ κοινὴ καταγωγή, παρουσιάζουν μερικὰ ἰδιαίτερα σωματικὰ χαρακτηριστικὰ πού κληρονομοῦνται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ. Τέτια χτυπητὰ γνωρίσματα είναι τὸ χρῶμα πού ἔχουν τὸ δέρμα και τὰ μάτια, ή φύση τῶν μαλλιῶν, τὸ σχῆμα τοῦ κεφαλιοῦ και τὰ παρόμοια. "Όμως δέν είναι εὐκόλος ὁ αὐστηρὸς φυλετικὸς καθορισμὸς τῶν ἀνθρώπων με αὐτὰ τὰ κριτήρια. Δέν είναι σπάνιο φαινόμενο ἄλλα να λέγει τὸ χρῶμα κι ἄλλα ὁ κεφαλικὸς δείκτης. Τὸ ζήτημα περιπλέκεται ἀκόμα περισσότερο, ἄμα θελήσει κανεὶς να χρησιμοποιήσει και τὸν τύπο τοῦ αἵματος, πολὺ συχνά τότε θγάξει διαφορετικὰ πορίσματα. "Όπως και να είναι, ή σπουδὴ τῶν φυλετικῶν γνωρισμάτων—παρ' ὅλες τίς ἀντικειμενικὲς δυσκολίες—μᾶς βοηθεῖ να γνωρίσουμε τὴ σύνθεση ἑνὸς ὠρισμένου πληθυσμοῦ, τήν προέλευσή του και ἄλλα.

Οἱ δυσκολίες προέρχονται ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀνάμιξη τῶν φυλῶν, πού ἔχει γίνει μέσα στήν ἱστορικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ὅρος «φυλὴ» γίνεται

πολύπλοκος, μὴ περιπλέκεται περισσότερο κι ἀπὸ ἄλλους παράγοντες. [Οἱ κοινωνικὲς ἰδεολογίαι ἐπηρεάζουν τὴ σημασία του καὶ τὴν κάνουν σκοτεινότερη. Μερικοὶ χαρακτηρίζουν σὰν χωριστὲς φυλὲς ἀκόμα καὶ τὰ διάφορα ταξικὰ στρώματα μιᾶς κοινωνίας, παίρνουν μιὰ κοινωνικὴ διάρθρωση καὶ τὴν παρουσιάζουν σὰν βιολογική.

Οἱ θεωρητικοὶ αὐτοῦ τοῦ σκοτεινοῦ φυλετισμοῦ δὲν περιορίζονται νὰ ξεχωρίζουν ἀνθρώπινες φυλὲς τῆ μιᾶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, παρὰ θέλουν καὶ νὰ τίς αξιολογοῦν καὶ νὰ τίς κατατάξουν σὲ ἀνώτερες καὶ σὲ κατώτερες. Ὅλη ἡ προσπάθειά τους μάλιστα γίνεται γι αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Κηρύττουν πὼς ὑπάρχουν ὄχι μόνον βιολογικὲς, ἀλλὰ καὶ ψυχικὲς διαφορὲς. Οἱ κατώτερες φυλὲς εἶναι καθυστερημένες ἀπὸ τὴ φύση τους, ἡ πνευματικὴ κι ἡ ἠθικὴ μειονεξία τους εἶναι μιὰ κληρονομιά τους, ἓνα προπατορικὸ ἁμάρτημα βαραίνει στὴ μοῖρα τους. Ἀπ' αὐτὴ τὴ φυσικὴ καταδίκη τους εἶναι προωρισμένες νὰ ὑπηρετοῦν στὶς ἄλλες τίς ἀνώτερες ἐκλεκτὲς φυλὲς. Εἴτε εἶναι μόνον κοινωνικὰ στρώματα ἑνὸς πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας, εἴτε εἶναι λαοὶ ὁλόκληροι, πρέπει νὰ κάνουν αὐτὸ τὸ ἔργο σὰν τὰ ἡμερωμένα ζῶα.

Ἡ θαρραλικὴ αὐτὴ θεωρία εἶναι ἔλωσδιόλου αὐθαίρετη. Καὶ στὴν περίπτωσή ποῦ ὑπάρχουν πραγματικὲς φυλετικὲς διαφορὲς, ποτὲ αὐτὲς μόνες τοὺς δὲ θεμελιώνουν μιὰν ἀντίστοιχὴ ψυχικὴ διαφοροποίηση. Δὲν εἶναι βαθιὲς βιολογικὲς, δὲν ἔχει βεβαιωθεῖ καμιὰ φυλετικὴ διαφορὰ τοῦ ἐγκεφάλου, ποῦ νὰ δικαιολογεῖ τέτλια ἀντίληψη. Ὅλες οἱ φυλὲς ἔχουν τὴν ἴδια βασικὴ βιολογικὴ σύσταση, ἐκείνη ποῦ ἔχει μορφωθεῖ μέσα στὴν ἐξέλιξη τοῦ εἶδους. Κι ἂν παρουσιάζονται ψυχικὲς διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ ὁμάδες, αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὸς κοινωνικὸς παράγοντες. Οἱ θεωρητικοὶ τοῦ φυλετισμοῦ προσπαθοῦν νὰ στηρίζουν τὴ θέση τους μὲ ψυχολογικὰ πειράματα καὶ ὁρίζουν πὼς οἱ νέγροι στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες στέκουν σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο κατώτερο ἀπὸ τοὺς λευκοὺς. Τὰ πειράματά τους δὲ δείχνουν ἄλλο, παρὰ πὼς οἱ ἄνθρωποι μορφώνονται διαφορετικὰ μέσα σὲ διαφορετικὸς κοινωνικὸς ἐρως. Τὸ ἀντίθετο, ἄλλα πειράματα δὲ βεβαιώνουν καμιὰ διαφορὰ γι ἄλλόφυλες ὁμάδες ποῦ οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς τους εἶναι ἴδιες. Μέσα στὴν ἱστορία ἔχουν προβάλει ὡς τὰ σήμερα πολλοὶ πολιτισμοί, ὁ κινεζικὸς, ὁ μεσοποταμιακὸς, ὁ αἰγυπτιακὸς καὶ ἄλλοι ἔπειτα, ποῦ δὲν ἀνήκουν στὴν ἄρια φυλὴ. Κι οἱ σημερινοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς δὲν εἶναι ὁλοκάθαροι ἄριοι, χωρὶς καμιὰ ξενικὴ ἀνάμιξη.

Δὲ συζητοῦμε γιὰ χωριστὰ ἄτομα, ἀλλὰ γιὰ ὁλόκληρες ὁμάδες τους. Αὐτὰ δὲν εἶναι ἔλα πιστὰ πανομοιότυπα, παρὰ διαφέρουν μεταξὺ τους στὶς σωματικὲς καὶ στὶς πνευματικὲς τους ἔμφυτες ἰδιότητες, τὰ περισσότερα κατατάσσονται γύρω ἀπὸ τὸ μέσο ἐρως καὶ μόνον τὰ πολὺ ἱκανὰ καὶ τὰ πολὺ ἀνίκανα κατέχουν τὰ δυὸ ἀντίθετα ἄκρατα περιθώρια. Ὅμως δὲ μπορούμε νὰ εἰποῦμε πὼς μιὰ ὠρισμένη κοινωνία, εἴτε φυλετικὴ, εἴτε ἀνάμιχτη, κλείνει μέσα της μόνον τοὺς προικισμένους καὶ μιὰ ἄλλη μόνον τοὺς φύσει ἀνίκανους. Στὸ μεγάλο ἀριθμὸ τέτοιες ἀτομικὲς ἰδιαιτερότητες σβήνουν. Καὶ δὲ βρίσκουμε τίποτε τὸ πραγματικὸ, ἔταν συγκρίνουμε δυὸ λίγος ἢ πολὺ μεγάλες ὁμάδες, χωρὶς νὰ λογαριάζουμε τίς κοινωνικὲς συνθήκες τους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μορφώνονται ἀπὸ τὴ γύρω τους κατάστασις κι οἱ πῶς προικισμένοι ἀκόμα ἀναδείχονται καὶ γίνονται προσωπικότητες, μόνον ὅσο τοὺς εὐνοεῖ ἓνα κατάλληλο κοινωνικὸ κλίμα. Τὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι εἶναι ἀποφασιστικὸ γιὰ τὴν τύχη ποῦ θὰ ἔχουν οἱ τυχόν ἔμφυτες ἱκανότητές τους, ἀλλιῶς αὐτὲς δὲν ἀναπτύσσονται, χάνονται. Κι αὐτὸ τὸ γίνεσθαι ἀκολουθεῖ ἰδιαίτερη δική του νομοτέλεια, ποῦ δὲν εἶναι φυλετικὴ, οὔτε γενικώτερα βιολογικὴ, παρὰ ἔχει τὴν πρώτη βάση της στὸν τρόπο τῆς παραγωγῆς.

Ἡ πνευματικὴ λοιπὸν ἀξιολόγησις ποῦ οἱ θεωρητικοὶ τοῦ φυλετισμοῦ

κάνουν για τις διάφορες φυλές και που θέλουν να τη στηρίζουν πάνω σε ξεφυτευτες ιδιότητές τους, δεν είναι διόλου επιστημονική. Οι θεωρίες τους ανατρέπονται, μπερδεύονται, και τόσο περισσότερο, όσο εφαρμόζονται όχι μόνο σε λαούς ελόκληρους, αλλά και στην ταξική διάρθρωση μιας και ίδιας κοινωνίας. Πότε υπερασπίζονται τη φεουδαρχική αριστοκρατία και πότε την κεφαλαιοκρατική τάξη, κάθε φορά ανάλογα με την ιστορική στιγμή. Στην πρώτη περίπτωση ή τάξη των ευγενών και του ανώτερου κλήρου γίνεται μια εκλεκτή φυλή, στη Γαλλία λ.χ. παρουσιάζεται σαν να κατάγεται από τους παλαιούς κατακτητές φράγκους, ενώ ο άλλος πληθυσμός προέρχεται από τους κατακτημένους και για αυτό αδύνατους γαλάτες. Ο όρος «φυλή» γίνεται τώρα ένα ταχυδαχτυλουργικό παιγνίδι που το παίζουν, όπως θέλουν. Χαρακτηρίζουν σαν αλλόφυλα τα διάφορα ταξικά στρώματα μιας κοινωνίας. Αμα όμως θέλουν να συσσωματώσουν το έθνος για μια πολεμική κατακτητική εξόρμηση, τότε το παρουσιάζουν ελόκληρο σαν μια καθαρή φυλή που μάχεται ενάντια σε άλλους λαούς αλλόφυλους ή νόθους. Τα όρια γίνονται κινητά ανάλογα με την περίπτωση.

Οι επιστημονικοί θεωρητικοί του φυλετισμού, όσο πλησιάζουμε στη σημερινή εποχή—μέ άλλους λόγους όσο τα κοινωνικά προβλήματα γίνονται πιο έντονα—τόσο πληθαίνουν. Από το Γκομπινώ ως το χιτλερικό Ρόζεμπεργκ και τους όμοιόδεάτες του ο ρυθμός δλο και γίνεται πιο γοργός και πιο πυκνός. Κι όλοι αντιμάχονται κάθε δημοκρατική ισότητα.

Ο Γκομπινώ στα μέσα του περασμένου αιώνα γίνεται ο απολογητής του κλονισμένου φεουδαρχισμού. Μισεί τα δημοκρατικά κηρύγματα και τα εξηγεί από τη φυλετική ανάμιξη. Μόνο μια νοθευμένη φυλή, λέγει, μπορεί να προβάλλει τέτια αίτήματα.

Μα κι όλοι οι άλλοι συνεχιστές του, που παρουσιάζονται στην εποχή του ιμπεριαλισμού, πολεμούν κι αυτοί τη δημοκρατία, αλλά τώρα υπερασπίζονται άλλη τάξη, την κεφαλαιοκρατική. Μερικούς τόσο τους παραζαλίζει ή μανία τους, που τους κάνει να καταδικάζουν κι αυτά τα χριστιανικά κηρύγματα. Καυτηριάζουν το χριστιανισμό που δίδαξε την ισότητα όλων των ανθρώπων, έστω και μόνο απέναντι στο Θεό. Τόν θεωρούν ποτισμένο από έβραϊκά στοιχεία κι είτε ζητούν την κάθαρσή του και τη μεταρρύθμισή του, είτε την κατάργησή του. Έδω έχουμε ένα χτυπητό συγκεκριμένο παράδειγμα που μάς λέγει πως κάθε ιδεολογία δεν πρέπει να εξετάζεται απομονωμένη από την κοινωνική κατάσταση που τη θρέφει. Ο άθεϊσμός παλαιότερα ήταν το κήρυγμα των αστικών στρωμάτων που έκαναν την ιστορική ανοδοική τους πορεία, ενώνονταν με άλλα διδάγματα και τόνωνε την επαναστατική ιδεολογία. Αλλά τώρα το ίδιο φαινόμενο παίρνει έναν άλλο αντίθετο χαρακτήρα, γίνεται αντιδημοκρατικό, αντιδραστικό. Ο Τσάμπερλαιν, που κάνει τόσο θόρυβο από τα 1900 κι ύστερα με «Τα θεμέλια του 19ου αιώνα» και με άλλα έργα του, δε φτάνει στην αποκήρυξη του χριστιανισμού, όπως κάνουν μερικοί χιτλερικοί κοινωνιολόγοι και φιλόσοφοι, παρά ζητεί την κάθαρσή του. Φαντάζεται τον Ίησο σαν έναν άριο που τη διδασκαλία του την έχουν νοθέψει οι έβραϊοι. Στιγματίζει την «Ιερουσαλήμ» και τη «Ρώμη» (=την καθολική εκκλησία). Η νοθευμένη χριστιανική θρησκεία και το «χάος των λαών» που πήγασε από τον ξεπεσμό της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μορφώνουν τη βάση που στηρίζει την ιστορική πραγματικότητα ως τα σήμερα. Ότι καλό έχει γίνει από τότε ως τα τώρα, προέρχεται από τους γερμανούς που είναι το πιο καθαρό υπόλοιπο της άριας φυλής. Αυτό! αγωνίζονται να αφανίσουν κάθε σκοτεινή δύναμη, την έβραϊκή νοθεία, το χάος των λαών. Ο Τσάμπερλαιν έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αυτός περισσότερο απ' όλους τροφοδοτεί την εθνικοσοσιαλιστική κοσμοθεωρία. Δεν πρόκειται πια για φυλετικές αντικειμενικές—επο γίνε-

ται—έρεινες. Έδω προβάλλει ολοκλήρη ή άρπαχτική καταχτητική όρμή
‘Ο Τσάμπερλαιν χρησιμοποιεί σωματικά φυλετικά γνωρίσματα, μά ξέρει πώς
αυτά δέν είναι άρκετά. Καταφεύγει και σέ άλλα κριτήρια. Πιστεύει στό έσω-
τερικό αυτόσυναίσθημα που έχει ένα άτομο ή κι ένας λαός ολοκλήρος για τή
φυλετική υπόστασή του. Με αυτό τό αυθαίρετο υποκειμενικό στοιχείο, μέ
τήν έσωτερική ένόραση, θέλει νά παρορμήσει τό θυμικό του γερμανικού λαού
και νά τό κινήσει άκράτητο ένάντια στους άλλους.

‘Ο Τσάμπερλαιν συναντά τό νέο άκόμα Χίτλερ και κάνει τή μεγάλη
ανακάλυψή του. Τόν δραματίζει: σαν τό λυτρωτή του κόσμου από τή νοθεία
και τό «χάος». Τό μυστικιστικό του κριτήριο τό κληροδοτεί στους χιτλερι-
κούς ιδεολόγους. ‘Ο Ρόζεμπεργκ λέγει: «Ψυχή... σημαίνει φυλή από μέσα
θεωρημένη». ‘Οπως ό Τσάμπερλαιν, καλούν κι αυτός κι οί όμοϊδεάτες του
σέ εσθήθεια τόν κοινωνικό νταρβινισμό και γίνονται οί νιτσεικοί άπάνθρωποι
που δέν έχουν κανένα δισταγμό. Ζητούν τήν κάθαρση από τους έσωτερικούς
άντιπάλους τους και τήν υποδούλωση των ξένων. Στην προπαγάνδα που κά-
νουν, χτυπούν και τήν κεφαλαιοκρατία, όχι καθεαυτή, αλλά μόνο τους
έβραίους και τους ξένους κατόχους του κεφαλαίου. Κηρύττουν τήν ώμήθια
σαν γνώρισμα του άριού γερμανού. «Δίκιο είναι: ό,τι άριστοι άντρες θεωρούν δι-
κιο». ‘Ο Χίτλερ προθεί μιá θάρραρη, δεσποτική νεολαία. «Θά ήθελα νά ιδώ
στά μάτια τους τή λάμψη τής περηφάνιας και τής ανεξαρτησίας των άρπα-
χτικών ζώων». ‘Ο κοινωνικός νταρβινισμός βρίσκειται τώρα στην πιο θριαμ-
βευτική κορύφωσή του, ό Χίτλερ έπισφραγίζει: «‘Η χτηνωδία είναι σεβαστή».

‘Ακόμα δέν είπαμε τό όλο. Δέν κάναμε όλη τήν ανάλυση τής ιδεολο-
γίας του πολέμου. ‘Η έθνικοσοσιαλιστική κοσμοθεωρία θρέφει μέσα της και
κάνει νά φουντώνει κι ένα άλλο σπουδαίο συστατικό της, δέν περιορίζεται στό
φυλετισμό και στόν κοινωνικό νταρβινισμό. Μαζί μέ αυτούς ένώνει κι ολοκλη-
ρώνει και τό αντιστορικό στοιχείο. Τοῦτο κλεινόταν έξαρχής μέσα στον
καθένα τους. Οί αιώνιοι βιολογικοί νόμοι κι οί έμφυτες φυλετικές ιδιότητες
που καθορίζουν τήν κοινωνική μοίρα των ανθρώπων, δέ σημαίνουν άλλο,
παρά πώς δέν έχει γίνει κι ούτε θα γίνει καμιά ιστορική άνοδική εξέλιξη. Μά
τώρα τοῦτο τό στοιχείο προβάλλει και παίρνει τήν πιο καθαρή του έκφραση.

Μας λέν πώς ή ανθρωπότητα δέν είναι όρος μονοσήμαντος, δέν είναι
ένιαία κατηγορία ούτε στό χώρο, ούτε στό χρόνο, πώς δέν είχε ποτέ της κι
οὔτε μπορεί νά έχει καμιά πραγματική συνοχή. ‘Από τήν πρώτη της εμφά-
νιση ως τά σήμερα, από τις πρωτόγονες κοινωνίες ως τις τωρινές τις πολιτι-
σμένες, δέν έχει γίνει καμιά προσθευτική εξέλιξη, δέν έχει υπάρξει καμιά κα-
θολική ιστορία μέ διαλεκτική ένότητα και συνέχεια σ’ όλο αυτών τό χρόνο.
‘Ο,τι όνομάζουμε ιστορική πορεία, ανάπτυξη, πρόοδος, είναι ψευδοφαινόμενα.
‘Ο,τι παρουσιάζεται σαν πολιτισμοί που διαδέχονται ό ένας τόν άλλο, στέκει
όλωσδιόλου πάνω στην επιφάνεια. ‘Ο,τι υπάρχει σ’ αληθινά, είναι μόνο διά-
φοροι ιστορικοί κύκλοι που ανήκουν σέ διάφορες φυλές και μάλιστα στις έκλε-
κτές, κύκλοι που είναι άσχετοι μεταξύ τους. ‘Η καθολική ιστορία είναι ένα
φανταστικό πλάσμα. Τό δημιουργούν εκείνοι που θέλουν νά κηρύττουν τήν
προθευτική εξέλιξη, τή μεταβολή, σαν ένα ιστορικό φαινόμενο που έχει πρα-
γματωθεί στα περασμένα και που πρέπει—αυτό είναι τό χειρότερο—νά πρα-
γματώνεται και τώρα. Τέτια φανταστικά πλάσματα φέρνουν τήν αναστάτωση
και γεννιοῦνται από τό «χάος των λαών». Τό πολύ πολύ μπορεί νά υπάρχει
ιστορία μόνο για τις ανώτερες φυλές. ‘Η καθεμιά τους στό δικό της αυτόνο-
μο κύκλο δημιουργεί πολιτισμό, μάχεται ένάντια στό σκοτάδι κι αυτοθεβαι-
ώνεται, όπου κι όταν ανακατώνεται μέ κατώτερους άλλόφυλους, φθείρεται
κι άφρανίζεται. ‘Η άρχαία έλληνική φυλή δημιούργησε και μεσουράνησε, όμως
χάρη στα άλλόφυλα στοιχεία που πήρε μέσα της, έχασε τόν πολιτισμό της.

Για τὸ Ρόζεμπεργκ μάλιστα οὔτε κι αὐτὴ ἡ ἱστορική ἀνάπτυξη μιᾶς ἀνώτερης φυλῆς, ἔστω καὶ μέσα σ' ἓναν ἀπομονωμένο κύκλο, ἀναγνωρίζεται. Γι αὐτὸν δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἱστορικό, παρὰ μόνο τὸ σταθερὸ κι ἀμετάβλητο. Ἡ γερμανικὴ φυλὴ ἔδρασε καὶ ὄρᾳ, μόρφωτε καὶ μορφώνει: πολιτισμὸς, μὰ πραγματικὰ ἔχει φανερώσει καὶ φανερώνει μόνο ἐκεῖνο τὸ οὐσιαστικὸ ποῦ ἔκλεινε ἐξαρχῆς μέσα της, τίποτε ἄλλο δὲν ἔχει προσθέσει σ' αὐτό. «Ψυχὴ σημαίνει φυλὴ». Ἡ γερμανικὴ ψυχὴ εἶναι μιὰ κι ἀδιαίρετη μέσα στὸ χρόνο. Ἐχει φουσῆξει τὴ θερμὴ πνοή της μέσα σ' αἰώνια ζωντανούς μύθους ποῦ ὄσες μορφές καὶ νὰ παίρνουν, μένουν οἱ ἴδιοι πάντοτε, γιατί μέσα τους σαλεύει ἓνας καὶ μοναδικὸς οὐσιαστικὸς πυρήνας τους. Ὁ πανάρχαιος Ὀντίν ἔποιε μορφὴ, ὅποιο ἔνομα κι ἂν παίρνει, ζῆ καὶ σήμερα, ὅπως ζοῦσε πρὶν ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια, εἶναι ἡ αἰώνια ψυχικὴ πρεβελή τοῦ αἰώνιου νορδικοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀντιιστορισμὸς αὐτὸς παρουσιάζεται καὶ σὲ ἄλλους θεωρητικὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ δὲ δένονται στενὰ μὲ τὸν ἐθνικοσοσιαλισμὸ. Εἶναι: ἓνα τυπικὸ φαινόμενον ποῦ παντοῦ, ὅπου κι ἂν προβάλλει, δὲν κάνει ἄλλο παρὰ νὰ ἀντιμάχεται κάθε ἀντίληψη γιὰ τὴ διαλεκτικὴ συνέχεια κι ἐνοχία τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, κάθε πίστη στὴν πρόοδο, στὴ μεταβολὴ γιὰ μιὰ καλύτερη κατάσταση, μόνο ποῦ στὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴ κοσμοθεωρία ἐκφράζεται μὲ τὸν πιὸ κυνικὸ τρόπο.

Ἀντιιστορισμὸς, μαλθουσιανισμὸς, κοινωνικὸς νταρδινισμὸς, φυλετισμὸς, ἔλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα συσταίνουν μιὰ καὶ ἴδια ἀντιδραστικὴ ἰδεολογία ποῦ ἔχει γιὰ σκοπὸ της τὴν καταπίεση καὶ τὴν πολεμικὴ ἐξόρμηση. Ὅλα συνθέτουν τὴν ἰδεολογία τοῦ καταχτητικοῦ πολέμου, γίνονται τὰ ἐσπερά συνθήματα ποῦ ξεσηκώνουν καὶ ξαπολύνουν ἄγρια ἀρπαχτικὰ ἐνστιχτα. Καὶ σήμερα, μετὰ τὴ συντριβὴ τοῦ ναζισμοῦ, δὲν ἔχουν διόλου ὑποχωρήσει. Παρουσιάζεται καὶ πάλι: ὁ μαλθουσιανισμὸς ἀπὸ μερικὸς εἰκονομολόγους κι ἀπ' ἄλλους ποῦ ἀνησυχοῦν τάχα γιὰ τὴν αὔξηση τοῦ ἀνθρώπινου πληθυσμοῦ. Καὶ πάλι ἡ ἀποικιοκρατία φέρνει στὴ βίαιη αἱματηρὴ πράξη. Μερικὲς φορές ὅμως ἡ καταχτητικὴ ὁρμὴ παίρνει πιὸ ἡμερες μορφές καὶ γίνεται ἓνα «κίνημα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ», ποῦ δὲν ἀξιώνει: ἄλλο παρὰ μόνο «κάποιο μετριάσμὸ» τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν λαῶν κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ πιε δυναμικοῦ ἀπ' ὀλους, μὲ ἄλλους λόγους πάλι: τὴν ἀποικιοποίηση, ἀλλὰ τὴν ὠραιοστολισμένη.

Ὅλη ἡ ἰδεολογία τοῦ πολέμου θρέφεται ἀπὸ ὠρισμένους κοινωνικοὺς κύκλους. Μὰ ἐνάντιά της ὀρθώνεται τώρα μιὰ ἄλλη ἀντίθετή της, ἡ εἰρηνικὴ ἰδεολογία ἔλων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, ποῦ κηρύττει τὴν πανανθρώπινη ἰσοτιμία, τὴ συνεννόηση καὶ τὴ συνεργασία, ποῦ ἀγγέλλει τὸ ἱστορικὸ μήνυμα τῶν νέων ἱστορικῶν καιρῶν.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΜΒΡΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΔΟΞΑΣΤΙΚΟ

Του Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ

Δόσε, αἷμα τῆς καρδιᾶς μου, δόσε, ψυχὴ μου,
τὸν ἄξιό λόγο, γιὰ νὰ ὑμνήσω, ἔσο μπορῶ,
τῇ Λευτεριά, τὴν Εἰρήνη καὶ τὴν Ἀγάπη.

Ἡ φοινικιά κι ἡ δάφνη στεφανώνουν
τοὺς ἐλευθερωτές, τοὺς ἐλευθερωμένους.
Κλαράκι τῆς ἐληᾶς κρατᾶν οἱ εἰρηνοφόρες
δυνάμεις ἀπὸ Θεοῦ ὀδηγημένες.
Κι ὅσο γιὰ τὴν Ἀγάπη, ἀρκεῖ μονάχα
ἓνα ἀνοιξιάτικο ἀγριολούλουδο ἀπ' τὰ μύρια
πού, σὲ μιᾶς νύχτας θαῦμα, στρώνει ἡ φύση:
τόση εἶναι ἡ προσφορά, πὺ δὲν θά μείνει
χωρὶς μερίδιο κανένας μας τὸ Πάσχα.
Τόση ἡ ἀφθονία, πὺ ὅποιαδήποτε συγκομιδὴ,
δὲν θά στερήσει ἀπὸ στολίδι ὅλη τὴ γῆ μας.

Τί γλυκειὰ πὺ εἶναι ἡ ὥρα τῆς Γιορτῆς.
Καὶ τί μεθυστικὰ ἀπλωμένη ἡ λησμονιὰ
τὴν κυριαρχία τῆς χαρᾶς ἐγκαθιστᾶ.
Λες καὶ τὸ πανηγύρι τῆς ζωῆς ἀρχίζει
μονάχα σήμερα, τὰ περασμένα σβύσαν μονομιᾶς
καὶ πὺς γιορτάζει μετὰξὺ μας ἡ καταλλαγὴ
Θεοῦ κι' ἀνθρώπων ἀνεξάντλητα ἀδερφωμένων.

Δόσε, αἷμα τῆς καρδιᾶς μου, ὡστόσο,
καὶ λίγην ὥρα σὲ ἀναμέτρημα κρυφό,
στὸ πὺς, ἐτοῦτοι οἱ ἄρμαθοὶ κλαριά καὶ ἄνθια,
μπορέσαν τὴν πορεία μας νὰ στολίσουν.
Τὸ μοσχοβόλημα τῆς δάφνης καὶ τῆς φοινικιάς
ἡ δοξαστήρια ἡ πλοκή, ψυχὴ, στοχάσου,
πὺς προμηνύσαν κάποτε θυσία πολλή.
Σκέψου τὸ «Εἰσερχομένου τοῦ Κυρίου
εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν», τί σημαίνει.
Φαίνεται νὰ προηγήθη ὁ θρίαμβος, ἀλλὰ ἔκρυβε
πρῶτα μαρτύρια, χλευασμούς, ἄδικη κρίση,
θρόμβους ἰδρώτα, κι ἀνεπίκουη προσευχὴ,
σπόγγους, καρφιὰ καὶ λόγγη, ἐπιγραφές
ρωμαϊστί, ἐλληνιστί, ἐβραϊστί,
παγκόσμια δηλονότι διαμάχη, ἐμπαιγμούς
τάχα πὺ Ἡλίαν φωνεῖ, καὶ Ἡλίαν δὲν ἐφώνει
ἔρυγμα τάφου, λίθον μέγαν καὶ σφραγίδες,
νεκρῶν καὶ ζώντων ἀναταραγὴ, καὶ μόνο τότε

ἦρθε ἡ ὥρα γιὰ τὸ τρίπαιο, καὶ μόνο τότε
φάνηκε, τί σημαῖναν τὰ κλαριά.

Δόσε, αἷμα μου, δόσε, ψυχὴ μου, λίγη ἀκόμη
μπόρεση, νὰ λαμπρύνω ὅσα ποθῆσαν
τόσες γενιές καλόβολων ἀνθρώπων.

Ὅσο γιὰ τὰ κλωνάρια τῆς Ἑληᾶς, εἰδυλλιακὰ
ἄνοιξε ὁ Πατριάρχης τὸ φεγγίτη
τοῦ σκάφους ποὺ ἦταν ἔρμαιο τοῦ νεροῦ,
ξάπολυσε τὴν ἄσπρη περιστέρα τὸ πρωὶ πρωὶ
καὶ πρὶν ἀκόμη φτάσει τὸ βραδάκι
τοῦ ξαναγύρισε χαρούμενη κρατώντας τὸ κλαρί.
«Σιμώνει ἢ καλωσύνη», τοῦ ψιθύρισε, «σὲ λίγο
«θὰ λάμψει ἢ νέα πλάση, ὁ ξαναγεννημός».
Εἰδυλλιακὴ στιγμή, τῷ ὄντι, εἰδυλλιακὴ
σκηνὴ χαρᾶς, ἀλλά, ὡς νὰ φτάσει, σκέψου,
τί κρύβει ὁ μέγας καταποντισμός, πόσοι χαθῆκαν,
γιὰ νὰ ἐπιπλεύσουν οἱ σωσμένοι μὲ τὰ ζῶα τους.

Ξεχνιοῦνται γρήγορα ὅλοι οἱ πόνοι. Μένει τώρα
μιὰ ὠραία εἰκόνα τοῦ πουλιοῦ μὲ τὴν ἐλῆά,
κι ἄς τῆς προηγήθηκε τὸ ράμφος τοῦ κοράκου.
Μένει ἡ δροσιὰ τῆς γαλήνης, τὸ λάδι τὸ παχύ,
βάλσαμο στὶς πληγές μας, καὶ στὴν ἄθληση
θάμπωμα τοῦ κορμιοῦ καὶ στὴν Ἱερωσύνη,
Χρῖσμα τῆς κεφαλῆς, καὶ στὴν καρδιά,
κίνητρο τῆς ἀγάπης τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη.

Κίνητρο τῆς Ἀγάπης, εἶπα. Γιὰ τὴν Ἀγάπη
ὄ,τι νὰ πῶ, πιθάρια τὰ χρυσάφια καὶ τὰ πετράδια,
δὲν τὴν ἐξαγοράζουν. Γιὰ νὰ ριζώσει
χύθηκε ἀλύπητη θυσία τὸ αἷμα,
Πονέσαν, στρεβλωθήκανε κορμιὰ γιὰ νὰ βλαστήσει.
Κι' ἂν ἀπλωθῆκαν τοῦτοι οἱ τάπητες σήμερα
καὶ μᾶς ἀναγαλλιάζουν τὰ λουλούδια,
σπαραγμός μας τὰ πότισε καὶ τότε μόνο
ἔφερεν ὥρα νὰ στεφανωθοῦμε.
Τί εὐκόλη ποὺ εἶναι ἡ λησμονιὰ μὲς' στὸ μεθύσι.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Ο Μ Η Ρ Ο Ι

Τ Ρ Α Γ Ω Δ Ι Α

Τοῦ ΛΟΥΚΗ ΑΚΡΙΤΑ

(Σ' ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ τῶν συνόρων. Μία ταπεινὴ βυζαντινὴ ἐκκλησία δένει σ' ἓνα ἐνιαῖο κι αὐσιγηρὸ σύνολο τῆ σκηνῆ. Στὸ κέντρο φαγωμένα σκαλοπάτια ὀδηγοῦν στὴν κεντρικὴ πύλη τοῦ Ναοῦ. Ἀπὸ δεξιὰ κι ἀριστερὰ τὸ πλῆθος μπορεῖ νὰ κινήθῃ ἄνετα).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐνας γέρος, κάπου 70 χρονῶν, σηκώνεται μέσα ἀπὸ τὸ ἀκροατήριο, ἀνεβαίνει σιγὰ στὴ σκηνὴ καὶ κοιτάει ὀλόγυρα, σάμπως νὰ καλωσορίζει τοὺς χωριανοὺς του.

Ο ΓΕΡΟΣ.—Γειὰ σας πατριῶτες! Ἐδῶ, στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας, θὰ παίξουνε σήμερα οἱ χωριανοὶ θέατρο πού τὸ ὀνοματίζουνε «Οἱ Ὀμηροί».

Δέν λέει τὴν ἱστορία κανενὸς βασιλιᾶ κι' οὔτε κλώθεται μαστορικὰ κατὰ πῶς ταιριάζει σὲ θέατρο σοβαρὸ μὲ στολίδια, μὲ ποῦδρες καὶ μουσικές. Κι' οὔτε ξετυλίγεται σὲ λόγια ἀπάνω καλοδιαλουμένα καὶ φανταχτερὰ καὶ δέν κατεβαίνουν ἀκόμα ἀνάμεσά μας κείνα τὰ ὠραῖα φαντάσματα κι' οὔτε, ἀλλοίμονο, ἔχει χαρούμενα κλωθογυρίσματα!

Τοῦτο ἐδῶ εἶναι πρωτόγονο καὶ ἀπλό, εἶναι χοντροκομμένο ὅπως κι' ἐγώ, κοντολογίης δέν εἶναι τίποτε σπουδαῖο. Κεῖνος πού τὸ συνταίριαξε, ὡς φαίνεται, δέν ξέρει θέατρο παραπάνω ἀπὸ μένα κι' ἀπὸ σένα πού μὲ ἀκοῦς. Δέν εἶναι ἄνθρωπος τῆς δουλειᾶς. Κι' ἔτσι κάθησε κι' ἔκανε θέατρο τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας, ἂν μπορεῖ ποτές μιὰ στορία νὰ γίνει θέατρο. Νά, λόγου χάρη, δέν παίρνει τὸν κόπο ὁ εὐλογημένος νὰ μᾶς ξηγήσει πότε γίνονται ὅλα αὐτὰ πού θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο. Πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια; Πρὶν χίλια; Μπορεῖ καὶ πεντακόσια, κι' ἑκατό, μπορεῖ καὶ χτές... Κι' ὁ Θεὸς ἄς φυλάει νὰ μὴ ξαναγίνει τέτοια ἱστορία... Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά μπλέκει γυναικόπαιδα καὶ γερόντους κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ξένους, τοὺς καταχτητές, πολλὰ τὰ ὀνόματά τους, τ' ἀσκέρια πού κατεβαίνουνε γιὰ κοῦρσοσ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ὡς τὰ σήμερα.

Ἐκεῖ, βλέπω κάποιον ν' ἀναρωτιέται: Καί, λοιπόν, τί θ' ἀκούσουμε; Ἐγὼ πού τὸ ἄκουσα κι' ἄλλες φορές, σοῦ δίνω τὴν ἀπόκριση: Τὴν ἱστορία τούτη νὰ τὴν πάρεις σὰ μνημόσυνο τῶν δικῶν σου, ὅσων σκοτωθήκανε γιὰ νὰ εἶσαι τοῦ λόγου σου ἀφέντης τῆς ζωῆς σου. Νὰ τοὺς ἀναθυμᾶσαι καὶ νὰ χαίρεται ἡ ψυχὴ σου, γιὰτὶ βαστάει ἡ ρίζα σου ἀπὸ σοῖ γερό.

Ἄ, καὶ κάτι ἄλλο: Πολλοὶ ξενομερίτες ἤρθαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν παράσταση. Νὰ τοὺς κάνουμε τόπο, δίκιο εἶναι νὰ τοὺς φιλέψουμε μὲ μιὰ καλὴ θέση. Οἱ χωριανοὶ μας ἄς καθήσουν κι' ἐδῶ ἀκόμη στὰ σκαλοπάτια. Γίνεται νὰ καθήσουνε παντοῦ. Κι' ἂν τυχὸν θέλουν νὰ ποῦν κάτι δικό τους, φυσικὰ στὴν ὥρα τὴν πρεπούμενη, δέν τοὺς μπεδιζει κανεὶς. Εἶναι τὸ θέατρο δικό τους... Οἱ «Ὀμηροί» εἶναι χαρισμένοι σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού τὸ παίξουν καὶ τὸ ἀκοῦν. Κι' ἄς ἦτανε ὡς χτές ἀκόμη ἐχθροί.

Α΄ ΠΡΑΞΗ

(Μιά ψηλή σκελετωμένη γυναίκα, ἡ Ἀρετὴ, βγαίνει ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Ναοῦ. Μόλο πού δὲν τὴν πῆρανε τὰ χρόνια, δείχνει γερασμένη πολὺ. Μαυροφορεμένη, μὲ τὸ τοεμπέρι σφιχτοδεμένο ὀλόγυρα στὸ πρόσωπό της. Στέκει στὰ σκαλοπάτια, σταυροκοπιέται, λέγοντας σιγολά, σχεδὸν τελετουργικά: «Ὁ Θεός, ὁ Θεός νὰ ξορίσει τὸ κακὸ !..» Ἐπειτα κάθεται, ὄχι τόσο νὰ ξαποστάσει, ὅσο νὰ σκεφτεῖ.

Σύγχρονα ἀπὸ δεξιὰ μπαίνει ἕνας γέροντας, ὁ Κοσμᾶς, μὲ τὴν κάπα του ριγμένη στὶς πλάτες, μεγαλόπροπος, ἀρχαϊκός, ὅπως ἕνας Ἀπόστολος, πού κατέβηκε ἀπὸ τὸ τέμπλο. Ἀνεβαίνει ἀργά, στέκεται στὸ κεφαλόσκαλο κι' ἀπλώνει τὸ χέρι του νὰ τὸ ἀκουμπήσει στὸν ὦμο τῆς Ἀρετῆς, πού σκύβοντας, μένει ἀμίλητη. Ἡ εἰκόνα δείχνει μιὰν ἐπιτύμβια παράσταση).

ΚΟΣΜΑΣ.—Ἄν ἀρχίσουμε ἀπὸ τώρα νὰ κλαῖμε τὴ μοῖρα μας, Ἀρετὴ, πῶς νὰ βαστήξουμε σὰν ἔρθει ἡ μπόρα; Ἄν μὲ λογαριάζεις σὰν πρωτόγερο τοῦ χωριοῦ καὶ σὰν ἐσδερφο τοῦ μακαρίτη τοῦ ἀντρός σου, ἄκουσε τὰ λόγια μου: Στύλωσε γερὰ τὴ ψυχὴ σου, μὴν ἀφήνεις νὰ τὴ γονατίζει ὁ φόβος. Μὴν τό ξεχνᾶς. εἴμαστε γέροι κι' ὅπου νᾶναι, σήμερα, αὔριο, ἔρχεται ἡ ὥρα μας νὰ σκύψουμε μπρὸς στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ. Στὴν ἄκρη τοῦ τάφου κάθε πλάσμα τούτης τῆς Γῆς πρέπει νὰ στέκει ὀρθιο...

ΑΡΕΤΗ.—Κοσμᾶ, σὰν πρωτόγερο τοῦ χωριοῦ μας καὶ σὰν πρωτοξάδερφο τοῦ μακαρίτη τοῦ ἀντρός μου, λογαριάζω τὴ γνώμη σου διπλᾶ. Στὴν ἄραχλη ζωὴ μου στάθηκαν πάντα συμβουλάτορας. Ὅμως τοῦτο πού μαντεύω πῶς ἔρχεται καταπάνω μας, ἔτσι δὰ μὲ ἀδράχνει, μὲ σφιχτοπλέκει, μοῦ ξεστραγγίζει τὴν καρδιά. Κι' ὅσο κι' ἂν τὸ θέλω μὲ τὸ μυαλό, νὰ πάρω τὴν ἀπάνω βόλτα, δὲν τὸ μπορῶ. Δὲν ἀκούω, τοῦ λόγου μου, κούφιος παρηγόριες. Τὸ βλέπω κι' ὄλας, τὸν τραβάει τὸ ριζικὸ τοῦ κύρη του. Κι' ὁ Λαμπρινὸς εἶναι τὸ μοναδικὸ ἀντιστύλι μου, ὁ ἄντρας τοῦ σπιτιοῦ μου κι' ὁ γιός μου ὁ μονάκριβος.

ΚΟΣΜΑΣ.—Ἀρετὴ, μελετᾶς τὸ κακό... κι' εἶναι κρίμα ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ μπλέκεις τ' ὄνομα τοῦ γιοῦ σου...

ΑΡΕΤΗ.—Ὅχι, ὄχι... τὸ κακὸ νὰ πέσει καὶ νὰ πνιγεῖ στὸν ἄπατο γιὰ τὸ (σταυροκοπιέται) Θεέ μου, κάνε στὸ σπίτι μας νὰ μὴ κονέψει καινούρια σουφορά! Ἀμέτρητα φαρμάκια μὲ πότισε ἡ ζωὴ... Τοῦ μίλησες ὡς τόσο, ὅπως μοῦ ὑποσχέθηκες;

ΚΟΣΜΑΣ.—Ναί, τοῦ μίλησα, σήμερα κι' ὄλας.

ΑΡΕΤΗ.—Καὶ τί σοῦ εἶπε ὁ γιός μου; Πικρὴ ἢ ἀλήθεια, ὅμως κάλλιο νὰ τὴν ξέρεις.

ΚΟΣΜΑΣ.—Θὰ σοῦ πῶ τὴν πᾶσα ἀλήθεια, Ἀρετὴ. Μ' ἄκουσε ὁ Λαμπρινὸς πολλὴν ὥρα. Τοῦ ξήγησα, πῶς τὸ σκέδιο του εἶναι παλαβό. Δὲν βγαίνει πέρα...

ΑΡΕΤΗ.—Ὅπως τὸ λές εἶναι παλαβό!..

ΚΟΣΜΑΣ.—Τί μπορεῖ νὰ κάνει ἕνας μοναχός του, σὰ βγεῖ στὸ κλαρί, ἐνάντια σὲ μιλιοῦνια; Πᾶνε οἱ παλιοὶ καιροί...

ΑΡΕΤΗ.—Σωστά, σωστά. Καὶ τί σοῦ ἀποκρίθηκε; Τί;

ΚΟΣΜΑΣ.—Μὲ κοίταγε, ὅπως ὁ μακαρίτης ὁ ἄντρας σου, προτοῦ βγεῖ στ' ἀντάρτικο νὰ χτυπήσει τοὺς κομιτατζήδες...

ΑΡΕΤΗ.—Δὲ στῶλεγα ἡ δόλια πρὶν; Καὶ δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα του νὰ σοῦ μιλήσει; Δὲ σεβάστηκε οὔτε τὴ δικιά σου γνώμη;

ΚΟΣΜΑΣ.—Στάθηκε νὰ μὲ ξετάσει καμπόσο, λές νᾶψαχνε στὰ φυλλοκάρδια μου μέσα νὰ ξεκρίνει, ἂν πραγματικὰ πίστευα τὰ ὅσα εἶπα. Κατοπινὰ τάνυσε τὴν κορμοστασιά του σὰν ἀετός—ὁ Θεὸς νὰ σκέπει τὸν Λαμπρι-

νὸ ξεπέρασε σὲ λεβεντιὰ τὸν κύρη του—καὶ μοῦ ἀπηλσγήθη: «Γέρο Κοσμᾶ, εἶσαι ὁ δευτέρός μου πατέρας καὶ ξέρω, πῶς θὰ τῶχεις βαρὺ καῦμό νὰ ξεστρατίσω!» «Ναί» τοῦ λέω. «Αἶ, τότε ἔνοια σου! Οὔτε τὸ σόϊ μας, οὔτε τὸ χωριό μας θὰ ντροπιάσω!» Τοῦ λέω: «Ποῖος δύναται νὰ ξεστομίσει τέτια βρисиά; Τὸ βόλι εἶναι ριζωμένο στὸ κορμί σου...»

ΑΡΕΤΗ.—Καὶ τί σοῦ εἶπε; τί;

ΚΟΣΜΑΣ.—Τὸ πῶς γλύτωσε, ἦτανε τυχερός! Ἄλλοι χαθῆκαν!

ΑΡΕΤΗ.—Καὶ σάμπως νὰ τῶχει ντροπή πού ἔζησε;

ΚΟΣΜΑΣ.—Μὲ τοῦτο ἤθελε νὰ πεῖ, ἕνας λόγος πῶς πολὺ νὰ κάνει τὸ χρέος του, ὅπως τὸ λέει, τοῦτο τὸ παράξενο χρέος πού, ἀκούοντάς το, δὲν ξέρεις ἂν αὐτὸς πού μιλάει εἶναι γιὰ πολὺ γνωστικός, γιὰ πολὺ λειψός.

ΑΡΕΤΗ.—Ὁχού! Δὲν εἶπα πρὶν πῶς πάει καταπόδι τὸ ριζικὸ τοῦ κύρη του;

ΚΟΣΜΑΣ.—Ἦρθε λέει, στ' ὄνειρό του, ὁ κύρης του ἀρματωμένος, στραφτερός σὰν Ἀρχάγγελος, στάθηκε πλάϊ του κι' ἀφοῦ τὸν ἀκούμπησε μ' ἕνα γιαταγάνι πού σπίζιζε, τοῦ ἔδειξε κατὰ τὰ σύνορα, χαμογελαστός καὶ περήφανος. Κι' ἀκουσε, λέει, νὰ τὸν ὀρμηνεύει: «Γιέ μου, ἔχει καμιά φορὰ χαρὰ κι' ὁ Χάρος!» Ἔτσι τραγουδιστὰ τῶπε κι' ἔσκισε σὰν πεφτάστερο τὴ νύχτα κι' ἔφυγε κατὰ κεῖ πού σκότωσε τοὺς κομιτατζῆδες, γιὰ νὰ σκοτωθεῖ καὶ τοῦτος, κατοπινὰ ἀπὸ μπαμπεσιὰ...

ΑΡΕΤΗ.—Ὁχού! Μαχαίρι μοῦ μπήγεις στὴν καρδιά, μαχαίρι!! Ἐγώ, ἐγὼ ἢ παλαβὴ φταίω σὲ οὔλα. Τὸν ἀνάθρεψα ἢ δόλια ἀπὸ μωρό, στήνοντας μπροστά του τὸ γονιό του, πάντα ζωσμένο στ' ἄρματα. Ἦθελα ἢ χαροκαμένη νὰ φέρω τὸν ἄντρα μου πίσω στὴ ζωὴ, νὰ τὸν ἀναστήσω μὲς τὸ σπιτικό του, νὰ τὸν ἀκούσω ν' ἀνασαινει, ἀγάπη μου καὶ σκεπή μου. Κι' ὀλοένα τοῦ συμπάλιζα τὸ μῖσος γιὰ τοὺς φονιάδες «Καταραμένο τὸ χέρι πού σκότωσε τὸν κύρη σου. Καταραμένο!» Ἴι ἤθελες νὰ σκεφθεῖ ἕνα μωρό: Σὰν τὸ ζυμάρι ἔπλασα τὸ γιό μου μέσα στ' ἄρματα καὶ μὲς τὸ μῖσος. Ἐγὼ δὲν εἶμαι τάχατες πού ἔφερνα τὸν κύρη του ἀρματωμένο μὲς τὸν ὕπνο του: Ἐγὼ δὲν εἶμαι πού τοῦ ἔδινα τὸ μαυρομάνικο νὰ πάρει πίσω τὸ αἷμα τοῦ γονιοῦ του; Ἐγὼ δὲν εἶμαι πού τὸν ἔμαθα ν' ἀκούει τῶν σκοτωμένων τίς φωνές: Πῶς ἤθελες νὰ πράξει ὁ γιός μου, ὄντας ἀντρώθη;

ΚΟΣΜΑΣ.—Ἀρετῆ, σφόγγισε τὰ μάτια σου καὶ πνίξε μὲς τὴν καρδιά σου τὰ δάκρυα. Νὰ πού ἀνηφορίζει κατὰ ὄρωθε ὁ γιός σου. Ξοπίσω του ἢ Φωτεινῆ. Κάλλιο νὰ τοῦ μιλήσετε οἱ δυὸ γυναῖκες. Πῶς πολὺ στήνει αὐτὴ ἕνας γιός στὰ παρακάλια τῆς μάνας του καὶ τῆς καλῆς του παρὰ στὰ λόγια ἑνὸς γέρου. Πάω στὴν ἐκκλησιὰ, ν' ἀνάψω ἕνα κερί. Ὁ Ἄης Γιώργης ἄς βοηθήσει τὸν τόπο μας!

(Ὁ Κοσμᾶς προχωρεῖ ἀργὰ στὴν Πύλη τοῦ Ναοῦ. Ἡ Ἀρετῆ μὲ τὸ ἀνάστροφο τοῦ χειριοῦ της σφογγίζει τὰ μάτια της. Ἀπὸ ἀριστερὰ μπαίνουν ὁ Λαμπρινὸς κι' ἡ Φωτεινῆ.)

Ὁ Λαμπρινὸς, ἕνα ψηλό, μελαχροινό, καλοδεμένο παλληκάρι. Ἔχει ἀνάριχτα στὴν πλάτη μιὰ παλιὰ στρατιωτικὴ χλαίνη. Τὰ μαλλιά του ἀνεμίζονται, σὰ χαιτή λιονταριοῦ. Τὸ ὄψος του πρόωρα ἀνστηρό, σχεδὸν θλιμένο. Ἡ ματιὰ του στραφιερό.

Ἡ Φωτεινῆ, λυγερὴ μὲ τὰ λυτὰ τὰ ξανθὰ μαλλιά της, ἀλαφροπαιάει χορευτικᾶ, μεστωμένη ἀπὸ βαρεῖαν ἀγάπη).

ΑΡΕΤΗ.—Καλῶς τὰ παιδιὰ μου!

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—(Προσφέροντας στὴ μητέρα του ἕνα κόκκινο τριαντάφυλλο) ὦρα καλὴ σου, μάνα. Τοῦτο τὸ τριαντάφυλλο εἶναι ἀπὸ τοῦ πατέρα μου τὸ μνημα, τὸ πρῶτο πού ξεπέταξε ἢ καρδιά του ἐφέτος.

ΑΡΕΤΗ.—(Ἀφοῦ τὸ πάρει, τὸ κοιτάει κάμποσο κι' ὕστερα τὸ βάζει προσεχτικᾶ στὸν κόρφο της.) Ἄμποτες, γιέ μου, ἢ σκέψη τοῦ πατέρα σου νὰ σὲ μερεῦει, νὰ σὲ ὀδηγᾶει στὸ καλό.

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—“Όπως τὸ λές, μάνα, πάντα μου δείχνει τὸ δρόμο τὸ, σωστό. Ὡς φαίνεται, ὅποιος ἀντροπατάει τὴ γῆς, δύσκολο πολὺ νὰ φύγει ἀπὸ κοντὰ μας.

ΑΡΕΤΗ.—“Ὡστόσο ἄλλο νὰ θυμᾶσαι κι' ἄλλο νὰ βλέπεις κάποιον ζωντανό.

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—“Ἄμα τὸν θυμηθῶ, ἀναθαρεύει μέσα μου ἡ ψυχὴ μου.

ΑΡΕΤΗ.—“Ένας ζωντανός, γιέ μου, ἀξίζει ὅσους νεκρούς ἔφαγε ἡ γῆς. Ἐνός χρονοῦ ἤσουνα, ὅταν οἱ χωριανοὶ μου φέρανε τὸν κύρη σου μακελλωμένο. Τὸν ξαπλώσανε στὸ λιακωτό, τὸ σπίτι μας ξεχείλισε ἀπ' τὸ χάρο. Κάπου τρεῖς ὀργιές μάκρος. Πές μου, τί βγήκε; Τὰ χώματα φάγανε τὴ νειότη του! Κι' ἐμεῖς, χωρὶς ἄντρα, στὸ σπίτι μας, ρέψαμε παντέρμοι στὴν ὀρφάνια... Δὲν λέω, νὰ στυλῶνει ὁ ἔντρας τὸ κορμί, ὅμως ὡς ἐκεῖ πού δὲν ἔμπορεῖ τ' ἀστροπελέκι νὰ τὸν κάψει. Ὅχι, πιὸ πολὺ.

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Μάνα, τὸ κάθε τί πού λέω σοῦ φαίνεται παράξενο ὅπως παράξενα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὰ δικά σου λόγια. Μίλησε καθαρὰ.

ΑΡΕΤΗ.—Καλέ μου, ἔτσι νὰ χαρεῖς, νὰ κόβει ὁ Θεὸς ἀπὸ μένα χρόνια καὶ νὰ σοῦ τὰ δίνει ὥρες, μὴν ξαναπείς λόγια πού ἀπὸ μοναχὰ τους ἔχουνε τὴ μπόρεση νὰ σὲ δέσουνε μὲ πράξη, κι' ἔτσι ἀντὶ νὰ φυλαχτῆς, ν' ἀνοίξεις τὰ στήθεια σου στὸ πρῶτο ξέβρασμα νὰ τὰ καρφώσει...

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Μὰ τί τρέχει σήμερα; Ἐμαθες κάτι, ἔγινε κάτι; Μίλησε καὶ δὲν ἀντέχω.

ΑΡΕΤΗ.—Τίποτε, ὁ Θεὸς πού μὲ ἀκούει, τίποτε! Νά, μὲ τὸ τριαντάφυλλο πού μου ἔφερε ὁ Λαμπρινός, θυμήθηκα τὰ παλιά. Καί σὰς ἱστορῶ τὸν καῦμό τοῦ ζωντανοῦ... Αἶ, κι' ὕστερα μὲ τοὺς ξένους πού πατήσανε τὴ χώρα γίνεται ἡ μοίρα μας βαρειά, βαρειά ὅσο παίρνει. Καὶ λέω, αὐτὸ τὸ νόημα ἔχουν ὅσα εἶπα πρὶν: Ὁ φρόνιμος δὲν πάει τὴν ἀσίγαστη ὀρμὴ της νὰ κεντήσει. Φυλάγεται. Ἀκόμα κι' ἀπὸ τὸν ἴσκιο τοῦ ξένου νὰ φυλάγεται. Ὅσο πιὸ μακρῶς, τόσο καὶ πιὸ καλά. Σὲ θέλω, γιέ μου, νὰ ριζοβολήσεις—ἦρθε ὁ καιρὸς γιὰ στέφανα...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Καλά, καλά! Μὴν ἔχεις ἔγνοια, κι' ἔτσι θὰ γίνει, θυμήσου ξανά τὰ παραμῦθια πού μου ἔλεγες, γιατί θ' ἄχεις ἀμέτρητα ἀγγόνια ν' ἀναστήσεις. Ἐλα, μάνα, σήκωσε κεφάλι, πνίξε τὸν βραχνᾶ καὶ γέλασε

(*Ἡ Φωτεινὴ σκύβει ντροπιασμένη τὸ κεφάλι, ἐνῶ ἡ Ἀρετὴ μὲ κάποια ἔκσταση πάει κοντὰ της, τὴν ἀγκαλιάζει καὶ τὴ χαϊδεύει*).

ΑΡΕΤΗ.—Εἶσαι σὰν τὴ τρυγόνα, κόρη μου, κι' ἀνοίγει ἡ καρδιά μου νὰ σὲ βλέπω. Ἄμποτες τὰ παιδογγόνια μου νὰ σοῦ μοιάσουν, πιὸ μεγάλη χαρὰ ἀπὸ τούτη δὲν ἔχει ὁ κόσμος ὅλος. Τὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ ν' ἄχετε, παιδιά μου!

(*Ἡ Ἀρετὴ κάνει νὰ φύγει. Τὴν σταματᾷ ὁ Λαμπρινός*).

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Τώρα, ὅμως, θέλω κι' ἀπὸ σένα μιὰν ὑπόσχεση...

ΑΡΕΤΗ.—“Ὅ,τι θές, γιέ μου.

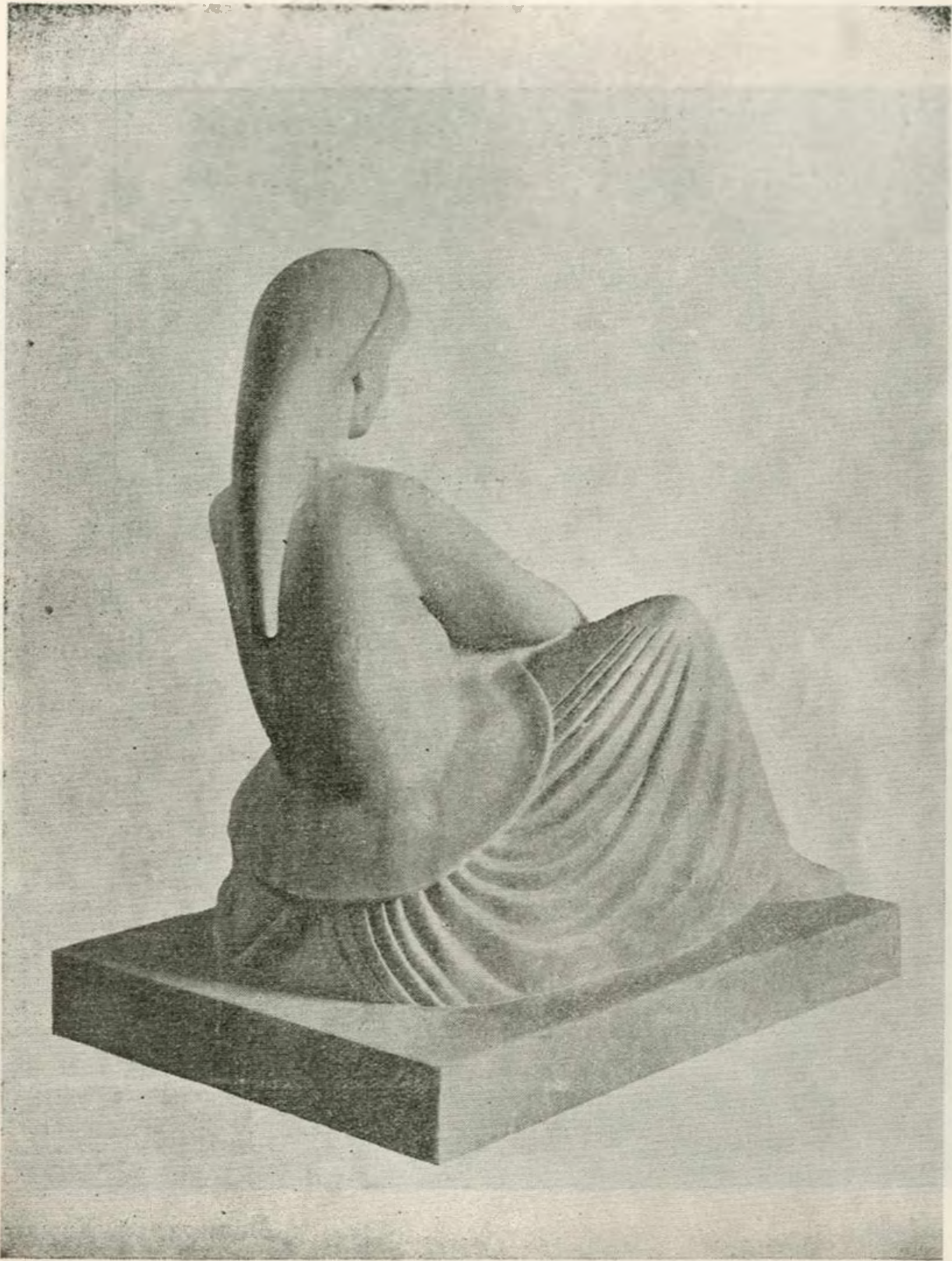
ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—“Όπως κι' ἐγώ, ἔτσι κι' ἐσὺ νᾶχεις κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη σου τὴ Φωτεινὴ. Καὶ τούτη ἐσένα!

ΑΡΕΤΗ.—“Ἄν εἶπα κάτι, λάθεμα τῆς γλώσσας μου ἦταν, ὄχι τῆς καρδιάς. (*στὴ Φωτεινὴ*) Μὴν τυχὸν κι' ἔχεις, κόρη μου, παράπονο;

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Νᾶχω παράπονο, νὰ μὲ κάψει ὁ Θεὸς πού ἀκούει. Διπλῆ μου μάνα στάθηκες. Πεντάρφανη μὲ πῆρες σπίτι σου, ἀφοῦ ξεριζωθήκανε οἱ δικοί μου.

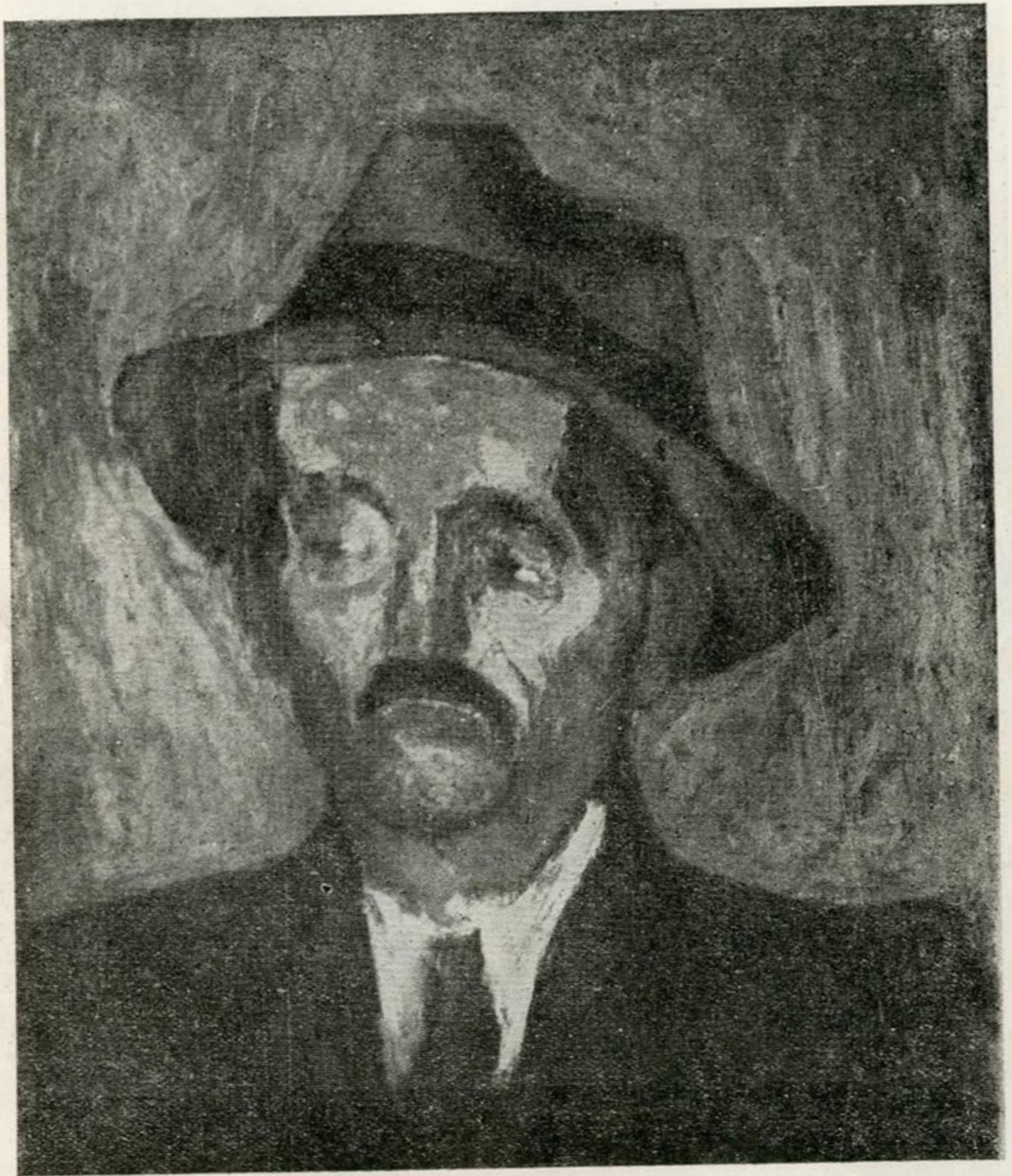
ΑΡΕΤΗ.—Ναί, ναί, ὅπως τὸ λές. Κι' ἐσὺ διπλᾶ κόρη μου, τῆς γενιάς μου τὸ ἀντιστύλι κι' ἡ φύτρα...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Πιὸ πολλὰ δὲν θέλω. Κι' οἱ τρεῖς δεμένοι σὲ ζωῆ, σὲ θάνατο!

Χρ. Καπράλου

Μάνα

Π. Μάρθα

Μάστορας την Κυριακή

Β. Κατράκη

Ψαράδες

Ηλ. Φέρτη

1

Παρθενών — Κεραμεική

ΑΡΕΤΗ.—Πάω νά φύγω ! "Αν τὸ μποροῦσα, θᾶτρεχα σάν κοπελούδα
"Ο Θεὸς μαζί σας !

*(Ἡ Ἀρετὴ φεύγει. Ἡ Φωτεινὴ σιμώνει τὸ Λαμπρινό, τὸν κοιτάζει καμπόσο
κατάματα. Τὸ κεφάλι της τρέβεται ἀπάνω του. Ἡ φωνή της εἶναι χοροποδηχτή, ὦρες -
ὦρες βαραίνει ἀπὸ τὴν περισσὴ ἀγάπη ποὺ τὴν πλημμυρίζει).*

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Γιὰ πολὺ σκληρὸς εἶσαι, ἀκριβέ μου, ὅπως τὸ ἀτσάλι,
γιὰ μαλακὸς ὅπως τ' ἀφτέρουγο πουλί. Σήμερα εἶσαι ἀπαλός, ὅπως τὸ φῶς
τῆς αὐγῆς. Κι' ὅπου σταθεῖς γίνεται Λαμπρὴ !

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, καλὴ μου, ποὺ μ' ἔφερε στὴ ζωὴ
νά σ' ἀντικρύσω !

(Μιὰ ἀπόμακρη βουή, κι' οἱ δύο στέκονται ν' ἀφουγκραστοῦν. Ἡ βουὴ σβύνει).

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Δέν γίνεται νά βγοῦνε ψέματα τὸ πῶς καταχτητὲς πατή-
σανε νά σύνορα !

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Σοῦ εἶπα καὶ πρὶν, πᾶψε νά τὸ σκέφτεσαι.

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Λένε, πῶς ὅπου ἡ κατάρρα ὀδήγησε τὸ πόδι τους, στάχτη
γινήκαν τὰ χωριὰ κι' ἀποκαΐδια. Καὶ σάν κοχλακιστὸ ποτάμι κυλάει παντοῦ
τὸ ἀθῶο τὸ αἷμα...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—"Ας λένε...

ΦΩΤΕΙΝΗ.—"Εμαθα ἀκόμα, πῶς...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Φωνεινὴ, πάψε !

*(Μεσολαβεῖ μιὰ στενόχωρη σιωπὴ. Ἡ Φωτεινὴ λυγίζει τὸ κορμί της λὲς μιὰ
ζωντανὴ ἰκεσία. Κι' εἶναι ἐτοιμὴ νά κλάψει).*

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Θά σ' ἄρεζε νά χτιζάμε πλάϊ στὴ βρύση μας, ἐκεῖ ποὺ
κρουνελιάζει τὸ νερό, μιὰ καλύβα, ὅσο γιὰ τοὺς δύο μας ; Κι' ὀλόγυρα νά
φυτεύουμε εἴτε κολοκύθια, εἴτε κρῖνα. Τὸ ἴδιο δέν εἶναι :

ΦΩΤΕΙΝΗ.—"Ω, τὸ πόσο μ' ἀρέσουν τὰ μεγάλα, τὰ γαλακτερά χουνιά...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Καὶ δύο καρυδιές, ποὺ ἀντάμα στὸν οὐρανὸ νά περπα-
τοῦν, μὲ τὰ κλαδιὰ τους σφιχταγκαλιασμένες.

ΦΩΤΕΙΝΗ.—"Εγὼ θά φυτέψω τὸ δικό σου δέντρο κι' ἐσὺ τὸ δικό μου.

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Καὶ λέω νά βάλουμε μπρός, νά ξεβραχίσουμε τὸ μέρος
καὶ νά φυτέψουμε καλαμπόκι, πολὺ καλαμπόκι. Θᾶχουμε παιδιὰ καὶ τὰ
παιδιὰ ἔχουνε στόματα καὶ τὰ στόματα θέλουνε φαγί...

ΦΩΤΕΙΝΗ.—(Ξανὰ σιωπὴ) Γιὰ πὲς μου : ποιό εἶναι τὸ χειρότερο ; "Ο
πόλεμος γιὰ ἡ σκλαβιά :

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Ἡ σκλαβιά. Καὶ θέλει ρώτημα :

ΦΩΤΕΙΝΗ.—"Ετσι λέω κι' ἐγὼ, γίνεσαι δοῦλος τοῦ δούλου (ξαφνικὰ
μπήγει τὰ κλάμματα) "Ὁχου πάει νά μοῦ φύγει τὸ μυαλό !

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Φωτεινὴ, σέ θέλω ἀντρειωμένη !

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Μὴν τὸ φοβᾶσαι, θᾶμαι !

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Στις δύσκολες ὥρες, μὴν κλαῖς !

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Νά, σφουγγίζω τὰ μάτια. Οἱ ξένοι δέν θά ἴδοῦν τὸ δά-
κρυ μου...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—"Ακόμισε τὸ πείσμα σου, σφίξε τὰ δόντια σου...

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Ποτέ σου δέν θά σκύψεις γιὰ λογαριασμὸ μου...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—"Ἡμouνα πάντα σίγουρος... Σ' εὐχαριστῶ.

ΦΩΤΕΙΝΗ.—Καὶ τράβα μπρός ! Κάνε ὅτι σέ ὀρμηνεύει ἡ καρδιά σου.
Τὶ εἶμαι ἐγὼ, παρὰ ἓνα κομμάτι ἀπὸ σένα ; Τὸν τρόπο μου συγχώρα...

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Ποτέ μὴν ξεχάσεις τοῦτο ποὺ θά πῶ : Εἶναι τόσο πλα-
τὺς ὁ κόσμος κι' εἶναι κρῖμα νά στενεύει, ἀπὸ ἀμυαλιά εἴτε ἀπὸ φόβο καὶ
νά γίνεται θηλειὰ στὸ λαιμό μας.

*(Ἀπὸ τὶς δύο μεριὲς μπαίνουν βηματίζοντας ἀργὰ οἱ γέροι τοῦ χωριοῦ. Ἄλλοι
μὲ σκουφιά, ἄλλοι μὲ κεφαλοδέσια. Τέσσερις - πέντε μὲ κάτασπρα γένια. Φορεμένοι τὶς*

κάπες τους μεγαλόπρεποι, καρτερικοί, ήρωες και σοφοί. Κάθονται δεξιά κι' αριστερά στα σκαλοπάτια, δίχως τάξη. Από την εκκλησιά κατεβαίνει σιγά σιγά ο Κοσμάς. Τους χαιρετά, ενῶ οἱ ἄλλοι κουνοῦν τὸ κεφάλι τους. Στὸ ἀναμεταξύ ἡ Φωτεινὴ φεύγει ὁ Λαμπρινὸς παραμερίζει, κάθεται κάπου, ἀκίνητος, στοχαστικός).

Α' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Γέρο-Κοσμά, μὴν τυχὸν κι' ἔμαθες κάτι ν' ἀλαφρώσει ἡ ψυχὴ μου :

ΚΟΣΜΑΣ.—'Ὡς φαίνεται τραβήξαν πρὸς τὰ κάτω οἱ καταχτητές. πιάσανε τὶς πολιτείες καὶ τὰ λιμάνια, τοὺς ἀρμούς τοῦ τόπου ξεκλειδώσαν, χτυπᾶνε κατάκαρδα νὰ συμπαραλιάσουν τὴν Πατρίδα.

Β' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Δυὸ ὥρες πρὶν ἀπάντησα ἓνα περαστικό, «ὥρα καλὴ σου γέροντα» ! μοῦ λέει, Καλῶς τὸ παληκάρι. Μὴν τυχὸν κι' ἤθελες νὰ κονέψεις σπίτι μου, νὰ ξαποστάσεις, καὶ μετὰ νὰ συνεχίσεις τὸ δρόμο σου ; «'Ὀχι, μοῦ λέει, ὅπου νᾶναι θὰ φανεῖ ὁ ἐχτρός. Κάλιο νὰ φύγω !» Καὶ ποῦ εἶναι τοῦ λέγω ὁ ἐχτρός ; «'Ἐδῶ κοντά, σήμερα θὰ σᾶς ἔρθει. Φυλαχτήτε. Αὐτὰ μοῦ εἶπε, αὐτὰ λέω κι' ὁ Θεὸς ἀπὸ ψηλά, κι' ὁ Ἅγιος ποῦ μᾶς σκέπει ἄς βάλουν τὸ χέρι τους. Κι' ἄς χτυπήσουν αὐτοὺς ποῦ μᾶς χτυποῦν...

Γ' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—'Ἐσὺ Λαμπρινέ, ποῦ εἶσαι ὁ διαβασμένος τοῦ χωριοῦ, πές μου : Γιατί μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἐπλάστη, γίνεται τὸ ἴδιο πάντα ;

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Οἱ δοῦλοι, ὅπου γῆς, μισοῦνε τὴν πατρίδα μας—τὴν κάθε πατρίδα ποῦ ἔχει τὸ κεφάλι τῆς ὀρθῆς. Ἔτσι, μ' εὐκολὴ πρόφαση καὶ δυὸ καὶ τρεῖς φορές, κάθε γενιά, στὰ σύνορά μας στέλνουνε πολὺχρωμα ἀσκέαια, λογιῆς λογιῆς φουσατά ξενηστικωμένα, πότε ἀπὸ τὴν Δύση πότε ἀπ' τὴν Ἀνατολή, πότε ἀπὸ ψηλά κατηφορίζουν, κι' ὅτι βρεθεῖ στὴν ξέφρενη μανία τους μπροστά, κουρσεύουν.

ΚΟΣΜΑΣ.—Ναί, μὰ ὅσο ξέρω τοῦ λόγου μου μάταιος ὁ κόπος τους χιλιάδες χρόνια. Μονόπνοα ὁ λαὸς μας χτυπάει τὸν πειρατὴ, ὅπου τὸν λάχει, σὲ θάλασσες καὶ σὲ στεριές, ὥσπου νὰ τὸν χαλάσει.

Β' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Λέω κάποτε, στὰ νιάτα μου, στὸν γέρο ἀρματωλὸ τὸν Λιάκουρα. «Ντουφέκια δὲν εἶχες, κι' ὅλα τὰ μπαρουτόβολα σοῦ ἐλείψαν. Τὸ λοιπὸν, ποιὸ εἶναι τὸ μυστικὸ ποῦ ἔφαγες τοὺς Τούρκους ;» «Τὸ μυστικὸ μας εἶναι ἀκούρσευτο» μοῦ λέει ὁ Λιάκουρας. «Ναί, ποιὸ εἶναι, νὰ τὸ μάθω καὶ τοῦ λόγου μου ;» Κι' ἐκεῖ πετιέται ἀπὸ δίπλα ἓνας ἄγουρος : «Λευτεριά, τὸ λένε, χαρὰ καὶ περηφάνεια κάθε ἀνθρώπου, ὅποιου καιροῦ».

Α' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—'Ὅσο μ' ἔμαθε ζωὴ ἑβδομήντα χρόνων, τίποτε δὲν στέκει ἐνάντιό του !

ΚΟΣΜΑΣ.—Χίλιες φορές τὸ προτιμᾶ ὁ τόπος μας νὰ πέσει, παρά νὰ σκύψει σ' ἀφεντικά. Τρίδιπλος σὲ σφίγγει θάνατος τοῦ σκλάβου ἢ ζωῆς..

Α' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Τότες, δὲν ἀπομένει παρά νὰ σφίξουμε τὰ χεῖλη μας καὶ νὰ χτυπᾶμε, ὅπου τοὺς ἀπαντήσουμε.

Γ' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Θεέ μου, ἀνήμποροι στὴ χάρη σου προσπέφτουμε !

ΚΟΣΜΑΣ.—'Ἀπλῶσε τὸ χέρι σου κι' εὐλόγησε τὴ γῆ μας !

Οἱ ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΙ.—'Ἀπλῶσε τὸ χέρι σου κι' εὐλόγησε τὴ γῆ μας !

(Ἄνιάρη ἢ βουή, σύθρηνο, κραζίματα γυναίκεια σιμώνουν στὴν ἐκκλησιά. Οἱ πρωτόγεροι ἀνακλαδίζονται, ἐξὸν ἀπὸ 3-4 ποῦ κάθονται στὴ μέση λὲς ριζωμένο, στὰ χῶματα. Μερικοὶ ἀνεβαίνουν τὰ σκαλοπάτια ν' ἀγγατέψουν. Πιο ψηλά στέκεται ὁ Λαμπρινός, τανύζει τὸ κορμί του σὰν κολῶνα. Οἱ πιο πολλοὶ τὸν κοιτοῦν με καμάρι).

ΚΟΣΜΑΣ.—Τί βλέπεις Λαμπρινέ :

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Γυναίκες, ἀνάκατα παιδιὰ κι' ἀνηφορίζουν κατὰ δῶθε.

Β' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—(φωνάζοντας) Ἔ, σεῖς γυναίκες ! Ἔ, σεῖς γυναικες !..

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Τὴν εὐχή σας χωριανσί. Καλὴ ἀντάμωση !

ΚΟΣΜΑΣ.—Στάσου. Λαμπρινέ! Μην φεύγεις!

ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ.—Γειά και χαρά σας!

Α' ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ.—Στην εύχή του Θεού!

(*Ένω από την μιὰ μεριά φεύγει ο Λαμπρινός, απ' την ἄλλη μπαίνουν, σὰ σκιαγμένο κοπάδι, οί γυναίκες. Ἄλλες φωνάζουν, ἄλλες κλαῖνε, οί γριές μοιρολογιοῦνται. Ὅλες ἀνάκατα δὲν ξεχωρίζει κανεὶς παρὰ «Ἀλί μας», «ποῦ νὰ πᾶμε», «Ποιός θὰ μᾶς κρύψει», «Θὰ μᾶς σκοτώσουν οί ξένοι» κλπ.*)

ΚΟΣΜΑΣ.—Οί βάρβαροι;

(*Ὅλες μαζί οί γυναίκες, με ξεχωρὲς κραυγές, πού σιγὰ σιγὰ σμίγουν, ἀποκρίνονται: «Οί βάρβαροι!»*).

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Ἀνηφορίζουν στὸ χωριό, φτάσανε κι' ὄλας!

Α' ΚΟΠΕΛΛΑ.—Κι' ὅμοια λύκοι πῶς εἶναι, τραβοῦν κατὰ δῶθε ἄρματόζωστοι σὰν τοὺς δαιμόνους.

Β' ΚΟΠΕΛΛΑ.—Μέ βαρειές ὅπου λάμπουν ἄρματόδεσες, πέφτουνε ἀπάνω μας νὰ μᾶς ρουφήξουν.

Γ' ΚΟΠΕΛΛΑ.—Καὶ μανίζει τὸ σίδερο, ὅπουθε περνᾶνε τραντάζει ἡ γῆς, στὴν καρδιά μου τὴν ἴδια ἀκούω σκληρὰ τὰ πατήματα.

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Ὅπου νᾶναι καὶ φτάνουνε οί λύκοι!

Β' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Ἐφτασαν κι' ὄλας οί λύκοι!

Γ' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Ἐγὼ σᾶς λέω κρυφεῖτε!

(*Ὅλες μαζί οί γυναίκες, με ξεχωρὲς κραυγές, πού σιγὰ σιγὰ σμίγουν, ἐπαναλαμβάνουν: «Κρυφεῖτε!»*).

ΚΟΣΜΑΣ.—Γυναίκες, μᾶς χαλᾶτε τὴν σειρὰ τοῦ νοῦ, δέ βγαίνει νόημα σωστό ἀπ' τίς κλάψες σας. Μίλησε, ἐσὺ γερόντισσα, βάζοντας χαλινάρι στὸ φόβο σου!

Γ' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Μάταια λόγια... Κρυφεῖτε, ὥσπου εἶναι καιρός!

ΚΟΣΜΑΣ.—(στὴ γυναίκα) Πάψε! (στὴ γριά) Κι' ἐσὺ μίλησε!

Η ΓΡΙΑ.—Τι νὰ ξέρω τάχατες, ἡ ἔρμη πιδὸ πολλά ἀπ' τίς ἄλλες. Τὰ μέλη μου παράλυσαν τῆς ἔρμης, κι' ἤρθα σερνάμενη νὰ σᾶς πῶ τὸ μήνυμα... Ψηλοί, ξανθοί, κοκκινομάγουλοι, καλοδεμένοι, μ' ἀγριωπὲς φάτσες κι' ἀγέλαστες, τετράγωνες, σὰν ταῦροι, πριχοῦ τοὺς κόψει τ' ἀχαμνὰ ὁ εὐνουχιστής... ὠχού, Θεέ μου, πῶς τρέμω!

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Φεύγουμε, φεύγουμε, προτοῦ μᾶς φύγει ἡ ὥρα!

Η ΓΡΙΑ.—Βλέπω τίς κόρες μας νὰ τίς παίρνουνε σκλάβες!

Α' ΚΟΠΕΛΛΑ.—Ἀφέντες σκληροὶ πέφτουν καταπάνω μας, γυναίκες. Καὶ σωσμός μονάχα ὁ Χάρος!

Η ΓΡΙΑ.—Καὶ τοὺς ἄντρες. Παναγιά μου προστάτισσα, ποῦ θὰ τοὺς πᾶνε;

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Ἐγὼ πάω, παίρνω τὰ δυὸ παιδιὰ μου καὶ φεύγω!

ΚΟΣΜΑΣ.—Δὲν ἔχεις νὰ πᾶς πουθενά. Ἐδῶ μέ τοὺς ἄλλους θὰ μείνεις!

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Λένε, πῶς οί γερόντοι εἶναι σοφοί. Ὅμως ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χάσετε μαζί με τὴ φρονιμάδα σας καὶ τὴν ἐχτίμηση τῶν παιδιῶν σας, γιατί θὰ σᾶς ποῦνε κατοπινὰ ἀτολμούς. Σκεφθεῖτε το καλά. Σὲ λίγο φτάνουν!

ΚΟΣΜΑΣ.—Ὅσοι κι' ἂν ἔφτασαν, κόρη μου, σὲ τούτη τὴ γῆ, φύγανε ξανὰ ντροπιασμένοι. Ὅποιοι κι' ἂν ἦταν, ὅποιοι κι' ἂν εἶναι!

Η ΓΡΙΑ.—Καὶ τί μᾶς ὀρμηνεύεις, Πρωτόγερε;

ΚΟΣΜΑΣ.—Ἡ ὀρμήνεια πού ἔχω νὰ σᾶς δώσω, γυναίκες, εἶναι νᾶμαστε φρόνιμοι, ὅπως τὰ φίδια. Τὸ φαρμάκι ἀμολιέται στὴν ὥρα του.

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ.—Κι' ὕστερα, ἂν φύγω, κατὰ ποῦθε νὰ τραβήξω; Ποιός θὰ με δεχτεῖ; Ἐδῶ θὰ μείνω. Ἐτσι τὸ εἶπα πρὶν...

(*Ἡ γυναίκα μακραίνει κι ἀρχίζει ἓνα βουβὸ κλάμα. Κι' ἄλλες γυναῖκες σέφρουν τὸ λυγμό. Ἐνῶ ἡ βουή σιμώνει, ἀπόμακρα παιήματι).*

Η ΓΡΙΑ.—Ὅπως τὰ ζωντανὰ ὁσμίζονται τ' ἀχνάρια τοῦ χάρου, ἔτσι κι' ἐγὼ ἢ δόλια, ἢ κακοσήμαδη, βλέπω τὴ συφορά νὰ μᾶς τυλίγει.

ΚΟΣΜΑΣ.—Γυναῖκες, ν' ἀφήσετε τοὺς θρήνους. Δίκαιοι εἶναι, ὅμως ἀνωφέλευτοι. Κρατεῖστε γερὰ τὸν πόνο σας καὶ πρὸ παντός μὴ δείξετε φόβο. Ἐδῶ σταθεῖτε, πίσω ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Ὁ λαὸς ποὺ κοιτάει ἄτρομα τὴν μοῖρα του, δὲν νικιέται ποτέ. Πάει ἡ τιμὴ μας, ἂν σαλέψει στὴ ματιά μας φόβος. Κατάματα κοιτᾶτε τὸν ἐχθρό : Ὅχι ἐμεῖς, τοῦτος νὰ σκύψει !

(*Οἱ γυναῖκες, πνίγοντας τοὺς λυγμούς τους, πάνε νὰ κρυφιοῦνε πίσω ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Σύγκαιρα ἀκούγεται ἤχος σάλπιγγας, βαρὺ ρυθμικὸ τραγούδι, ποδοβολητό. Μπαίνει ὁ Σ τ ο ῦ ρ μ, με τὴν ἀκολουθία του. Ψηλός, τετράγωνος, με κράνος καὶ μακρὰ χλαίνη, ἀλύγιστος. Οἱ ἀξιωματικοὶ ποὺ τὸν συνοδεύουν κι' οἱ ἄνδρες ποὺ πλημμυρίζουν τὴν σκηνὴ δὲν διαφέρουν καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό τους.*

Με τὴν εἴσοδο τοῦ Στουρμ ὁ λαὸς ὑποχωρεῖ σκιαγμένος, μπροστὰ οἱ πρωτόγεροι, δυὸ βήματα μπρὸς ὁ Κοσμάς. Μιά παγωμένη σιωπὴ, πλημμυρισμένη ἀπὸ μῖσος. Οἱ καταχτητὲς στέκονται πρὸς τὰ скаλιά τῆς ἐκκλησίας, πιὸ ψηλά, δλόρθοι, περήφανοι προκλητικοί, οἱ νέοι ἀφέντες).

ΣΤΟΥΡΜ.—Μὲ λένε Στούρμ !

Ο ΛΑΟΣ.—Σ τ ο ῦ ρ μ !

(*Πίσω ἀπὸ τὴν σκηνὴ ἀκούγεται τὸ νικητήριον σάλπισμα).*

ΣΤΟΥΡΜ.—Καὶ καταχτῶ τὴ χώρα σὶ ὄνομα τῆς πατρίδας μου. Ἀπὸ σήμερα, ὅπου ἡ γλῶσσα σας μιλιέται, θάμαι ὁ κυρίαρχος. Τὴ δύναμή μου ἀντλῶ ἀπὸ τούτους τοὺς σιδερόφραχτους ἄντρες ποὺ παραστέκονται δίπλα μου, σὰν κολῶνες ἀρματόζωστες. Ξεπαστρεύουμε ὅποιαν ἀντίσταση. Σπέρνουμε τὸν τρόμον παντοῦ. Ὅποιος σκεφεῖ νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι του ἀπόκοτα, ἂν τυχὸν κλωθοπλέκει σκέψη πανούργα μέσα στὸ χαλασμένο τὸ μυαλό του, θά ἴδει ἀλύπητα νὰ πέφτει βαρὺ τὸ σπαθὶ μας. Μάθετέ το ἐξ ἀρχῆς. Ξεριζώσαμε κάθε καρδιά μὲς ἰτά στέρνα καὶ ριζώσαμε ἀτσάλι - ἀτσάλι ! Καὶ μιὰ ἡ ἀπόφασή μας : Νὰ γίνουμε οἱ ἀφέντες τοῦ κόσμου !

ΚΟΣΜΑΣ.—Ξένε, ἡ ἔπαρσή σου φαίνεται πιὸ μεγάλη, πατώντας τὴν Ἑλλάδα.

ΣΤΟΥΡΜ.—Τιμάω, γέρο, τὸν τόπο σου. Καὶ μάθε πρὶν ἀρχίσεις τὸν ἀντίλογό σου, θὰ σ' ἀκούσει αὐτὶ τίμιο.

ΚΟΣΜΑΣ.—Τότε, μιὰ ἡ ἀπόκρισή μου : Ποτέ, μὰ ποτέ δὲν θὰ ριζώσεις στὴ γῆ μας !

Ο ΛΑΟΣ.—ᾠ, ᾠ...

ΣΤΟΥΡΜ.—Λόγια, λόγια κομπαστικά. Οὔτε στρατιῆς δαιμόνων θὲ θ' ἀντισταθοῦν στὸ γενναῖο μπράτσο τοῦ στρατιώτη ποὺ ὀρίζω.

ΚΟΣΜΑΣ.—Στὸν τόπο τοῦτο, ξένε, ὅπου βουνὸ καὶ φλάμπουρο κι' ὅπου σπηλιά λημέρι...

ΣΤΟΥΡΜ.—Κι' ἐγὼ μὲ τὴ σειρά μου, θὰ καψαλίσω τὰ βουνά σας. Κι' ἂν χρειαστεῖ, θὰ τινάξω κάθε βράχο μὲ δυναμίτη. Κάθε ἐνάντιο κεφάλι θὰ ρέψει, ὅπως πέφτει τὸ τρίχωμα τοῦ λύκου ἀπὸ τὴν πείνα. Ἐχω ἀκόμα τὴ μπόρεση νὰ ξεδιαλύνω κάθε μυστικὸ, ποὺ κλωθοπλέκεται μέσα στὰ σπίτια σας. Πολυόματη εἶναι ἡ δύναμή μου κι' ἀλί σας.

Ο ΛΑΟΣ.—Ἄλί μας !

ΣΤΟΥΡΜ.—Τώρα, δικό σας—ὄχι δικό μου—ὄφελος εἶναι νὰ δείξετε, πῶς εἶστε ἐξυπνη ράτσα. Πάει ὁ καιρός, ποὺ τὰ λόγια ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Καὶ πρῶτος ἐσύ, ποὺ μιλάς γιὰ λογαριασμὸ ὄλωνων, μάθε πῶς τὸ καλύτερο πῶχεις, εἶναι νὰ μαζέψεις τὴ γλῶσσα σου.

ΚΟΣΜΑΣ.—Ὅχι, πρὶν σοῦ πῶ κείνο ποὺ ἀξίζει. Ἀφεντικὸ ἀκάλεστο

μπαίνεις στο σπίτι μου με δόλο και πρέπει ν' άκουσται κι' ο νοικοκύρης.

ΣΤΟΥΡΜ.—Μην ξεχνᾶς ὅμως, συχνά δίνει και τὸ σπαθί μου ἀπόκριση.

ΚΟΣΜΑΣ.—"Όλοι οἱ δικοί μας, ξένε, πέθαναν ἀπὸ βόλι, τίμιο βόλι, κι' ὄχι με δόλο. Κι' ἂν ἐσὺ τῶχεις γιὰ παληκαριά νὰ σκοτώσεις ἕνα γέρο πού ζητάει νὰ μιλήσει λεύτερα, καύχημα θὰ τῶχει ὁ τόπος μου και ντροπή ὁ δικός σου...

ΣΤΟΥΡΜ.—"Ό λόγος σου παίρνει πολὺ ἄσκημη στράτα. Πρόσεξε.

ΚΟΣΜΑΣ.—Κι' ἂν τυχόν σῶπαινα, δὲ θᾶχες ὄφελος. Κάποιος ἀπ' τὸ λαό, πού μᾶς ἀκούει, θὰ τόξευε στὴν καρδιά σου πιδ φαρμακερὸ λόγο.

ΣΤΟΥΡΜ.—Φτάνει. Ξέρω τί θὰ μοῦ πεις. "Ότι στὰ χῶματά σας δὲ ριζώνει ἡ σκλαβιά. Τὴν ἱστορία σας τὴν ἔχω διδαχτεῖ στο σκολιό. "Όμως κι' ἡ δική μου ἡ πατρίδα δὲν πάει κάτω. Κι' αὐτὴ πολεμάει και ζητάει νὰ ζήσει.

ΚΟΣΜΑΣ.—Ξένε, τὰ κορφοβούνια τῆς πατρίδας δὲν σκλαβωθήκανε χιλιάδες χρόνια. δὲν λύγισε ἡ ψυχὴ τους...

ΣΤΟΥΡΜ. Ναι, μά κι' ἡ δική μας ψυχὴ, γέρο, εἶναι πλατειά και ξεπερνάει τὸ σύνορο τοῦ νοῦ σου.

ΚΟΣΜΑΣ.—"Ό νοῦς μου λέει πῶς ὁ κόσμος δὲν θέλει ἀφέντη.

ΣΤΟΥΡΜ.—Πάντα ἔχει ὁ κόσμος ἀφέντη κι' ἦρθε τώρα ἡ σειρά μας νὰ γίνουμε.

ΚΟΣΜΑΣ.—Κι' ἐγὼ σοῦ λέω πουθενὰ δὲ βγαίνει τὸ ἄδικο.

ΣΤΟΥΡΜ.—"Αν ρωτᾶς γιὰ τὸ δίκιο χαμένος καιρός, κρατᾶω τὴν Ἑλλάδα και τοῦτο μοῦ φτάνει!

[Ξαφνικὰ ἀκούονται πυροβολισμοί. "Ό λαὸς σκορπίζει γιὰ μιὰ στιγμή, ἔπειτα μαζεύεται ὑπάκουα πίσω ἀπὸ τοὺς ἄντρες.]

"Ό Στούρμ στέκεται ἀτάραχος, δὴν ἀξιωματικοὶ φεύγουν. Ἐνας ἀγγελιοφόρος μπαίνει. λέει κάτι, σὰν κραυγὴ ἄναρθρη. "Ό Στούρμ φρενιασμένος ἀνεβαίνει πιδ ψηλά.

Μιὰ κοπέλλα τρέχοντας μπαίνει ἀπὸ δεξιά.

«[Τὸ φλάμπουρο σκίσανε τῶν Ξένων!]

Ο ΛΑΟΣ.—Τὸ φλάμπουρο!

ΚΟΠΕΛΛΑ.—Ναι τὸ σκίσανε και τὸ κάνανε χίλια κομμάτια!

ΛΑΟΣ.—"Ω, "Ω! ..

(Μπαίνει ἕνας ἀξιωματικός, ἐνῶ ἀκούεται ἀπόμακρα ἡ φωνὴ τοῦ Λαμπρινοῦ. "Ό Κοσμᾶς ἀνεβαίνει τὰ σκαλιά, ἔρχεται πλάι' στὸν Στούρμ, ἀντικρῶζονται ὄλο μῖσος, ὁ Κοσμᾶς κονιοστέκει γιὰ μιὰ στιγμή, ἔπειτα ἀνεβαίνει πιδ ψηλά.)

ΣΤΟΥΡΜ.—Ξέφυγε αἶ, ξέφυγε ὁ δοῦλος! Και τὸ καυχίεται τώρα;

("Ό Κοσμᾶς σιγνὴν αὐτί. Ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια πὸν τὰ φέρνει τὸ φαράγγι)

«Λ α μ π ρ ι ν ὄ ς τ' ὀ ν ο μ ᾶ μ ο υ»

Ο ΛΑΟΣ.—Λαμπρινός!

ΣΤΟΥΡΜ.—Σκασμός!

ΚΟΣΜΑΣ.—"Όπου κι' ἂν πᾶτε, θὰ με βρῆτε μπροστὰ σας!

ΣΤΟΥΡΜ.—Αὐτὸ θέλω κι' ἐγὼ. Αὐτὸ θέλω! "Όρκίζουμαι πῶς οὔτε ὁ Χάρος δὲν θὰ τὸν πάρει ἀπὸ μένα. Κι' ἐσεῖς δοῦλοι μὴ χαμογελάτε! Τὴν προσβολὴ τῆς σημαίας θὰ τὴν πληρώσετε. "Όρίζω: "Όποιος τὸν παραδώσει, θὰ κερδίσει ἀμέσως τὴν εὖνοια μου. Κι' ἐσεῖς, κακότροπο ἄσκέρι, ὀρίζω νὰ κλειστεῖτε στὰ σπίτια σας. Ἄπὸ σήμερα ὁ κόσμος γιὰ σᾶς, φτάνει ὡς τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ σας. Κι' ὁ καθείς, γέροι, γυναῖκες, παιδιά, εἶσατε "Ό μ η ρ ο ι!

Ο ΛΑΟΣ.—"Όμηροι!

ΣΤΟΥΡΜ.—Ναι, ὀμηροι, και θὰ ξοφλάτε ὁ ἕνας τὰ σπασμένα τοῦ ἄλλουνοῦ.

ΚΟΣΜΑΣ.—Σκληρὸ τὸ σύστημα και παράξενο.

ΣΤΟΥΡΜ.—Φτάνουν τὰ λόγια. Και παράξενο δὲν θὰ μοῦ φανεῖ, ὅταν πέσεις στὰ πόδια μου γιὰ νὰ γλυτώσεις. Σὰν ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ εἶσαι κι' ὁ πρῶτος "Όμηρος. Τώρα ἀδειᾶστε τὸν τόπο.

(Ὁ Κοσμᾶς κατεβαίνει σιγά, πάλι κονιοσιτέκει, όταν φιάσει σὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸν Στούρμ, κατεβαίνει γαλήνιος, οἱ γυναῖκες τὸν ζώνουν ἀπ' ὅλες τίς μεριές καὶ προχωροῦν ὅλοι μαζί σὴν ἐξοδο. Ἐξὸν ἀπὸ τὸν Στούρμ, οἱ ἄλλοι ξένοι παραμερίζουν ν' ἀφήσουν τὸν λαὸ νὰ περάσει).

ΣΤΟΥΡΜ.—Τοῦτο ποῦ ἐγίνη πρὶν, ἄς σταθεῖ παράδειγμα στὸν καθένα σας. Λογαριᾶστε, ὥσπου φτάνει τὸ χρέος μου. Δύσκολος ὁ τόπος ποῦ μπήκαμε. Μὴν τὸ ξεχνᾶτε. Κι' ἄς γυρίζει ὁ νοῦς σας ὀλοῦθε ἀνοιχτομάτης. Κίντυνος τῶν γερόντων ἢ γνώμη. Κίντυνος τῆς γυναίκας ἢ πίκρα. Τρόμος τῶν παιδιῶν τῆς τὸ μῖσος. Καὶ χαμός τὰ βουνά τῆς τ' ἀπάτητα. Ἄν τυχὸν καὶ ἰδεῖτε χαμόγελο σὲ σκιαγμένη θωριά, ἄς εἶναι παιδιοῦ, μὴ τὸ θαρρέψετε σημάδι φιλίας. Εἶναι πονηροὶ σὲ πλεχτάνες τους οἱ Ἕλληνες καὶ τὰ λόγια τους πλανερά. Πρὸ παντὸς μὴ μιλάτε σὴν χώρα ἐτούτη γιὰ δίκιο. Τὸ σπαθὶ σας ὁ Νόμος. Ἄν κρατήσουμε ὑπάκουη τὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας, τότες διάπλατη ἀνοίγει μιὰ μᾶς ἢ στράτα τοῦ κόσμου.

(Βαρὺ ἐμβατήριον καὶ ἐξοδος)

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Α' ΠΡΑΞΗΣ

ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

Σ. Παπασπυρόπουλος

Τοπίο

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ Ε Ν Ο Σ Φ Α Ν Τ Α Ρ Ο Υ

(Ἀποσπάσματα)

Τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ

Μονάχος ὁ φαντάρος.

Τὸ ντουφέκι του ἀφημένο στὸ χορτάρι.

Εἶναι πολλὰ τ' ἀστέρια—τί πολλὰ ποῦναι τ' ἀστέρια.

Ἔτσι, πλαγιασμένος στὸ χορτάρι, ὕστερ' ἀπὸ τόσο δρόμο
νιώθει νὰ τὸν στενεύει ἡ ἀρβύλα του.

Ἔτσι πολλὰ ποῦναι τ' ἀστέρια

νιώθει νὰ τὸν στενεύει ἡ καρδιά του. Βγάζει τὴν ἀρβύλα του,
μὰ ἀκόμα τὸν στενεύει ἡ καρδιά του.

Δὲν μπορεῖ νὰ βγάλει τὴν καρδιά του.

Κρατάει ἀνάμεσα στὰ δύο του χέρια τὸ ἄπλυτο ποδάρι του

σὰ νὰ κρατάει ἓνα φτωχό, ἓνα ὀρφανὸ μωρό,

ἓνα ἄσκημο, τσιμπλιάρικο μωρὸ

καὶ θέλει νὰ τὸ νανουρίσει μ' ἓνα τραγούδι τῆς πατρίδας του,

μὰ δὲ μπορεῖ νὰ τραγουδήσει

καὶ κλαίει

φοράει πάλι τὴν ἀρβύλα του

καὶ κλαίει

σφίγγει δυνατὰ τὰ κορδόνια του

καὶ κλαίει

σκουπίζει τὰ μάτια του

καὶ κλαίει

—ἓνας φαντάρος καταμόναχος ἀνάμεσα στ' ἀστέρια.

Ἄλλάζουμε κάθε τόσο πορεία

ἀλλάζει κ' ἡ διεύθυνσή μας—ποιά διεύθυνση ;—

δὲν ἀλλάζει ὁ καιρός, μήτε τὸ φῶς μέσα στὸ χιόνι.

Ὅταν φτάνει ἓνα γράμμα σας σὲ κάποιο μέρος

ἐμεῖς θάχουμε φύγει ἀπὸ κεῖ—

ἴσως τὴν ἴδιαν ἀκριβῶς στιγμή πού φεύγουμε

νάχει φτάσει τὸ γράμμα σας,

μὰ δὲ μπορούμε πιά νὰ σταματήσουμε.

Ἔτσι σὲ κάθε τόπο πού ἀφήνουμε

θαρρῶ πῶς φτάνει κάποιο γράμμα σας—

θέλω ν' ἀργοπορήσω λίγο, μιὰ στιγμή μονάχα,

ὅσο νὰ πάρω αὐτὸ τὸ γράμμα

ὅσο μονάχα ν' ἀπαντήσω μὲ δυὸ λόγια,

μὰ δὲ μπορούμε πιά νὰ σταματήσουμε.

Κι' έτσι

ὅλος ὁ δρόμος πίσω μας
εἶναι στρωμένος με τ' ἀδιάβαστα γράμματά σας
καὶ θέλουμε νὰ γυρίσουμε πίσω
νὰ μαζέψουμε ἀπ' τὴ λάσπη αὐτὰ τὰ γράμματα
νὰ μαζέψουμε τ' ἀχνάρια μας
νὰ μαζέψουμε ὅλη τὴ ζωὴ μας
καὶ νὰ τὴν πᾶμε πάρα πέρα.

Μὰ δὲ μπορούμε πιά νὰ γυρίσουμε
κι αὐτὰ τὰ γράμματα θὰ χαθοῦν
καὶ ποτὲ δὲ θὰ μάθουμε τὶ ἔγραφαν
καὶ ποτὲ δὲ θάχουμε καιρὸ νὰ σκεφτοῦμε τὶ ἔγραφαν
—ἴσως νᾶταν τὸ ἀληθινὸ μας ὄνομα
ἀναγνωρισμένο στὸ στόμα τῆς ἀγάπης—δὲ μάθαμε.
Καὶ θ' ἀλλάζει κάθε τόσο ἡ διεύθυνσή μας
χωρὶς ν' ἀλλάζει ὁ δρόμος μὲς στὸ χιόνι
πηγαίνοντας, πηγαίνοντας, πηγαίνοντας
δίχως νὰ προφτάσουμε νὰ διαβάσουμε κεῖνα τὰ γράμματα
στὸ φῶς μιᾶς λάμπας θυέλλης
ἢ στὴ λάμψη τοῦ τσιγάρου μας
ἢ ἔστω στὴ λάμψη μιᾶς ἀστραπῆς
στριμωγμένοι ἀνάμεσα στὴ νύχτα καὶ στὸ φόβο
κοιτάζοντας πίσω ἀπὸ τὶς κλειστὲς γρίλλιες τῆς κούρασης.

Μὴ μᾶς θυμῶστε λοιπὸν ποὺ δὲ σᾶς ἀπαντήσαμε.
Δὲ λάβαμε ποτὲ τὰ γράμματά σας. Τάχα νὰ μᾶς ρωτούσατε
αὐτὰ ποὺ ἀναρωτιόμαστε καὶ μεῖς ; Ἴσως καὶ ν' ἀνταμώσαμε
τουλάχιστο στὴν ἴδια ἐρώτηση. Τώρα σᾶς γράφω
ἀπαντώντας σὲ γράμματα ποὺ ἴσως νὰ μὴ μᾶς στείλατε
ποὺ ἴσως νὰ μὴ μᾶς τᾶδωσαν
ποὺ ἴσως νὰ χάθηκαν
ὅπως κι αὐτὸ τὸ γράμμα ποὺ σᾶς γράφω θὰ χαθεῖ
ἢ θάρθει τόσο ἀργὰ ποὺ δὲ θ' ἀξίζει πιά νὰ μοῦ ἀπαντήσετε
γιατὶ ἄλλα θὰ ρωτᾶτε τότε μὲς στὸν ἥλιο
μέσα στὸν ἥλιο ποὺ τόσο κι ὁ ἀδερφός σας τὸν εἶχε ἀγαπήσει.

.....

Πάλι μονάχος ὁ φαντάρος μὲς στὴ νύχτα
μονάχος με τὸ ντουφέκι του.
Ὁ φαντάρος καὶ τὸ ντουφέκι του δὲν ἔχουν τίποτα νὰ ποῦν.
Ἡ νύχτα εἶναι ἓνα μεγάλο περβόλι ὀλάνθιστο ἀστέρια.
Τὰ ντουφέκια εἶναι κάγκελα ποὺ φράζουν τὸ περβόλι.
Ὁ φαντάρος στέκεται ἀπ' ἔξω ν' ἀνασάνει τὴ μυρωδιὰ τῶν ἄστρον.
Ἀπόψε νιώθει πῶς ἓνα ἄστρο
εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπ' τὸ ντουφέκι. Ἔτσι ἀνάλαφρος
σαλεύει μὲς στὸν οὐρανὸ κρατημένος ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἄστρον.
Κοιτάει τὰ δάχτυλά του, κ' εἶναι ἀκόμη πέντε—
ὁ Κώστας δὲν ἔχει δάχτυλα
ὁ Βασίλης δὲν ἔχει χέρια
κι αὐτὸς δίχως πόδια

κι ό άλλος κομμένος απ' τή μέση.
Μά πώς μπορεί λοιπόν νά ναι άνοιξη και νά μην έχεις χέρια
ν' άγκαλιάσεις τήν άνοιξη
νά κρατήσεις τήν άγάπη
ν' άγκαλιάσεις τόν κόσμο ;

Ό φαντάρος κοιτάζει τόν ντουφέκι του.
Βάζει ένα άστέρι για καψούλι.
Μπορεί και νά σκοτώσει τόν θάνατο. Δεν είναι μονάχος.
Όλοι ανταμώνουμε στή μάχη με τόν θάνατο.

Άη - Στρατής 1951

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ε. Λιώκη :

Φτωχογειτονιά

ΕΤΣΙ ΛΟΙΠΟΝ ΕΙΝΑΙ Η ΖΩΗ;

ΤΗΣ ΛΙΛΙΚΑΣ ΝΑΚΟΥ

ΗΤΑΝ ΕΝΑ ΑΓΟΡΑΚΙ τόσο δά,—κι' ἄς ἦταν δώδεκα χρονῶ,—μὲ ἓνα ἀδύνατο προσωπάκι, μὲ κάτι πελώρια μάτια ἀπὸ τὴν πείνα, ποῦ εἶχαν ἀπὸ κάτω δυὸ μπλὲ κύκλους. Ἴσως νὰ ἦταν καὶ ὁμορφο μιὰ φορά μὰ τώρα ἔμοιαζε μὲ μαϊμουδάκι, τόσο εἶχε ἀπὸ τὴν πείνα παραμορφωθεῖ! Ἄχ, μόνο τὰ μάτια του ἀπομένανε ἀνθρώπινα. Εἶναι γιομάτο ἀπορία καὶ πόνο. Εἶναι σὰν νὰ ἀπορεῖ καὶ τὸ ἴδιο, πῶς ἔπεσε σὲ τούτη τὴν κόλαση τῶν παιδιῶν, ποῦ εἶχε γίνει ἡ γῆς τῆς Ἀθήνας τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς. Εἶναι ἀκόμα σὰν νὰ ἀπορεῖ μὲ ὅ,τι βλέπει νὰ γίνεται τριγύρω του σὲ τοῦτον ἐδῶ τὸν παράξενο κόσμον... Μᾶς κοιτᾷ καὶ μᾶς δλους, μέσα στὸ νοσοκομεῖο, μὲ τὰ σκεφτικά του μάτια, κοιτᾷ καὶ τὰ παιδιὰ γύρω του μέσα στὸ θάλαμο ποῦ πεθαίνουνε τόσα τὴν ἡμέρα, στὰ κρεβάτια τους, καὶ τσιμουδιά δὲν βγάζει! Μόνο κοιτᾷ, μᾶς παρατηρεῖ δλους, μὲ μιὰ πρόωρη νοημοσύνη καὶ σοβαρότητα μαζί, καὶ δὲν ἀνείγει τὸ στοματάκι του οὔτε νὰ κλάψει, οὔτε νὰ παραπονεθεῖ. Κανεὶς δὲν ἀκουσε τὴν λιαλιά του, καὶ οὔτε καὶ ἡ μάνα του ἡ ἴδια, θὰ ξέρει τί συλλογιέται αὐτὸ τὸ παιδί της.

Ὅταν μᾶς τὸ πρωτόφερε ἡ μητέρα του στὸ νοσοκομεῖο στὴ Ριζάριο μᾶς εἶπε πῶς λέγεται Μηνᾶς. Ἦταν μιὰ γυναίκα νέα ἀκόμα μὰ ποῦ ἡ πείνα τὴν εἶχε καταβάλει, καὶ στὰ χέρια εἶχε πληγῆς ἀπὸ τὴν ἀποβιαμίνωση.

Δὲν πρέπει νὰ πεθάνω ἀκόμα, εἶπε σὲ μᾶς τὶς νοσοκόμες, γιατί, μοῦ ἀπομείνανε στὴ ζωὴ τὰ δυὸ τοῦτα μικρά, ἓνα κοριτσάκι καὶ ὁ Μηνᾶς, ποῦ ἔχω. Τὰ ἄλλα, ἄχ, πῆγανε μαζί μὲ τὸν συχωρεμένο τὸν ἄνδρα μου. Τοὺς ἀνάπαψε μαθὲς ὁ Θεός, καὶ δὲν θασανίζονται πιά, ὅπως ἐμεῖς, σὲ τούτη τὴν κόλαση ποῦ περνᾶμε!

Καὶ τὴν πιάσανε τὰ δάκρυα. Οἱ ἄλλες νοσοκόμες, μαθημένες ν' ἀκοῦνε ἕλη μέρα τέτοιες ἱστορίες, φύγανε ἀπὸ κοντὰ της. Ἀπόμεινα ἐγώ, γιατί ἀγαποῦσα τὸν Μηνᾶ καὶ ἤθελα νὰ μάθω ἀπὸ τὴν μητέρα του, κάτι ἀπὸ τὴν παιδιαστική ζωὴ του. Κάλτι ποῦ νὰ μὲ ἔκανε νὰ νοιώσω, γιατί τὸ παιδάκι αὐτό, εἶχε γίνει τόσο σιωπηλό, καὶ τόσο περίεργο.

— Καὶ τί δουλειὰ ἔκανε ὁ ἄντρας σου; τὴν ρωτῶ.

— Μανάβης ἦταν μιὰ φορά... Μανάβης!... Πουλοῦσε λαχανικά στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας. Εἶχαμε, μὲ τὸ συμπάθειο καὶ ἓνα γαῖδαρο, καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποτὲ δὲν ἔλειψε τίποτα μέσα ἀπὸ τὸ σπίτι μας... Οὔτε τὸ λάδι, οὔτε τὸ ψωμί... Ἄχ, τώρα ποῦ εἶναι ὀλα αὐτά;... Χρυσάφι γίνηκε τὸ λάδι. Καὶ μόνο οἱ πλούσιοι πιά τὸ βάζουνε στὸ στόμα!...

— Καὶ ἔτσι λιγόλογος ἦταν πάντα ὁ Μηνᾶς; ρωτῶ, τὴν μητέρα.

— Αὐτὸς λιγόλογος;... Ἄ, δὲν τὸν ξαίρατε πῶς ἦταν μιὰ φορά!... τὸ πιὸ ζωηρὸ καὶ ἄτακτο παιδί τῆς γειτονιάς... Βοηθοῦσε καὶ τὸν ἄντρα μου νὰ διαλαλεῖ τὸ ἐμπόρευμά του... Αὐτὸς φώναζε στοὺς δρόμους γιὰ ν' ἀκοῦνε οἱ νοικοκυρές, τὰ λάχανα, τὰ κουνουπίδια, ποῦ τὰ εἶχε φορτωμένα στὴ ράχη του ὁ Ψαρρῆς—ἔτσι λέγαμε τὸ ζωντανό μας, καὶ ἦταν αὐτὸ τὸ ζωντανό, ἔξυπνο, πρόθυμο, καλό. Ὅλοι μας τὸ ἀγαπούσαμε.

Στὸ ἄκουσμα αὐτὸ ὁ Μηνᾶς, ποῦ ἦταν ξαπλωμένος δίπλα στὸ κρεβατάκι του, σήκωσε τὰ μάτια καὶ κοίταξε τὴν μάνα του. Καὶ ξαφνικὰ βουρκώσανε τὰ ματάκια του καὶ ἀρχίσανε νὰ τρέχουνε δάκρυα...

* Ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο στὰ ἐλληνικά βιβλίο «Ἡ κόλαση τῶν παιδιῶν», ποῦ κυκλοφόρησε σὲ ἀγγλικὴ ἔκδοση. (Οἶκος Seharter μεταφρ. Macdougall).

Ήταν κάτι δάκρυα σιωπηλά, παράξενα για παιδί, δίχως κλάματα και αναφυλλητά. Κυλούσαν τὰ δάκρυα στο πρόσωπάκι του, δίχως καθόλου νὰ συσπασθεῖ.

Ἡ μάννα του τὸ κοίταξε καὶ ἀναστέναξε καὶ αὐτὴ.

— Ἀχ, εἶπε, τὸν Ψαρρῆ μας ἀκόμα θυμᾶσαι; Ἐ, ξέχαστον πιά... Τελειώσανε πιά αὐτουνού τὰ δάσανα... Μὲ τί θὰ ζούσε καὶ αὐτό;... Μὲ τὸν ἄερα;... Θυμᾶσαι πὼς οὔτε σανὸ ἔβρισκαμε νὰ τοῦ δώσουμε. Καὶ γυρίζοντας σὲ μένα ἐξακολουθεῖ νὰ μοῦ λέει...

— Ψαρρῆ, ξέρετε, λέγαμε, μὲ τὸ συμπάθειο, τὸν γαῖδαρο μας... Ψαρρῆ!... Ἦταν ἔλη ἢ περιουσία μας... αὐτὸς μᾶς ἔτρεφε χρόνια τώρα. Ὅλοι τὸν καμάρωναν ἐκεῖ στο συνοικισμό... Κανένας μανάβης δὲν εἶχε τέτιο ζῶο σὰν τὸ δικό μας! Ἀχ, δὲν μπορεῖς ἀδερφή, νὰ μὲ καταλάβεις, σὰν σοῦ πῶ τί πόνο νοιώσαμε ὅλοι σὰν τὸν χωριστήκαμε. Μόνο ὅσοι ἀγαπᾶνε τὰ ζωντανὰ θὰ μὲ καταλάβουνε... Λεῖψανο, ποῦ λέει ὁ λόγος, νὰ εἶχαμε ἐκείνη τὴν ἡμέρα ποῦ τὸν δώσαμε, λείψανο μέσα στο σπίτι, δὲν θὰ εἴμαστε ὅλοι ἔτσι...

— Πᾶψε μάννα, πᾶψε καλέ!.. ἔκανε ὁ Μηνᾶς τῆς μάννας του, καὶ μὲ τὰ χεράκια του θούλωσε τὰ δυὸ αὐτιά του. Τὸ πρόσωπό του τώρα εἶχε ἀλλάξει. Τρέμανε τὰ χεῖλη του, τὰ μάτια του εἶχαν ἀγριέψει καὶ ἔτρεμε ὅλο τὸ σκελετωμένο του κορμάκι.

Πρώτη φορὰ ἀκουγα τὴν φωνὴ τοῦ Μηνᾶ, ὕστερα ἀπὸ τόσες μέρες μέσα στο θάλαμο τὸ δικό μου, ποῦ ἦταν τὰ παιδιὰ...

Ἡ μάννα τότε χαμήλωσε τὴν φωνὴ καὶ ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέει.

— Νά... ἀπὸ τότες ποῦ τὸν πουλήσαμε σὲ ἓναν χασάπη ὁ Μηνᾶς μου ἔχασε τὸ κέφι του καὶ τὸ χρῶμα του... Θὰ μὲ πιστέψετε; Ναι, ἀπὸ τότε ποῦ ὁ συχωρεμένος ὁ ἄντρας μου ἀναγκάστηκε νὰ τὸν πουλήσει, καὶ καλὸ, ἀλήθεια, δὲν εἶδαμε!.. Μὰ ἡ ἀνάγκη εἶναι ποῦ μᾶς ἔσπρωξε νὰ τὸν πουλήσωμε... Τί νὰ κάνουμε;.. Ποῦ νὰ ἔβρισκαμε λεπτὰ ν' ἀγοράσωμε στὴν μαύρη ἀγορὰ λίγο ψωμί; Τὰ παιδιὰ καὶ ὅλοι μας πεινούσαμε... Τὴν νύχτα βογγούσανε τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ οὔτε μποροῦσαν νὰ ἡσυχάσουν...

Πουλήσαμε ἔτι εἶχαμε μέσα στο σπίτι. Ἀκόμα καὶ τὰ ξύλινα παραθυρόφυλλα τοῦ σπιτιοῦ μας, ποῦ χτίσαμε μὲ τόσον κόπο... Ὑστερα ὁ Χασάπης τοῦ συνοικισμοῦ κάθε μέρα ἔστελνε τὸν ἄνθρωπο του καὶ ἔλεγε στον ἄντρα μου νὰ τοῦ πουλήσει τὸν Ψαρρῆ... Τοῦ ἔταζε χρυσάφι... Γιατί, ἔπως καὶ τοῦ λόγου σου ξαίρεις, οἱ χασάπηδες τώρα θησαυρίζουνε.

Πουλᾶνε τοὺς σκύλους ποῦ σφάζουνε, γιὰ ἀρνάκι τοῦ γάλακτος, καὶ τοὺς γαϊδάρους γιὰ κρέας βωδινό. Καὶ κάθε μέρα τοῦ ἔταζε καὶ περισσότερα. Ὁ ἄντρας μου δὲν ἤθελε καὶ δυὸ νύχτες δὲν μπόρεσε νὰ ἡσυχάσει μὲ αὐτὴν τὴν συλλογὴ.

Μὰ ἔλα ντέ, ποῦ ἡ πείνα ὅλο καὶ μᾶς ἔζωνε, καὶ οὔτε εἶχαμε νὰ θρέψουμε καὶ τὸ ζωντανό;..

Τὸ λοιπὸν ὁ μζυραγορίτης κατάφερε τὸν ἄντρα μου. Τοῦ τὸν πουλήσε, μὰ ἢ καρδιά ἢ δικιά μου, καὶ τοῦ συχωρεμένου σπάρραξε, — μάρτυς μου ὁ Θεός—. Εἶπαμε μόνο νὰ τὸ κρατήσωμε αὐτὸ μυστικὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Μὰ ἦταν δυνατό; Θὰ τὸ καταλαβαίνανε.., ἔτσι καὶ ἔγινε. Καὶ νὰ δεῖς, ἀδερφή, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέει ἡ μητέρα τοῦ Μηνᾶ, νὰ δεῖς τί ἐξυπνο ζωντανὸ ἦταν ὁ Ψαρρῆς μας... Λὲς καὶ τὸ κατάλαβε πὼς θὰ τὸν πηγαίναμε στον χασάπη, καὶ δὲν ἤθελε νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ παχνί του. Δὲν ἤθελε νὰ περπατήσει... Μὲ τὸ στασιὸν τὸν τραβάγαμε καὶ τὸν πήγαμε στο χασάπη... Καὶ καθὼς τὸν πηγαίναμε, γύρισε τὸ ζωντανὸ καὶ μᾶς κοίταξε σὰν ἄνθρωπος. Μᾶς κοίταξε ὅλους καλὰ καλὰ, καὶ γὼ καὶ τὰ παιδιὰ βάλουμε τότες τὰ κλάματα.

Κλαίγαμε ἀκόμα σὰν φτάσαμε στον χασάπη, καὶ αὐτὸς θύμωσε. Βρὲ τί ζωντανόβολα ποῦ σοῦ εἶναι αὐτὲς οἱ γυναῖκες... γύρισε καὶ εἶπε στον ἄντρα μου. Καλὰ, νὰ κλαῖνε τὰ παιδιὰ, μὰ καὶ σὺ χριστιανὴ μου, μοῦ κάνει, νὰ

κλαίς : κλαίς ; Δὲ χαίρεσαι πού θά πάρεις στὸ χέρι σου χρυσάφι ;

Μὰ ἔχει... κανέννας μας δὲν χάρηκε γιὰ τὸ χρυσάφι πού ἔβαλε ὁ χασάπης στὰ χέρια τοῦ ἀντρός μου.

Ξαίρω κι' ἐγὼ γιατί ; Μαύρη ἦταν ἡ καρδιά μας, σὰν γυρίσαμε στὸ σπίτι.

Μόνο ὁ Μηνᾶς δὲν εἶχε ἔρθει μαζί μας, καθότανε μοναχὸς καὶ ἀμίλητος μπροστὰ στὴν πεζούλα τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἦταν θυμᾶμαι κατακίτρινος καὶ ἔτρεμε σὰν σὰ τουρτούριαζε... Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀπὸ δλους μας, ὁ Μηνᾶς ἦταν πού ἀγαποῦσε τὸν Ψαρρῆ πρὸ πολὺ. Μιλιά δὲν ἔβγαλε ὄλη μέρα σὲ δλους μας, οὔτε θέλησε τίποτα νὰ βάλει στὸ στόμα του ἀπὸ ὄσα ἀγόρασε ὁ πατέρας του μὲ τὰ λεφτὰ τοῦ Ψαρρῆ. Τόσο, πού θύμωσε στὸ τέλος ὁ συχωρεμένος, καὶ τοῦ ἀστράψε ἕνα σκαμπῆλι.

« Νά τα μας τώρα !... Πείσματα θά μᾶς κάνεις ; » τοῦ εἶπε νευριασμένος. « Ἐγὼ γίνηκα θυσία γιὰ σᾶς, καὶ σὺ μοῦ κάνεις καὶ μοῦτρα ; »

Ὁ Μηνᾶς δὲν εἶπε τίποτα τοῦ πατέρα του. Τσιμουδιά δὲν ἔβγαλε, μόνον πῆγε καὶ ἔπεσε στὸ στρώμα, ἔτσι ἀπάγωγτος, καὶ σκεπάσθηκε καλὰ ὡς τὸ κεφάλι. Τὴν ἄλλη μέρα πάλι τὸ ἴδιο... Οὔτε νὰ φάει ἤθελε οὔτε μιλοῦσε σὲ κανέναν μας.

« Εἶναι πεισπατάτικο καὶ κακὸ παιδί ! » εἶπε ὁ πατέρας του. « Ἄς τονε... θά τοῦ περάσει. »

Μὰ ἐγὼ σὰν μάννα, ἀνησύχησα. Ἄρρωστο θά εἶναι τὸ παιδί! — εἶπα μὲ τὸν νοῦ μου. Κάτι θά ἔχει.

Καὶ πῆγα κοντὰ στὸν Μηνᾶ. Βρὲ καλέ μου, βρὲ παιδί μου, τοῦ κάνω, ἔλα νὰ φᾶς, σήκω νὰ μιλήσεις τοῦ πατέρα σου.

Μὰ αὐτὸ γυρνᾶ καὶ μοῦ κάνει :

« Ἄσε με μάννα καὶ σὺ ! Ἄσε με !.. Ἐγὼ νὰ φάω ἀπὸ αὐτὰ τ' ἀφορεσμένα λεφτὰ πού σᾶς δώσανε γιὰ τὸν Ψαρρῆ ; Πὼς σᾶς βᾶσταξε ἡ καρδιά νὰ τὸν πουλήσετε ; Πιᾶ, νὰ τὸ ξέρετε ὄλοι σας, κανέναν σας, δὲν θέλω νὰ δῶ !.. »

Καὶ γύρισε κατὰ τὸν τοῖχο τὸ πρόσωπο καὶ δὲν μοῦ ξαναμίλησε...

Ἦστερα, ἐξακολούθησε ἡ μητέρα τοῦ Μηνᾶ, πέσανε τὰ ὄσσανα μέσα στὸ σπίτι. Ἄρρωστησε ὁ ἀντρας μου ἀπὸ πλευρίτη, πέσανε στὸ στρώμα καὶ τὰ δυὸ μεγάλα μου παιδιὰ... τὰ σάστισα. Ποῦ νὰ ἔχω τὸν νοῦ μου στοῦ Μηνᾶ τὰ καμώματα πού νόμιζα πάντα πὼς εἶναι κακιωμένος μαζί μας. Ἄρχισα νὰ νευριάζω κι' ἐγὼ, καὶ νὰ τὰ βάζω μαζί του :

« Βρὲ δὲν ντρέπεσαι ; δίχως νὰ εἶσαι ἄρρωτος — τοῦ ἔλεγα | νὰ κάθεται ξαπλωμένος ὄλημερίς στὸ στρώμα, καὶ νὰ μὴν μιλάς ;.. Τί ἔχεις π' ἀνάθεμά σε, γρουσουζικο ! Σήκω ἀπάνω ! »

Μὰ σὰν σηκώθηκε μιὰ φορά, εἶδα πόσο εἶχε ἀδυνατίσει, καὶ πόσο εἶχε τὴν ὄψη ἀλλαγμένη.

Εἶπα μὲ τὸ νοῦ μο : Εἶναι δυνατὸ ἀκόμα τὸν γάϊδαρό μας ν' ἀποζητᾶ ; Τὰ ἄλλα παιδιὰ τ' ἀδέρφια του, τὸν ξεχάσανε ὅπως καὶ γώ... Μοῦ φαίνεται μάλιστα πολὺς καιρὸς νὰ πέρασε ἀπὸ τότε πού πουλήσαμε τὸν Ψαρρῆ. Τόσο οἱ μέρες πού περνᾶμε εἶναι γιομάτες ἔννοιες, καὶ μᾶς φαίνονται ἑαριές σὰν χρόνια.

Τὸ λοιπὸν τί νὰ ἔχει τὸ παιδί μου ; ἔλεγα μὲ τὸν νοῦ μου, ἡ κακομοίρα !.. καὶ χίλια δυὸ μοῦ περνοῦσαν ἀπὸ τὸ κεφάλι. Ποιὸ μυστικὸ νὰ μοῦ κρύβει ; Νὰ τόνε δάρεσε Γερμανός ; Νὰ ἔκανε κανένα κακὸ καὶ δὲν τὸ μαρτυρᾶ ;..

Αὐτὰ μοῦ ἔλεγε ἡ καυμένη ἡ μάννα μὲ κείνο τὸν πονεμένο καὶ καρτερικὸ τρόπο πού παίρνουν οἱ γυναικοῦλες τοῦ λαοῦ μας, σὰν μιλάνε γιὰ τὸν μεγάλο τους καῦμό, γιὰ τὴν μεγάλη τους λαχτάρα, πού εἶναι τὰ παιδιὰ τους.

Ἄχ ἀλήθεια, σκέφθηκα κι' ἐγὼ, ὁ Μηνᾶς, πού κι' ἐγὼ τόσο ἀγαποῦσα δὲν ἔμοιαζε τὰ ἄλλα παιδιὰ. Πὼς ἦταν δυνατὸν νὰ μοιάζει, ἔχοντας αὐτὰ τὰ μάτια τὰ ἐκφραστικά, γιομάτα πρόωρη νοσημοσύνη, πού κοιτοῦσαν τὸν κόσμον σὰν νᾶθελε νὰ καταλάβει ποιὸ εἶναι τὸ νόημα του.

Ένα βράδυ ύστερα από δυο εβδομάδες, ξενυχτούσα στον θάλαμο των παιδιών. Είχε πέσει επιδημία ιλαράς, και άμα κολλούσε τὸ ένα παιδί, ήταν αδύνατο νὰ προφυλλάξει κανείς από τὸ άλλο. Τὰ παιδιά δὲν άντέχανε καθὼς ήταν, και πεθαίνανε πολλά τὴν ἡμέρα. Λίγα ἦσαν εκείνα πὸ γλυτώνανε.

Ὁ Μηνᾶς ἔκαιγε από τὸν πυρετό. Καθόμουν σ' ένα σκαμνὶ κοντά του, γιατί εἶχε βαρύνει. Ξαφνικά ἔμως, τὸ χάρωμα, ἔμοιαζε νὰ πῆρε τὸ καλύτερο. Για μιὰ στιγμή μάλιστα μου χαμογέλασε, σάν ἔσκυβα πάνωθὲ του, και ἔμοιαζε ἀπύρετος.

— Έννοια σου Μηνᾶ, τοῦ κάνω, θὰ γίνεις καλά... ὄλα θὰ περάσουν... τοῦ εἶπα...

Ὁ Μηνᾶς μὲ κοίταξε μὲ τὰ νοήμονα και ἔκφραστικά του μάτια, σάν νὰ ἤθελε κάτι νὰ τοῦ πεῖ.

— Θέλεις, τίποτα Μηνᾶ; τοῦ κάνω.

Τὸ ἀγόρι σάν νὰ δίσταζε νὰ μου ἀπαντήσῃ. Μὲ κοίταζε μόνο καλά-καλά σάν νὰ μὴν ἤθελε νὰ προδώσῃ κάποιο μυστικό, τὸ μυστικό ἐρώτημα πὸ τὸν βασάνιζε. Φοβόμουν ἀκόμα νὰ μὴν... γελοῦσα μὲ ὅ,τι θὰ μὲ ρωτοῦσε.

— Πές Μηνᾶ—τοῦ ξανακάνω—τί θέλεις νὰ μὲ ρωτήσῃς;

Τὸ παιδί μου κάνει νόημα νὰ πάω πὸ πολὺ κοντά του. Τὸ ένα του χέρι ἔαστᾶ τὴν ἄσπρη μου ποδιά, και μὲ σιγανὴ τότε φωνή, κοιτάζοντας μέσα στὰ μάτια μου, μου ρίχνει τὴν ἐρώτηση πὸ τόσο καιρὸ βασάνιζε τὴν παιδιάστικη ψυχὴ του. Μου λέει:

— Ἀδερφή, γιὰ πές μου!... Έτσι λοιπὸν εἶναι ἡ ζωὴ;...

Δὲν κατάλαβα ἀμέσως τί ἤθελε νὰ μου πεῖ ὁ Μηνᾶς κάνοντάς μου αὐτὴν τὴν ἀπροσδόκητη ἐρώτηση, τὴν τόσο παράξενη στὸ στόμα ἑνὸς παιδιοῦ. Νόμισα μάλιστα πὼς παραμιλοῦσε, και ὅτι τοῦ ἤρθε πάλι πυρετός.

Μὰ τὸ παιδί μὲ ξαναρώτησε ἐπίμονα μὲ τὴν ἴδια φωνή, σιγανά, σάν νὰ φοβόταν μὴν τὸν ἀκούσουν τὰ ἄλλα τὰ ἐτοιμοθάνατα παιδιά.

Ξαναπε πάλι: Ἀδερφούλα, τέτια λοιπὸν εἶναι ἡ ζωὴ;

Ἦταν ἡ σκέψη πὸ τὸν βασάνιζε καιρὸ. Ἡ σκέψη πὸ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ κοιμηθεῖ. Ἡ σκέψη αὐτὴ τοῦ ἤρθε στὸν παιδιάστικό του νοῦ, μόλις εἶδε τοὺς ἀνθρώπους και κατάλαβε τὸν κόσμο. Έναν κόσμο πὸ οἱ ἀνθρώποι γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί, ἢ γιὰ λίγὸ χρυσάφι, μποροῦν και πουλᾶν στὸ χασάπη ὅτι τοὺς εἶναι στὴ γῆ ἀπάνω πὸ ἀγαπητό!

Έγὼ ἤμουν ἡ κουτὴ, πὸ δὲν κατάλαβα ἀμέσως τί ἤθελε νὰ πεῖ ὁ Μηνᾶς μὲ τὰ λόγια πὸ μου εἶπε.

Ὁ Μηνᾶς κάνοντάς μου πάλι τὴν ἴδια ἐρώτηση μου ἔδειχνε τὸ θάλαμο πὸ πεθαίνουν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν πείνα...

Νά!.. τὸ δράμα πὸ εἶχε πάρει ὁ Μηνᾶς ἀπὸ τὸν κόσμο. Στὴ μικρὴ του ζωούλα, δὲν εἶχε προφτάσει νὰ δεῖ τοὺς φούρνους γιομάτο ψωμιά, οὔτε στοὺς ἀνθρώπους ἕνα καλὸ χαμόγελο...

Εἶχε ζήσει τὴν ἐποχὴ τῆς κόλασης, τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς και τοῦ πολέμου...

Δὲν πρόφταξα νὰ μιλήσω στὸ Μηνᾶ. Δὲν πράφταξα νὰ τοῦ πῶ, πὼς θᾶρθε μιὰ μέρα και μιὰ ἄλλη ζωὴ πὸ τὸ ψωμί θὰ πουλιέται στοὺς φούρνους, ὅπου τὰ ζαχαρωτά θὰ εἶναι γιὰ ὄλα τὰ παιδιά—ἡ Έποχὴ τῆς Εἰρήνης!..

Δὲν πρόφταξα τίποτα ἀπὸ ὄλα αὐτὰ νὰ πῶ στὸν Μηνᾶ.

Τὴν ἄλλη μέρα εἶχε πάλι πυρετό και δὲν άντεξε ὡς τὸ βράδυ...

Μὰ πάντα μέσα μου ἀκούω τὴν παιδιάστικη φωνίτσα του, γιομάτη ἀγωνία, νὰ μὲ ρωτᾶ:

— Ἀδερφούλα, ἔτσι τὸ λοιπὸν εἶναι ἡ ζωὴ,

* Τὸ διήγημα αὐτὸ βραβεύτηκε ἀπὸ τὸν Δ. Έρυθρὸ Σταυρὸ τῆς Γενεύης στὸ διαγωνισμό διηγήματος μὲ θέμα τὴν Εἰρήνη πὸ προκηρύχθηκε γιὰ τὴν ἔκδοση εἰδικῆς συλλογῆς.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ

(Αποσπάσματα)

ΠΛΑΤΩΝ

Ἔτσι, δὲ θὰ μπορέσει νὰ γίνει κανεὶς καλὸς πολιτικὸς ἂν κατευθύνει τὴν προσοχὴ του πρωταρχικὰ καὶ μόνο στὶς ἐξωτερικὲς πολεμικὲς περιπέτειες. Κι' οὔτε θὰ μπορέσει νὰ γίνει σωστὸς νομοθέτης ἐφόσον δὲν ρυθμίζει τὴν πολεμικὴ νομοθεσία πρὸς ὄφελος τῆς εἰρήνης καὶ ὄχι τὴν εἰρηνικὴ νομοθεσία πρὸς ὄφελος τοῦ πολέμου....

(Νόμοι, μετάφρ. Κ.Ρ.)

ΟΜΗΡΟΣ

Ἦ ὁ μάβρος ὦχ ὁ σκότεινος, ποὺ γιούς τοὺς πιὸ λεβέντες
στὴν Τριά... μὲς σ' ὄλη... ἐγὼ ἴκανα, μὰ ἀφτοὶ νὰ, πῆγαν ὄλοι,
ὁ στηθομάχος Μῆστορας, ὁ θαρρετὸς Τρωῖλος,
ὁ Ἐχτορας ποὺ λὲς θεὸς εἶταν ὀμπρὸς στοὺς ἄντρες
γιὸς ποὺ θνητοῦ δὲν ἔμιαζε, μόνε θεοῦ σὰ θρέμμα
ἀφτοὺς τοὺς πῆρε ὁ πόλεμος, ὁμῶς τὰ μπαίγνια μένουν,
λαμπροὶ γιὰ πῆδους καὶ χορούς. ξεφαντωτῆδες, ψέφτες,
ἀρνιῶν καὶ τράγων κλέφτηδες ἀπ' τοὺς φτωχοὺς τοῦ τόπου...

(Ἰλιάδα, Ω. Μετάφρ. ΑΔΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ)

ΑΛΚΑΙΟΣ

Μὰ βέβαια καὶ γιὰ μᾶς μικρὸ δὲ βγῆκε
κακό· γιατί μιὰ τρέλλ' ἀπὸ τὰ οὐράνια
στέλνοντας κάτω ὁ Δίας σ' ἕναν ἀγῶνα
ποὺ μαῦρον θρῆνον ἔσυρε, πολλοὺς
ξεσήκωσε λεβέντες διαλεγμένους
γιὰ πόλεμο ἕναν κι ἕναν, ποὺ μεγάλη
ἡ δόξα τους πολὺ μακρὰ ἔχει φτάσει.
Γιατί ψυχὲς ἀντρίκιες αὐτοί, κάστρο,
τῆς πολιτείας ὀρθώθηκαν ἀγνάντι
καθὼς ἐκεῖνος τῶθελε· καὶ τότε
πολλοὺς ἡ μοῖρα ἐβρῆκε τοῦ θανάτου,
καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι σωθήκαμε, γεμάτοι
πληγὲς εἶχαμε μείνει αἱματωμένες.

.....
Λοιπὸν τὴν ἔχτρα λύστε πιά, τὸ ψυχοφάγο ἀφήστε
τοῦ ἐμφύλιου τοῦ πολέμου μας κακὸ ποὺ ἔχει σηκώσει

κάποιος θεός πού τὸ λαὸ βουλήθη νὰ πλανέψει
καὶ δόξα πολυπόθητη στὸν Πιττακὸ νὰ δώσει.

.....
Μὰ βουβαμένοι ἐσεῖς ἔχετε μείνει,
καθὼς νεκροτελετουργοί, μὴ βρίσκοντας
ν' ἀντισταθεῖτε στὸν ἀσόγιαστο. Μὰ τώρα
ὅσο καπνὸ μόνο τὸ κούτσουρο ἀναδίνει
βιασθῆτε νὰ τὸ σβύσητε, πολῖτες,
μὴ πιὸ λαμπρὴ του ἢ φλόγα ξεπηδήσει.

(Μετάφραση: ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΕΚΑΤΣΑΣ)

Σ Α Π Φ Ω

Ἄλλοι ὁ ἱππικὸς στρατός, τῶν πεζῶν ἄλλοι,
κι ἄλλοι τῶν πλοίων στή γῆ λένε τὴ μαύρη
πὼς τ' ὀμορφότερο εἶναι, μὰ ἐγὼ ἐκεῖνο
ὅπου ἀγαπάει καθένας.

.....
Πολὺ εὐκόλα ἡ καρδιά λυγáει τ' ἀνθρώπου
κι ἀμέσως λαχταράει στὸ νοῦ ὅτι βάλει
Μὰ τώρα τὴν Ἀνακτορία θυμᾶμαι
πού δέν εἶναι μαζί μας.

Κι ἤθελα τὸ καμαρωτὸ της νὰ ἰδῶ βῆμα
καὶ τὴν λαμπρὴν ἀνταύγεια τῆς θωριᾶς της
παρὰ τὰ Λύδια τ' ἄρματα ἢ σὲ μάχες
πεζοὺς νὰ πολεμᾶνε.

.....
(Μετάφραση: ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΕΚΑΤΣΑΣ)

Β Α Κ Χ Υ Λ Ι Δ Η Σ

Γιὰ τοὺς θνητοὺς γεννᾶ ἡ μεγάλη Εἰρήνη πλούτη
καὶ τραγουδιῶν γλυκοφώνων ἀνθούς.
Πάνω στοὺς πλουμιστοὺς βωμούς, στὴν ξανθὴ φλόγα,
καίονται γιὰ τοὺς θεοὺς, σάν εἶναι εἰρήνη,
μηριὰ βοδιῶν, πυκνόμαλλων προβάτων,
καὶ τότε ὁ νοῦς τῶν νέων εἶναι στοὺς κώμους,
στὸ παίξιμο τοῦ αὐλοῦ καὶ στίς παλαιστρες.
Τὰ σιδεροδεμένα
χερούλια τῶν ἀσπίδων ἀραχνιάζουν,
σκουριά σκεπάζει
τὰ δίκωπα σπαθιά, τίς λόγχες τῶν δοράτων.
Οἱ σάλπιγγες οἱ χάλκινες πιά δέ βαρᾶνε,
δέν κλέβουν ἀπ' τὰ μάτια τὸ γλυκὸ
τὸν ὕπνο τῆς αὐγῆς, πού τίς καρδιές ζεσταίνει.
Εὐφρόσυνα συμπόσια εἶναι γεμάτοι οἱ δρόμοι
καί, φλόγες, παιδικοὶ ξεχύνονται ὕμνοι.

(Μετάφραση: ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ)

ΑΝΔΟΚΙΔΗΣ

"Όταν ήρθατε από τὸν Πειραιᾶ, ἂν καὶ μπορούσατε νὰ ἐκδικηθῆτε, ἀποφασίσατε νὰ λησμονήσετε τὸ παρελθὸν καὶ φροντίσατε περισσότερο γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Πόλης, παρά νὰ πάρει ὁ καθένας ἐκδίκηση γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἀποφασίσατε ἀκόμη νὰ μὴν κρατᾶει μίσος ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, γιὰ κείνα ποῦ εἶχαν γίνει.

(Λόγος περὶ «Μυστηρίων». Μεταφρ. Μ.Α.)

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Παντοδύναμε Δία, τώρα ποῦ ἔφτειρες
τὸ περήφανο ἀμέτρητο στράτευμα
τῶν Περσῶν, μέσ στα Σοῦσα κι' Ἐκβάτανα
πένθος ἀπλωσες μαῦρο.
Μύριες τώρα γυναῖκες ξεσκίζουνε
μέ τ' ἀδύναμα χέρια τοὺς πέπλους των
καὶ μέ δάκρυα ποτάμια ὀλομούσκευτους
πλημμυροῦνε τοὺς κόρφους των,
ποῦ ὅλες ἔχουνε μέρος στὸ πένθος.
Κι' οἱ Περσίδες οἱ νύφες οἱ ἀβρόπλαστες
νὰ ἴδουν πίσω ποθώντας τὰ ταίρια τους
τ' ἀπαλόστρωτ' ἀφήνουν κρεββάτια τους
—ἀναγάλλια τῆς ξέγνοιαστης νιότης των—
καὶ θρηνοῦν μέ πιὸ ἀχόρταγο κλάμα.
Μά κι' ἐγὼ τῶν ἀντρῶν ποῦ χαθῆκανε
τιμὴ φέρνω στὸ θάνατο
πολυπένθητο θάνατο ἀλήθεια.

Τώρα πέρα γιὰ πέρα θρηνεῖ
τῆς Ἀσίας ἢ χώρα π' ἀδειάζει
τοὺς ὀδήγησ' ὁ Ξέρξης, ἄλλοί!
τοὺς ἐχάλασ' ὁ Ξέρξης, ἄλλοί!

.....
Ἔρχου στέναζε, σκίζου, διαλάλησε
ὡς τὰ οὐράνια βαρεῖα τῆ συμφορὰ σου
καὶ γοερά τὰ τρισάθλια ξέσυρε
καὶ πικρὰ φωναχτά σου.

(ἀπὸ τοὺς «Πέρσες». Μετάφρ. Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ)

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

Τέτοια παιδιὰ καμιά δὲ θὰ μπορέσει
νὰ καυκηθεῖ πῶς ἔκαμε, ἢ στὴν Τροία
ἢ στὴν Ἑλλάδα ἢ σὲ βαρβάρων χώρα.
Καὶ τὰ ἴσα σκοτωμένα ἀπὸ κοντάρι
ἑλληνικό, καὶ τὰ μαλλιά μου ἀπάνω
στοὺς τάφους τοὺς τὰ θέρισα· κι ἐκεῖνον,
τὸν Πρίαμο, τὸν πατέρα τους... δέ μου ἴρθε

Κλ. Λουκόπουλου

Πάτερ Κοσμάς
ἔ Αιτωλός

Καίημος

Όρ. Κανέλλη

Σχέδιο

Γ. Γουναρόπουλου

Σχέδιο

τὸ μῆνυμά του, μέ τὰ μάτια μου εἶδα
πῶς στὸ βωμὸ τὸν σφάζαν τοῦ σπιτιοῦ μας
κι ἔκλαψα αὐτόν καὶ τὴ χαμένη χώρα.
Κι οἱ κόρες, ποὺ νυφάδες γιὰ τοὺς πρώτους
ἀνάθρεψα, τίς εἶχα οἶμέ ἀναστήσει
γι ἄλλους, μέσ' ἀπ' τὰ χέρια μου τίς πῆραν.
Ἐλπίδα νὰ μέ δοῦν πιά δέν ὑπάρχει,
δέ θά τίς ξαναἰδῶ κι ἐγὼ ποτέ μου.

(Τρωαδίτισσες)

Εἰρήνη ἐσὺ βαθύπλουτη καὶ πρώτη
ἀπ' τοὺς μακάριους θεοὺς στὴν ὀμορφιά.
ἀργεῖς νὰ ῥθεῖς, κι ἐγὼ σέ λαχταρῶ.
Φοβοῦμαι
τῶν γηρατειῶν τὰ βάσανα μὴ μέ δαμάσουν.
τὴν ἀνθιση τῆς χάρης σου πρὶν ἀντικρύσω
καὶ κώμους φιλοστέφανους κι ὠραίων
χορῶν τραγούδια.
Ἔλα, σεβάσμια θεά, στὴν πόλι αὐτὴ, ἱκετεύω,
τὴ μισητὴ διχόνοια διώξε ἀπὸ τὰ σπίτια,
τὴ φρενιασμένη διώξε ἀμάχη, ποὺ χαρά της
τ' ἀκονισμένο σίδερο εἶναι.

Γιὰ πόλεμο ὅταν εἶναι νὰ ψηφίσει
ὁ λαὸς—κανένας θάνατο δικό του
δέ σκέφτεται—ὄλο βάζει μέ τὸ νοῦ του
τ' ἀλλουνοῦ τὸ κακό· ἐνῶ, ἂν τὴν ὥρα
ποὺ ψηφίζουν τοὺς ἔπεφτε στὰ μάτια
Ἰσκιος θανάτου—ἀπὸ μανία πολέμου
ποτέ δέ θά χανότανε ἡ Ἑλλάδα.
Ὅσο ξέρουν ὄλοι ποιά ἀπ' τίς δύο
γνώμες ἡ ἀνώτερη εἶναι, ξεχωρίζουν
τὸ καλὸ ἀπ' τὸ κακό, καὶ πόσο γιὰ ὄλους
καλύτερη ἀπ' τὸν πόλεμο εἶν' ἡ εἰρήνη·
ἀγαπητὴ στίς Μοῦσες πρῶτα πρῶτα,
μισητὴ στίς ποινές—κι εἶν' εὐφρανσὴ της
τὸ παιδοβόλι, ὁ πλοῦτος, ἡ χαρά της.
Καὶ παρατώντας ὄλ' αὐτά, οἱ ἀνόητοι,
πολέμους ξεσηκῶνουμε καὶ δοῦλο
κάνουμε αὐτόν ποὺ ἀδύνατο θά δοῦμε,
ἄντρας τὸν ἄντρα καὶ τὴν πόλη ἢ πόλη
(Ἰκέτισσες)

(Μετάφραση: ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ)

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

Εὐτυχισμένη μας θεά, ποὺ φέρνεις τὰ σταφύλια,
πῶς ν᾿βρω λόγο νὰ σοῦ πῶ νὰ λείει πράγματα χίλια ;
Δέν ἔχω τώρα ἀπάνω μου λόγο μέ τόση ἀξία...

Χαῖρε καὶ σὺ ὀπώρα μου, χαῖρε κι εὖ θεωρία !
Τί ὁμορφο καὶ χαροῦμενο πούχεις τὸ προσωπάκι !
Πόσο γλυκὰ μέσ στὶς καρδιές φυσᾶς ἓνα ἀγεράκι,
σὰν ἡσυχία γλυκύτατο, σὰν εὐωδιά, σὰ νιότη...
Βγάζει ὁμοια τάχα μυρουδιά ὁ σάκκος τοῦ στρατιώτη ;

.....
Θᾶτανε, μὰ τὸ Δία, λαμπρὸ ἢ τσάπα μας νὰ ζεῖ
σὰν ὄπλο, τὰ δικράνια μας στὸν ἥλιο νὰ λαμπρίζουν.
Μ' αὐτὰ θ' ἀνοίξουν αὐλακιές, τ' ἀλπείλια νὰ ποτίζουν.
Κ' ἔτσι γι' αὐτὰ τὸ πιθυμῶ νὰ πάω πιά στὸ λιβάδι
νὰ καλλιεργῶ μὲ τὸ τσαπὶ ἀπ' τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδι.

.....
Κ' ἔπειτα νὰ ζητήσουμε 'πὸ τοὺς θεοὺς καὶ τοῦτο
νὰ δώσουνε στοὺς Ἕλληνας ἀμέτρητο τὸν πλοῦτο.

Νάχουνε πολὺ κριθάρι
καὶ κρασί μες τὸ πιθάρι.
Καὶ τὰ σῦκα τους νὰ φᾶνε·
κ' οἱ γυναῖκες νὰ γεννᾶνε·

κι ὄλα τοῦ κόσμου τ' ἀγαθὰ, ποὺ χάσαμε στὴ γῆ
πάλι νὰ τὰ μαζέψουμε ὅλ' ἀπὸ τὴν ἀρχή·

Νὰ πάψει πιά τὸ καφτερὸ τὸ σίδηρο· νισάφι !

Γυναῖκα, ἔλα στὸ χωράφι
νὰ ξηπλωθεῖς μαζί μου
ὁμορφα—ὁμορφα—ὁμορφὴ μου.

Ἕμέναιε, Ἕμέναιε, Ἕμέναιε παινεμένε !

Ὡ τρισευτυχισμένε,

δίκαια ὄλα τ' ἀγαθὰ τάχεις καὶ σὺ, καῦμένε !

Ἕμέναιε, Ἕμέναιε, Ἕμέναιε παινεμένε !

(«Εἰρήνη». Μετάφρ. ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ)

Π Ρ Ε Λ Ο Υ Ν Τ Ι Α

Τοῦ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

ΘΑ ΧΤΙΣΩ ΕΝΑ ΣΠΙΤΙ...

Θὰ χτίσω ἓνα σπίτι
στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας.

Χαρά, μὴν ἀργεῖς.
Συγύρισε γρήγορα.

Περιμένω ἓναν ξένο.

Ἄπ' τὴν ἄκρη τοῦ κόσμου
ξεκίνησεν ἓνα
περιστέρι βαστώντας
ἓνα κρίνο στὸ ράμφος του.

Ἐγώ,
πηγαίνω στὸ λόφο
νὰ χτυπήσω τοῦ σύμπαντος
τὶς ἄσπρες καμπάνες.

ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΑΥΤΕΣ

Τὶς μέρες αὐτὲς
γιορτάζει τὸ χῶμα σου.

Στρατιᾶς λουλουδιῶν
ξεκινοῦν ἀπ' τὰ βάθη σου.

Κλωστοῦλα κλωστοῦλα
ὕφαινες τὸν ἥλιο
σὲ μπόλιες καὶ σὲ

διασταυρώσεις πολύχρωμες.

Κόψε μου, Πλούμιτσα,
ἓνα φουστάνι
γιατὶ ἔρχεται ἡ ἀνοιξη
καὶ πρέπει στὶς εἴκοσι
ἕξι νὰ βγάλω
τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον
σεργιάνι στὸ σύμπαν.

ΒΑΣΙΛΕΨΕΣ ΗΛΙΕ ΜΟΥ

Βασίλεψες ἥλιε μου.

Ἄφησες πίσω σου
λιμνοῦλες φωτός.

Περίσσεψες πάνω
στὰ ψηλότερα πεῦκα.

Βασίλεψες κι' ἔμειναν
λιμνοῦλες φωτός.

Κοιμᾶται ἡ ἀγάπη μου.
Χαμογελᾷ καὶ κοιμᾶται.
Στ' ἀχνὰ μάγουλά της
ἄφησες δυὸ λιμνοῦλες φωτός.

ΓΑΛΑΖΙΟ ΑΓΕΡΑΚΙ

Γαλάζιο ἀγεράκι
σαλεύει τὰ χεῖλή σου
σὰν ἓνα κυκλάμινο.

13 τοῦ Φλεβάρη 1956

ΣΤΟ “ΕΙΚΟΣΙΟΧΤΩ,”*

Του ΑΝΤΡΕΑ ΝΕΝΕΔΑΚΗ

Στους φίλους μου Σοῦμι και Κιρι που δπως εχω μάθει τους σκότωσε ο δήμιος Χάρντιγκ στην επανάσταση των Μάου Μάου.

ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΟΧΤΩ είναι φυλακή. Φυλακή ξέσκεπη. Χωρίς τοίχους και σίδερα. Τὰ σίδερα και τὰ κελλιά είναι τὰ σύρματα. Ένα κομάτι γης και στο στρώμα άμμος. Και τριγύρω οι φυλακισμένοι γδυτοί χωρίς σκεπή και δίχως ρούχα. Ό ήλιος καίει στο είκοσιοχτώ και τὸ χαμσίσι στραβώνει. Κ' ύστερα αρχίζει τὸ χτίσιμο του Βαβέλ. Τὸ χτίσιμο του Βαβέλ είναι παιγνίδι για τους παλιούς κ' οι καινούριοι τὸ τρέμουν. Δεν έχουν συνηθίσει στο Είκοσιοχτώ και τὸ χτίσιμο είναι τρομάρα. Οι πέτρες είναι Συριάνικες και τὸ χῶμα Παλαιστινέζικο. Τάχουν φέρει για τὸ χτίσιμο του Βαβέλ. Οι παλιοί μιλοῦν για τους πύργους που έφτιασαν και τους πύργους που χάλασαν.

Τὸ χτίσιμο του Βαβέλ στο Είκοσιοχτώ αρχίζει τὸ μεσημέρι. Ό ήλιος δέρνει άπ' τὰ ψηλά κι' ο μπόγιας με τὸ βούρδουλα έχει μάτια φιδιού. Κοιόζε τους άργους και χτυπᾶ τους άδύνατους.

Οι μισοί χτίζουν κ' οι άλλοι χαλοῦν. Και χτίζουν πολλοί και χαλοῦν οι λίγοι. Κι' αρχίζουν πάντα άπ' τήν αρχή και δέ τελειώνουν ποτές.

Τὸ χτίσιμο του Βαβέλ δέ τελειώνει στο Είκοσιοχτώ. Τελειώνουν οι άνθρωποι και λυώνουν οι νιοί.

Οι πέτρες στοιβάζονται τεχνικά με λάσπη, ο τοίχος ξεραίνεται με τὸ χαμσίσι κ' ή βάρδια του χαλασμού αρχινᾶ. Και χαλοῦν τις δεσιές και καθαρίζουν τις πέτρες και μαζεύουν τὰ χῶματα. Και τήν άλλη μέρα ξαναρχίζουν τὸ χτίσιμο με τὰ ίδια υλικά.

Είναι τὸ χτίσιμο του Βαβέλ αυτό.

Ό Τζανής δέ μπορεί νά χτίζει και νά χαλᾶ. Έκείνος πάντα έχτιζε. Στα ναυτεμπορικά ή δουλειά είναι χτίσιμο. Είναι δρόμος και λεωφόρος φαρδιά ή δουλειά αυτή. Η θάλασσα έχει πήξει άπ' τους δρόμους. Ό Τζανής είναι άπό αυτούς που χτίζουν δρόμους στις θάλασσες.

Τώρα είναι ξαπλωμένος στο Είκοσιοχτώ και κοιτάζει τους άλλους. Είχε άρνηθεί νά χτίσει και του μέτρησε στην πλάτη ο μπόγιας σαράντα ραβδιές. Είναι άρρωστος τώρα και τὸ πρωί θά του μετρήσουν στην πλάτη άλλες τόσες. Και τήν παράλλη και κάθε μέρα ὡσπου ν' αρχίζει νά χτίζει.

Ό μπόγιας μετρᾶ σίγουρος. Τριγύρω τὰ ντους κια σκοπεύουν στην πλάτη του Τζανή κι' ο μπόγιας μετρᾶ. Είναι μέρες τώρα που μετρᾶ κάθε μέρα στην πλάτη του Τζανή.

* * *

Πριχοῦ χτιστεῖ ο πύργος και ή χαλαστεῖ, πριν χάσει τήν κοκκινάδα του ο ούρανός και πριν πνιγεί ή άμμος του χαμσινιού στο κανάλι, ο Τζανής μέτρησε τέσσερα «twenty». Είναι ή δεύτερη μέρα που του μέτρησαν τήν πλάτη. Οι πρώτες ραβδιές είχαν αρχίσει νά μπλαβίζουν. Κάτω άπ' τήν κοκκινίλα ή σάρκα του πήρε ένα βαθύχρωμο μελιτζανί που ὅσο βαθαίνει σκουραίνει.

* Απόσπασμα άπό τὸ βιβλίο «ΕΛ ΑΔΑΜΕ·Ι·Ν» που θά κυκλοφορήσει πολύ γρήγορα.

Πεσμένος μπρούμυτα μετρά κόκκους χωρίς να σταματά. Μετρά απ' την ώρα που τέλειωσε ο μπόγιας να τον χτυπά και τον έριξαν στο σύρμα. Γονάτισε στην αρχή σιγά με τους άγκωνες του στην άμμο κι' άκούμπησε την κοιλιά του κατεβάζοντας τά πόδια του άργά. 'Αμέσως άρχισε τó μέτρημα. Τó μεσημέρι έχει ξεπεράσει τó εκατομμύριο. Έχει ζαλιστεί και στο στόμα του έχει κολλήσει φιλή ξερή άμμος. Οι κόκκοι με τó μέτρημα μεγαλώνουν, παίρνουν χρώματα και σχήματα διάφορα. 'Ακούει τó τρίξιμο που κάνουν και τούς μετακινά σιγότερα γιατί τόν ένοχλει. Τó μυαλό του μαλακώνει, τά μάτια του θάμπωσαν κι' αρχίζει να ριγá. 'Ο ήλιος καίει. Τά σύρματα μακραίνουν και τά σιδερένια παλούκια γέρνουν απ' τó ξελασκάρισμα. Τόν έχει πάρει μιá ζαλάδα και κόλλησε τή μύτη του στην άμμο. Ξερουθουνίστηκε άδύναμα, έγυρε τó κεφάλι του στα δεξά κι' άρχισε να τρέμει.

'Ονειρεύονταν πώς έπεσε στον 'Ατλαντικό και πώς τόν έσερνε τó Γκολφ-στρήμ για τó βοριά. Γύρω του ξεφεύγει τά παγόβουνα τρέχοντας πιό γρήγορα απ' τó ρέμα. Ταξίδεψε μερόνυχτα κυνηγημένος απ' τó ρέμα που όσο περνούσε και τόν πάγωνε.

Τ' απόγιομα είχε φτάσει στο Βόρειο πόλο. Πάλευε με τούς πάγους, χώθηκε βαθειά στην καρδιά τής γής, πουμοιαζε μ' ένα πελώριο ζυμάρι παγωμένο γυρεύοντας λίγη ζεστασιά. Τή νύχτα έφτασε στη φωτιά.

'Ο ήλιος είχε γύρει στα δυτικά και τó χαμσίνι λούφαξε. Στην άμμο άρχισε να καθίζει ή ύγρασία που ταξίδευε κι' ο Τζανής είχε φτάσει στην καρδιά τής γής κι' άρχισε να ιδρώνει απ' τή λαύρα.

Τόν έχει περιλούσει ένας ιδρώτας και κάτω απ' τó κορμί του ή άμμος νοτίστηκε. 'Ο πυρετός τόν έδειρε δλη τή νύχτα.

Ξανάδε τó Κάστρο, τήν 'Απλωταριά και τόν Κάμπο. Μυρίστηκε τή μυρωδιά του λιμανιού κι αναστέναξε όταν βρέθηκε στις πορτοκαλιές. Μάσησε μαστίχα στα θυμιανά και τóτσουξε στην παραλία με τούς караβοκύρηδες και τούς ναύτες. Σαλπάρησε απ' τó Περαία δυό τρείς φορές. Βρέθηκε στην 'Αμερिका. Γύρισε τόν κόσμο και τις θάλασσες και πρωί-πρωί τινάχτηκε όρθος κι' άρχισε να φωνάζει να τόν αλλάξουν στη βάρδια.

'Απόξω απ' τó σύρμα στεκόνταν ο νοτιοαφρικανός σκοπός. Μαύρος κι' άραχλος, με τά μεγάλα μάτια του και τά διπλά χείλια, άκουμπά πάνω στο σιδερένιο παλούκι. Τόν λένε Σουμι. Στόν τόπο του προσκυνά μαγιόξυλα και σκάβει ένα χρόνο για μιá λίρα έγγλέζικη. Φαίνεται ίδιος δράκος. Τó κορμί του είναι έβένινο και τά δυό μάτια του κοιτάζουν όπως τά μάτια μικρού παιδιού. "Όταν χτυπούσαν τόν Τζανή τ' άνοιγόκλεινε λές και ξιπάζονταν απ' τούς χτύπους. Στο μυαλό του περνά δλη ή φασαρία του δαρμού και σε κάθε ξυλιά νοιώθει να λαχταρά ή ψυχή του και να τόν πιάνει σύγκρουο.

Κοιτάζει χωρίς να θωρεί κι' όταν τόν διάταξε ο σάρτζαν να σηκώσει τόν Τζανή και να τόν ριξει στο σύρμα δέν ηξαιρε από που θά τόν έπιανε. Τινάχτηκε με τις φωνές του Τζανή κ' έκανε να φύγει. Συνήρθε, πλησίασε σιγά-σιγά και στάθηκε μπροστά του. 'Ο Τζανής του μιλεί 'Ελληνικά και του λέει να κατεβεί να τόν σκαντζάρει στο στόκολο γιατί έχει περάσει ένα τέταρτο. 'Ο Σουμι δέ νοιώθει γρύ. Τόν κοιτάζει μόνο και στα μεγάλα καστανά μάτια του πλανιέται ένα χαμόγελο συμπόνιας. Σήκωσε τó χέρι του και χάϊδεψε άπαλά τó μούτρο του Χιώτη. 'Ο Τζανής δέ μιλεί. Έχει ξεχάσει τί ζητούσε πριν. Τώρα βλέπει ένα μαύρον άνθρωπο μπροστά του που του χάϊδεύει τó πρόσωπο. 'Η ράχη του έχει σκληρήνει λές και τήν έχουν γνάψει. Τά πόδια του τρέμουν και τά σωθικά του έχουν ξεπέσει. Πήγε ν' άκουμπήσει στα σύρματα, άγκυλώθηκε, τραβήχτηκε πίσω και σωριάστηκε στη γής.

* * *

'Ο Σουμι είναι είκοσι χρονώ. Τά μάτια του έχουν μιάν θαμπάδα. Μαλακιά και ύγρη. Θυμίζουν χώμα παχύ και βλάστηση τροπικών. Τó κεφάλι του

είναι μεγάλο και τὰ σαγόνια του διπλά. Στις πλάτες έχει κάτι ρόζους που ξεπετιοῦνται κάτω ἀπ' τὸ τεντωμένο πουκάμισο πού λές και θά σκάσει. Ψηλός και μέ πόδια ὀλοῖδια δοκάρια περπατεῖ κάπως ἄτσαλα.

Ἔχει γενηθεῖ σέ μιὰ καλύβα. Τὸ χωριό του εἶναι χτισμένο ἀπὸ ξύλα και χόρτα. Ὄταν εἶταν μικρός τοῦχαν κρεμάσει στὸ λαιμὸ ἕνα κομπολόι γαλάζιες χάντρες. Τίς εἶχε εὐλογήσει κι' ἕνας μάγος τυφλός μέ ἄσπρα μαλλιά. Και τοῦχε πεί πὼς θά τὸν προστάτευαν οἱ χάντρες και κάθε πού θά τύχει σέ κίνδυνο σκέφτεται τίς γαλάζιες χάντρες και πιάνει τὸ μπράτσο του. Ὁ λαιμός του τὴν ῥα έχει γενεῖ διπλός και τὸ φυλαχτό του τῶχει δέσει στὸ χέρι.

Τίς περισσότερες χάντρες τίς έχει χάσει. Ἔσπασαν οἱ πιὸ πολλές κι' ἄλλες χάθηκαν χωρὶς νὰ ξαίρει πὼς, παρόλο πὸ ὁ σπάγγος εἶναι λιγδωμένος και γερὸς λές και τὸν έχει περάσει ἀπὸ κερὶ.

Κάθε πού θά χάσει καμιὰ χάντρα κάθεται μουγγὸς μέρες. Τὴν τελευταία ἔχασε τρεῖς και στὸ μπράτσο του φαίνονται οἱ βούλες. Οἱ χαμένες χάντρες ἀφήνουν ἕνα σημάδι μπλέ πὸ μέ τὸν καιρὸ χάνεται. Ὅσες μένουν εἶναι φαγωμένες και σκασμένες. Ὁ Σοῦμι τρέμει γιατί τοῦχει πεί ὁ μάγος πὼς θά ζήσει ὅσο θάχει τίς χάντρες μαζί του.

Εἶχε καταταχτεῖ στὸ στρατὸ μαζί μέ ἄλλους πολλοὺς συντοπίτες του. Θᾶτρωγαν καλά και θᾶπαιρναν και σελίνια πολλά. Εἶχε κάνει κι' ἕνα λογαριασμὸ και θᾶγόραζε πέντε βόδια μέ τὰ σελίνια πὸ θᾶπαιρνε κάθε χρόνο. Ὑστερα θᾶχε και χωράφι δικό του. Θᾶ τοῦδιναν ἕνα κομάτι γῆς και θᾶχιζε μιὰ καλύβα ἀπὸ καινούργιο ξύλο και θᾶ γέμιζε ἀγόρια ὁ τόπος. Ἔνοιωθε πὼς θᾶκανε πολλά παιδιά. Κι' ὄλα ἀγόρια. Τὸ κορίτσι του τὸ λέγαν Σελά κ' ἤθελε κι' αὐτὴ πολλά παιδιά. Ὑστερα τοῦλε γε ὁ γιὸς τοῦ ἀρχηγοῦ πούμενε στίς μεγάλες καλύβες κ' εἶχε ταξιδέψει χρόνια μακριὰ στὸ βοριὰ πὼς πρέπει νὰ πολεμήσουν τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους και πὼς πρέπει νὰ πάει στὸν στρατό. Ὁ Σοῦμι τᾶκουε ὄλα αὐτὰ και μιὰ κ' εἶχε και τὸ φυλαχτό του ἀποφάσισε. Εἶχαν φύγει ἕνα πρωτὶ μέ τ' αὐτοκίνητα πὸ μάζευαν τοὺς ἐθελοντές. Ἡ Σελά ἔκλαιγε και τὰ γδυτὰ παιδιά γελοῦσαν. Ὁ Μάγος εἶχε ρθει και τοὺς εὐλόγησε κ' ὕστερα τοὺς φίλησε ὄλους. Στὸν καθένα ἔλεγε κάτι στὸ αὐτὶ και στὸν Σοῦμι εἶπε νὰ προσέχει τὸ φυλαχτό του.

Στὴν ἀρχὴ εἶχε σκεφτεῖ νὰ τὸ προφυλάξει δένοντας πάνω ἀπ' τὸ κομπολόι ἕνα κομμάτι πανί. Μέ τὸ τρίψιμο ὄμως εἶχαν θρυματιστεῖ δυὸ-τρεῖς χάντρες και τρομαγμένος ἕνα πρωτὶ τῶλυσε και κατάπτε τὰ θρύματα. Κάτι θᾶμενε μέσα του ἀπὸ αὐτὰ.

Τὴν ῥα ἔχουν μένει πέντε χάντρες. Κάθε πού θά τοῦ συμβεῖ ἕνα κακὸ χάνει και μιὰ. Γι' αὐτὸ ἀποφεύγει τὰ τσακώματα και τὰ παλαίματα κι' ὄλοι τὸν ἀγαποῦν γιατί δέ θυμῶνει ποτές. Προτοῦ πεί ἕνα λόγο κακὸ σκέφτεται τίς χάντρες του. Σκέφτεται πὼς ἂν τσακωθεῖ μέ κανένα και χτυπήσει ἢ τὸν χτυπήσουν μπορεῖ νὰ χάσει τὸ φυλαχτό του.

Στὰ μάτια του ταξιδεύει ἕνα χαμόγελο και τὸ στόμα του πούναι πάντα ξερό εἶναι ἔτοιμο νὰ φιλήσει και τὸ χειρότερο του ἔχθρό. Κ' ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους πὸ τοῦχουν πεί πὼς εἶναι κακοὶ δέν τοὺς μισεῖ. Ὁ Σοῦμι δέ μπορεῖ οὔτε αὐτοὺς νὰ τοὺς μισήσει. Ὁ γιὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦχε πεί πολλά. Και τὰ θυμᾶται πάντα. Ἀλλὰ τί νὰ κάνει ὁ Σοῦμι; Κοιτάζει ἐκεῖ στὰ βορειοανατολικά και σκέφτεται τοὺς ναζὶ και ἐπειδὴ δέ μπορεῖ νὰ τοὺς ἐχθρεύεται οὔτε αὐτοὺς προσπαθεῖ νὰ ξεδιαλύνει τὸ μυστήριο και δέ μπορεῖ. Πολλές φορές ἀκουμπᾶ τίς νύχτες τ' ἀφτιά του στὴ γῆς κι' ἀφουγκράζεται ὄρες. Ἡ γῆς μιλεῖ τοῦ Σοῦμι, Καμιὰ φορὰ ἀπαντᾶ κι' αὐτός και τότες νομίζει κανεὶς πὼς παραμιλεῖ. Ὁ Σοῦμι ὄμως δέν παραμιλεῖ. Αὐτὰ πὸ λέει στὴ γῆς εἶναι προσευχή. Στὸ χωριό του ὄταν θέλουν νὰ προσευχηθοῦν πέφτουν μπρούμυτα και λένε τὰ μυστικά τους και τίς προσευχές τους στὰ χῶμα. Ὁ πατέρας του ἔτσι πέθανε. Εἶχε πέσει νὰ προσευχηθεῖ και ἡ γῆς τοῦ εἶπε πὼς θά τὸν πάρει.

Ἐμεινε φιλώντας τὴ γῆς κι' ὅτιν τὸν ἔθαψαν τὸν ἔβαλαν πάλι μπρούμυτᾶ.
Πάντα θά μιλεῖ στὸ χῶμα κι' ἂν τὸν ἔθαφταν ἀνάποδα θάχαν ἀμαρτία μεγάλη.

Τώρα ὁ Σοῦμι κάθε φορά πού στεναχωριέται πέφτει μπρούμυτα καὶ μιλεῖ στὸ χῶμα καὶ τὸ φιλεῖ καὶ τὸ χαϊδεύει κ' ὕστερα σηκώνεται ἀλαφρωμένος κ' ἤσυχος. Καὶ κοιτάζει τριγύρω μὲ τὰ ὕγρά του μάτια τὰ μεγάλα καὶ σκέφτεται πῶς ἡ γῆς ἔχει παντοῦ τὴν ἴδια γεύση καὶ πῶς τὸ χῶμα ἔχει παντοῦ ἀφτιά.

Ἄου καὶ νᾶπεσε ὁ Σοῦμι ν' ἀφουγκραστεῖ τὴ γῆς ἐκείνη τοῦχε μιλήσει. Κι' ὅπου τῆς μίλησε αὐτὸς ἐκείνη τὸν ὄκουσε. Ὁ Σοῦμι εἶχε πέσει πάλι μπρούμυτα ἀποβραδύς. Εἶχε πονέσει πολὺ μὲ τὸν Τζανῆ καὶ μόλις βράδιασε προτοῦ φάει εἶχε μιλήσει στὸ χῶμα. Κ' εἶχε κάνει μιὰ σκέψη πού δὲν τὴν εἶχε κάνει ποτέ. Τῶχε σκεφτεῖ καὶ τώρα δὲ μπορεῖ νὰ ἡσυχάσει. Πήγαινε νὰ τὸ ξεχάσει κι' αὐτὸ ξαναρχότανε πιὸ δυνατὸ καὶ βούιζαν τ' ἀφτιά του καὶ τὸν ξεκούφαναν ὅπως τὶς μέρες πού βογγᾶ ἡ ζοῦγκλα.

Ἄρχισε νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ρωτιέται ἂν μποροῦσε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ τὸ πράμα κι' ἂν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάνει. Ἄν εἶταν στὸν τόπο του θά ρωτοῦσε τὸν τυφλὸ Μάγο καὶ κείνος θά τοῦλεγε. Τώρα ὅμως εἶναι μοναχός. Κι' οὔτε θέλει νὰ ρωτήσῃ τοὺς συντοπίτες του γιατί δὲν ξαίρει τί θά τοῦ ποῦν. Ἄν τοῦ ποῦν: Ὁχι! τί θά κάνει; Κι' ἂν τοῦ ποῦν: Ναί... Ὁχι, ὁ Σοῦμι δὲ θά ρωτήσῃ κανένα. Ὁ Σοῦμι δὲ θά πεῖ τίποτα σὲ κανένα καὶ θά κάμει αὐτὸ πούχει σκεφτεῖ.

Ἡ γῆς τοῦχε μιλήσει.

* * *

Ὁ Τζανῆς εἶχε κουλουριαστεῖ ὅταν ἔπεσε. Σιγά-σιγά ξανατεντώθηκε γιατί ὅπως εἶταν ζαρωμένος πονοῦσε πιὸ πολὺ. Τώρα διψᾶ. Ἐχει ξυπνήσει ὀλότελα καὶ στὸ ξερό του στόμα δὲν τοῦ μένει σταγόνα σάλιου. Γυρίζει στὸν Σοῦμι καὶ τὸν κοιτάζει. Ὁ Σοῦμι σκεφτόνταν πῶς θά κάνει ἐκεῖνο τὸ πράμα. Τῶχε ἀποφασίσει καὶ μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι κατεβάζει τὶς χάντρες σιγά-σιγά πρὸς τὸν καρπὸ. Τὸ χέρι του τρέμει κ' ἡ καρδιά του χτυπᾶ. Σέρνει τὸ κομπολόι, τὸ σπάζει στὴ φύχτα του καὶ παίρνει τὶς τέσσερις χάντρες. Ἀφήνει μιὰ στὸ στὸν σπάγγο, σκύβει στὸ σύρμα καὶ κάνει νόημα στὸν Τζανῆ.

—Μαῖ φρέντ, μαῖ φρέντ.

Καὶ τοῦ γνέφει νὰ πλησιάσει.

Ὁ Τζανῆς οὐρθηκε, ἀκούμπησε στὸν ἀγκῶνα καὶ κοίταξε τὸν Σοῦμι.

—Γουώτερ, νερό! εἶπε ὁ Τζανῆς.

—Γιές μαῖ φρέντ, γιές!

Καὶ τοῦδεσε τὸν σπάγγο στὸ μπράτσο. Κι' ὕστερα χάθηκε μιὰ στιγμή κι' ὅταν ζαναγύρισε, κρατοῦσε τὸ παγούρι του γεμᾶτο νερό.

—Πιές, μαῖ φρέντ, πιές!

Ἡ γῆς τοῦχε πεί: Ναί.

* * *

Ὁ Σοῦμι παράδωσε τὴ σκοπιὰ στὸν Κιρί. Ὁ Κιρί εἶναι ἀπ' τὸ ἴδιο σόϊ. Ψηλὸς μὲ μεγάλα ὄμορφα μάτια. Ὁ Σοῦμι μὲ τὸν Κιρί εἶχαν καταταχτεῖ μαζὺ στὸν στρατὸ. Εἶχαν γυμναστεῖ στὸν ἴδιο λόχο κ' εἶχαν μπαρκάρει γιὰ τὸν βοριά τὴν περασμένη ἀνοιξή.

Ἄπ' τὴν πρώτη μέρα βρέθηκαν σὲ μιὰ τριάδα κι' ὅταν μάθαιναντὸ τὸ λέφτ-ράϊτ, ὁ Κιρί γιὰ νὰ θυμᾶται τὸ λέφτ κοίταζε τὸ μάτι τοῦ Σοῦμι. Τὸ ἀριστερὸ μάτι τοῦ Σοῦμι εἶχε μιὰν ὀσπρη κηλίδα γάνω στὴν κόρη. Κι' ὁ Κιρί γύριζε σιγανὰ, ἔριχνε μιὰ γρήγορη ματιὰ στὸν Σοῦμι καὶ θυμόντανε τὸ λέφτ. Ἄν ἡ κηλίδα δὲ φαίνονταν τότες τουρχόνταν στὸ νοῦ τὸ ράϊτ. Ὁ ἥλιος στὸ χωριὸ τους φαίνοταν τὰ πρωῖνὰ μέσα στὰ δέντρα. Το μεσημέρι ὁ Ἰσκίος τοῦ Κιρί περπατοῦσε ἀνάμεσα στὰ σκέλια του κι' ὅταν βουτιοῦσε στὴ δύση κοιτοῦσε στὰ βο-

ρεινά εκεί που κρυβόνταν οι θεοί του Μάγου με τ' άσπρα μαλλιά κ' ή σκιά του έπεφτε πίσω του.

Τώρα έχει χάσει και τὸ λέφτ και τὸ ράϊτ. Ὁ ἥλιος βγαίνει ἀπὸ τὸ λέφτ και βουτᾶ στὸ ράϊτ. Στὸ χωριὸ του εἶναι ἀνάποδα. Ἐκεῖ βγαίνει ἀπ'τὸ ράϊτ και βουτᾶ στὸ λέφτ. Ἐδῶ τριγύρω δὲν ὑπάρχουν δέντρα. Οὔτε Μάγος γιὰ νὰ ρωτήσει. Ἐδῶ ὑπάρχουν μόνο σάρτζεν και ἀξιωματικοὶ που δὲ μιλοῦν. Οὔτε γελᾶ ποτέ κανεῖς. Κι' ὁ Σοῦμι εἶναι σοβαρὸς κι' ὅταν τὸν ρωτᾶ ὁ Κιρί κάτι ἀρχίζει νὰ τοῦ ἀπαντᾶ με μονόλογα.

Ὁ Κιρί εἶχε περάσει ἀπ' τὸ Εἰκοσιοχτῶ. Εἶχε τὴ μανία νὰ πηγαίνει στ' ἀποχωρητήρια τῶν ἐγγλέζων. Ἔτσι ἀπὸ περιέργεια. Ἦθελε νὰ δεῖ πῶς ἀποπατοῦν οἱ ἐγγλέζοι γιὰτι δὲ μπορούσε παρὰ θὰ τῶκαναν αὐτὸ τὸ πράμα κάπως ἀλλοιῶς.

Τὸ συσίτιο τους εἶταν ἀλλοιώτικο, τὰ ὄπλα τους διαφορετικά, τὰ ροῦχα, τὰ σαποῦνια, ὄλα. Ὁ Κιρί σκεφτόνταν πῶς κ' οἱ ἀπόπατοι θᾶταν ἀλλοιώτικοι ἢ δὲ θᾶκαναν αὐτὴ τὴ δουλειὰ ὅπως αὐτὸς και οἱ δικοὶ του. Κάτι ἄλλο θὰ συνέβαινε. Γιατί ἂν δὲ συνέβαινε τίποτα δὲ θᾶχαν κρεμάσει ἐκείνη τὴν ταμπέλα πάνω ἀπὸ τὰ δικά τους ἀποχωρητήρια ποῦγραφε «Natives».* Γιατί νὰ τὴν κρεμάσουν; Δὲ μπορούσε νὰναι ἀλλοιῶς κι' ὅπως εἶτανε και περιέργος ἤθελε νὰ μάθει.

Ὁ Κιρί τὰ ξέταζε ὄλα. Εἶπανε σὺν τὸ μικρὸ παιδί που ρωτᾶ γιὰ τὸν ἥλιο ἂν κοιμᾶται τίς νύχτες και γιὰ τὸ φεγγάρι πότε κοιμᾶται. Και ρωτοῦσε πόσα δόντια ἔχει ὁ Ταγματάρχης και πόσα ὁ σάρτζαν. Πόσες μπρόκες ἔχει τὸ ἄρβυλο του κι' ἂν ἔχει γλῶσσα ὁ λοχαγὸς που κάνει νοήματα και γρυλίζει ὅταν μιλεῖ στοὺς στρατιῶτες. Και γιὰτι ἔχουν ξένα δόντια ὄλοι οἱ σάρτζεν κ' οἱ φαντᾶροι γιὰτι τραγουδοῦν τὸ «fawk'n officig». Κ' ἤθελε νὰ μάθει γιὰτι ἔχει ὁ ἀπόπατος ὁ δικὸς του τὴν ταμπέλα «Natives» και γιὰτι οἱ ἐγγλέζοι κλεινότανε στοὺς καμπινέδες χωρὶς νὰ τοὺς βλέπει κανεῖς.

Ὁ ἀπόπατος ὁ δικὸς τους εἶχε δεκα χωρίσματα χαμηλά και μέσα κεῖ εἶχαν δέκα κουβάδες. Κι' ἀπὸ πάνω ἓνα κασόνη με μιὰ τρύπα. Κι' ὅταν πῆγαινε κάθε πρωτὶ στὸν ἀπόπατο ἦταν πάντα γεμᾶτος και καθόντανε τοῦ καλοῦ καιροῦ οἱ συνάδελφοὶ του στὰ κασόνια και ξεφουσοῦσαν και κουβέντιαζαν γιὰτι τὰ χωρίσματα εἶταν χαμηλά. Κ' ὕστερα ὅταν γέμιζαν οἱ κουβάδες τοὺς φόρτωναν στὴν ἀγγαρεία και τοὺς ἔχυναν σ' ἓνα λάκο και πάνω τους ἔριχναν ἄμμο κ' ἓνα μαῦρο ὑγρὸ που μύριζε ὅπως τὸ μαῦρο σαποῦνι.

Ὅταν τὸ πρωτόδε αὐτὸ τὸ πράμα κουβέντιαζε με τὸν Σοῦμι ἓνα βράδυ. Κι' ὅταν εἶδε πῶς οἱ ἐγγλέζοι δὲν κάνουν τὸ ἴδιο πῆγε νὰ τρελλαθεῖ. Εἶχε παραφυλάξει πολλές φορές γι' αὐτό. Κ' εἶχε κολλήσει τὸ μάτι του σὲ μιὰ τρύπα ἓνα πρωτὶ. Κ' εἶχε κουραστεῖ νὰ τριγυρνᾶ στοὺς ἀποπάτους.

Στὶς τραπεζαρίες τῶν ἀξιωματικῶν εἶχε πάει πολλές φορές ἀγγαρεία. Και στῶν σάρτζεν εἶχε δουλέψει ἓναν καιρό. Τίποτα δὲν ἄφηνε νὰ μὴ τὸ ξετάσει. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἔτρωγαν στητοὶ λές κ' εἶχαν στὴν πλάτη ἓνα δαυλό. Κ' οἱ σάρτζεν ἔμοιαζαν με τὰ μικρὰ πιθηκάκια ποῦβλεπε νὰ μαίμουδίζουν στὰ δέντρα κ' ἔτρωγαν κι' αὐτοὶ ὅπως οἱ ἀξιωματικοὶ και μιλοῦσαν λίγο και δὲ μιλοῦσαν ποτέ.

Ὁ Κιρί τᾶχε μάθει ὄλα. Ἐκεῖνο ὅμως που δὲ μπορούσε νὰ νοιώσει εἶταν ὁ χωρισμὸς στὸν ἀπόπατο. Δὲ μπορούσε, κάτι ἄλλο θᾶταν.

Κ' ἓνα πρωτὶ χῶθηκε στὸν καμπινέ.

Ὁ Κιρί πῆγε νὰ τρελλαθεῖ. Στὶς τραπεζαρίες τῶν ἀξιωματικῶν εἶχαν πιάτα γυαλιστερά και ὄμορφα. Κι' ἄσπρα ὅπως τὰ βότσαλα που γυαλίζουν στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Κάποτε εἶχε μαζέψει πολλὰ τέτια βότσαλα και τὰ πῆγε στὸ κορίτσι του και κείνη τὰ φυλάει ἀκόμη. Ὅταν δούλεψε στὴν τραπεζαρία

* Ἰθαγενεῖς.

είχε σκεφτεί να κλεψει ένα άσπρο πιάτο και να το φυλάξει στο γυλιο του. "Αν θα γύριζε καμιά φορά θα τόκανε δώρο στο κορίτσι που φύλαγε τα βότσαλά του και θα γελοῦσε όπως γέλασε τότες. Είχε σκεφτεί να το κλέψει και θα τόκλεβε αν ξαναπήγαινε στην τραπεζαρία. Τώρα όμως δεν ξαίρει τι να σκεφτεί.

Στόν καμπινέ γυαλίζει ένα μεγάλο άσπρο πιάτο, γυαλιστερό, μεγάλο και βαθύ. Τέτιο πιάτο δεν είχε δεί ποτές του. Και δε μπορούσε να πιστέψει πως αυτό το άσπρο, το μεγάλο και το ώραίο πιάτο τόχουν γι' αυτή τη δουλειά. Αυτό έπρεπε να τόχει ο Μάγος. Τέτιο ώραίο πιάτο μόνο στόν μεγάλο Μάγο ταίριαζε.

Κάτω άπ' τα χείλια έχει κάτι γράμματα μεγάλα. Αυτά τα γράμματα θα λένε για ποιους είναι αυτό το πιάτο και γι' αυτό έχουν δξω άπ' τους αποπάτους τους δικούς των εκείνο το «Natives». Σκέφτηκε μιά στιγμή να κάτσει και ν' αλαφρώσει και τόν έπιασε κρύος ιδρώτας. Δε μπορούσε να το λερώσει αυτό το πράμα παρ' όλο που μύριζε όπως ο τενεκές που αποπατούσε. "Αλήθεια, έτσι μύριζε:

"Ο Κιρί δεν πίστευε τη μύτη του. "Όμως ο Κιρί ήταν λαγωνικό. Μέσα στη ζούγκλα όσμιζόνταν άπόνα μίλι τα θερία και ξεκαθάριζε τις όσμές και καταλάβαινε πολλά πράματα με τη μύτη. Και τώρα δε μπορεί να το νοιώσει. Δε νοιώθει τη μύτη του καλά. "Υστερα άφου αυτός είναι «Natives» δε θα μύριζαν οι κοπριές του όπως των άξιωματικών οι κοπριές. Δε μπορεί παρά θα κάνει λάθος κι' άς του λείι η μύτη του πως μυρίζουν όπως τα δικά του. Δε θα είναι όμως έτσι...

"Ο Κιρί μυρίζόνταν το μεγάλο άσπρο πιάτο την ώρα που μπήκε ο άξιωματικός που γρυλίζει. Τόν έπιασε άπ' το γιακά, τόν τίναξε καλά χωρίς να του πεϊ λέξη και τόν έστειλε στο Είκοσιοχτώ. "Ο Κιρί είχε ύποφέρει πολύ στο Είκοσιοχτώ.

Την πρώτη μέρα μέτρησαν στη πλάτη του δέκα. Είχε άκούσει «ten» * στην άναφορά. Μέχρι ν' άρχίσει να μετρά σκεφτόνταν και μονολογοῦσε όλη την ώρα—Ten, ten, ten...

"Η πρώτη του φούσκωσε την πλάτη χιαστί. "Απ' τόν δεξιόν ώμο ως τα πλευρά. "Ο Κιρί είπε μουγκριστά.

— Ούάν!

Κι' ο Μπόγιας σαν ήχώ φώναξε.

— Ούάν!

"Όμως η φωνή του Μπόγια είναι τοιριχτή «Ούάν» άκούγεται και σα να σέρνεται το «Ούάν» πίσω άπό καμιάν άλυσίδα που ντινίζει. "Η άναπνοή του βγαίνει σφυριχτή και τελειώνει στο «Iwo» ύστερα άπ' τόν Κιρί που χει φωνάξει κι' αυτός «iwo». Το «three» και το «four» έρχεται τόνά πάνω στ' άλλο. "Ο Κιρί μετρά άκόμη και σκέφτεται το «three» που είναι πιο δυνατό άπ' το «four» όταν νοιώθει πως η πλάτη του άρχίζει να μην άκούει το «five». Είναι ξαπλωμένος μπρούμυτα με την πλάτη γυμνή. Στα δεξά του νοιώθει ένα ζεστό υγρό να κυλά στην άμμο και να γλυκαίνει τα πλευρά του. Τα μάτια του έχουν θαμπώσει και τα δόντια του είναι καρφωμένα στα ριζά του δεξιου του μεγάλου δάχτυλου.

Το «six» είναι όμως πολύ δυνατό. Τοῦρθε άπ' τόν άριστερόν ώμο στο δεξιό πλευρό. "Ο Μπόγιας έχει άλλάξει θέση. "Ο Μπόγιας ξαίρει πως δεν πονούν οι ραβδιές όταν πέφτουν πάνω σ' άλλη. Και δεν είναι κι' όμορφο να χει ο Κιρί όλες τις ραβδιές στη μία πλάτη. Πέντε άπο δώ και πέντε άπ' την άλλη κι' ο Κιρί δε θα γέρνει και θα φαίνεται μ' ένα σταυρό στην πλάτη.

"Ο Κιρί νομίζει πως άρχίζουν άπ' την αρχή. Το «six» του φάνηκε «ούάν» και το «seven» «iwo». Στο όχτώ και στο έννιά έχει άρχίσει να υγραίνεται κι' άπο ζερβό πλευρό. Και τοῦρχεται στο νοῦ η ώρα της άναφοράς. "Ο διοικητής

* δέκα

είχε πει «ten». Θέλει ακόμη μία. 'Ο Μπόγιας όμως δέ βιάζεται. Σκουπίζει τον ιδρώτα του, κλείνει το μάτι του στον σάρτζαν που τον κοιτάζει σοβαρός και περιμένει ν' ακούσει το «ten». Το «ten» όμως ήρθε αναπάντεχα στα πεινά. 'Ο Μπόγιας σήκωσε το βούρδουλα και με τὰ δυό του χέρια κατέβασε μιὰ σφυριχτή στα πεινά του Κιρί. 'Ο σάρτζαν ζεστάθηκε. "Αφησε το ύφος του το σοβαρό και μίλησε του Μπόγια. 'Η διαταγή εΐταν καθαρή. «Δέκα ραβδιές στην πλάτη». Τὴν τελευταία τὴν είχαν ἀρπάξει τὰ πεινά του Κιρί και ὁ σάρτζαν ἤθελε τὸ «ten» στην πλάτη. Κι' ὁ Κιρί εΐχε μετρήσει «ten» κ' εΐχε ἀρχίσει νὰ κλαίει. Τώρα πονοῦσε πιὸ πολὺ κι' ἀπὸ τὸ νοῦ του περνοῦσαν ὄλες μαζί.

"Ένα κομπολόι ἀπὸ δέκα ἀβάσταχτους πόνους.

'Ο σάρτζαν όμως εΐναι πεισματάρης. Αὐτὴ ποῦφαγαν τὰ πεινά του Κιρί δὲν τὴν παραδέχεται. Κι' ὁ Μπόγιας ἔτοι γιὰ νὰ ξεμπερδέψει καταπίνει ἕνα «facck», και ρίχνει τὸ «eleven»* ἀνάμεσα στις γωνιές τῆς πρώτης και τῆς δεύτερης πεντάδας. Κατακόρυφα στὴ σπονδυλική. 'Ο Κιρί μούγκρισε κ' ἔνοιωσε τὰ νεφρά του νὰ χωρίζουν. Βούτηξε τὴ μούρη του στην ἄμμο, στριφογύρισε, ἀλευρώθηκε πάνω στις πληγές κι' ἄρχισε νὰ φωνάζει νὰ τὸν ἀφήσουν.

'Ο διοικητῆς εΐχε πει «ten» και τοῦτοι ἀρχισαν ἀπ' τὴν ἀρχή. 'Ο Κιρί πόνεσε πιὸ πολὺ μὲ τὸ «eleven» παρά μὲ ὄλες τὶς ἄλλες. Φοβήθηκε πὼς θᾶχαν κάνει λάθος στὸ μέτρημα και φώναξε.

—Εΐναι ἔντεκα! Εΐναι ἔντεκα!...

'Ο σάρτζαν στὸ τέλος γέλασε. Κι' ὁ Μπόγιας γέλασε. Εΐχε δεῖ τὰ ψεύτικα δόντια του σάρτζαν που παρολίγο νὰ πεταχτοῦν στην ἄμμο ἀπ' τὸ γέλιο.

—Fawke-mail, εΐπε ὁ Μπόγιας κ' ἔφτυσε στην ἄμμο.

'Ο Κιρί εΐχε ἡσυχάσει.

* * *

Τώρα ὁ Κιρί εΐναι φρουρός στὸ εἰκοσιοχτώ. Κάθε που θὰ πάει σκοπὸς θυμᾶται τὸ «eleven».

«ἔτοι εΐναι, σκέφτεται ὁ Κιρί. Τὸ ten τὸ κάνουν eleven». ἔχει μάθει όμως πὼς αὐτὴ ἢ δεκάδα λέγεται «eleven». Εΐναι τὸ «eleven» του εἰκοσιοχτὼ αὐτὴ ἢ τιμωρία. 'Ο διοικητῆς λέει δέκα κι' ὁ σάρτζαν χτυπᾶ ἔντεκα κι' ὁ Κιρί δὲ μπορεῖ παρά νὰ σκέφτεται μ' εὐγνωμοσύνη τὸν διοικητὴ που λέει «ten» και νὰ μὴ χωνεύει τὸν σάρτζαν που ἀντὶς νὰ τὶς κάμει λιγότερες τὶς αὐγαταίνει. Αὐτὸ εΐναι τὸ «eleven» σκέφτεται ὁ Κιρί και τριγυρνᾶ τὸ εἰκοσιοχτὼ και κοιτάζει τὸν Τζανῆ πουχει στην πλάτη τέσσερα «twenty».

Τέσσερα «twenty» εΐναι ὄγδόντα και ἀπὸ δυὸ στὸ καθένα που βάζει ὁ σάρτζαν ὄγδόντα ὄχτῶ.

«ὄγδόντα ὄχτῶ κόκκινους πόνους!» σκέφτεται ὁ Κιρί και στέκεται σὰ χαζὸς και κοιτάζει αὐτὸν τὸν μικρὸν ἄσπρο στρατιώτη που κοιτάται χωρὶς νὰ μουγκρίζει.

—Τέσσερα «twenty»!...

* * *

'Ο σάρτζαν Κρίςς εΐχε ξυπνήσει ἀργά. Τὸ τοᾶι εΐχε μοιραστεῖ στοὺς λόχους ὅταν πετάχτηκε ἀπ' τὸ ράντσο και πρόβαλε τὴν μούρη του ἀπ' τὴ σκηνόπορτα.

Τὸ πρωινὸ εΐταν ἡρεμο. ἕνα ἀεράκι δροσερὸ ἐρχόνταν ἀπ' τὸ κανάλι. ἔμπαινε στ' ἀντίσκηνα πουχασκαν, ἔπαιρνε τὴ νυχτερινὴ μπόχα, κλωθογύριζε στις μεγάλες σκηνές τῶν ἀξιωματικῶν πουταν κλειστὲς και χανόταν στα δυτικά.

Οἱ «Natives» καθόνταν κατάχαμα και ρουφοῦσαν τὴν καραβάνα. Πάνω σὲ φέτες ἄσπρου ψωμιοῦ εΐχαν ἀπλώσει τὴν κουταλιὰ τῆς μαρμελάδας μὲ τὸ

* ἔντεκα.

δάχτυλο. Τόγλυψαν, σκουπίστηκαν στ' ἄρβυλο κ' ἔτρωγαν ἀμίλητα. Κατάπιναν μέ δύναμη τίς μεγάλες μπουκιές, ἔπιναν ἀπό μιὰ γουλιὰ τσαΐ ποῦταν ἀσπρισμένο μέ ἔβαπορέ καί κοίταζαν τή σκηνή τοῦ Κρίσς μέ ἀνησυχία.

Ὁ Κρίσς εἶχε δική του σκηνή. Εἶχε εἴκοσι χρόνια σάρτζαν, μέ μιστό ταγματάρχη καί μούτρο ἐκατόχρονης γρηᾶς.

Ὁ πατέρας του εἶταν κολῆγος στήν Καρνουάλλη σένα βαρωνέζικο κτήμα. Μόλις πάτησε τά δεκαοχτώ τόν ἔστειλαν στοῦ σύνταγμα ποῦ ὑπηρετοῦσε τ' ἀφεντικό του ἀξιωματικός.

Ἀπό ὀρδινάντζα ἔγινε στρατιώτης. Κ' ὕστερα ἀπ' τήν ἀπόλυση τοῦ βαρώνου καί μέ τά δικά του συστατικά πῆρε τὸ μικρὸ γαλόφι.

Ἦξαιρε ὅμως πῶς γιὰ νά φτάσει στοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑπαξιωματικοῦ χρειαζόνταν δουλειά. Στόμα ποῦ ν' ἀνοίγει καί νά κλείνει ἀνάλογα μέ τὸ σκαλοπάτι ποῦ πατεῖ. σιαγόνες μέ ψεύτικα δόντια καί καρδιά φιδιοῦ.

Στά εἴκοσιπέντε ἔβγαλε τά δόντια του. Στά εἴκοσιεφτά φοροῦσε σιαγόνες ψεύτικες καί στά τριάντα εἶταν σάρτζαν.

Ἀπ' τά χέρια του εἶχαν περάσει ὅλα τά μιλέτια τοῦ κόσμου. Στρατιώτης στήν Ἀγγλία, ὑποδεκανέας στίς Ἰνδίες, Κόρποραλ στήν Κένυα καί στήν Αἴγυπτο σάρτζαν.

Οἱ Γκούρκας τοῦχαν κόψει μιὰ φέτα κρέας ἀπ' τά πσιινά μ' ἓνα χαντζάρι καί στοῦ Ἰράκ τοῦ κάρφωσαν στήν πλάτη μιὰ κάμα μέ μιάν ἀύλακιά δηλητήριο. Τὴν τρίτη φορά τὴ γλύτωσε στοῦ Σουδάν. Τὸν εἶχαν στείλει στοῦ Νεῖλο γιὰ προσφάϊ στοῦς κροκόδειλους.

Οἱ φαντάροι γιὰ τὸν Κρίσς δέν εἶταν ἀνθρώποι. Εἶταν φαντάροι. Κ' οἱ «Natives» τ' ἄρβυλα ἐνεῦς φαντάρου. Ἀδύνατος, λιγνός καί ζεραμένος εἶταν. Ἴδιο σκέλεθρο. Ἀπ' τὸ στόμα του δέν ἔβγαίναν λέξεις. Μιλοῦσε μέ παραγγέλματα. Ἐτρωε μέ τὸν κανονισμό καί κοιμόνταν μέ τὸ ρολοῖ. Οἱ γυναῖκες, τὰ γλέντια καί τὸ πιετό εἶταν γιὰ τοῦς ἀξιωματικούς. Κ' οἱ ἀσκήσεις, τὸ γαύγισμα καί τὸ βρισίδι γιὰ τοῦς σάρτζαν.

Πῆρε τὴν πετσέτα του, τὸ φανελάκι καί τὸ σόρτζς καί τράβηξε γιὰ τὸ πλυντήριο. Ξυρίστηκε, πλύθηκε καί τὴν ὥρα ποῦ σφύριζε προσκλητήριο τέλειωνε τὸ δεύτερο κύπελο τσαΐ στοῦ «mess».

Ἡ δουλειά ἄρχιζε.

Εἶταν ἐπόπτης φυλακῶν, διμοιρίτης στοῦ λόχο τῶν μαύρων καί ὑπεύθυνος στοῦ συσοίτιο γιὰ ἓνα μῆνα.

Ἐριξε μιὰ ματιὰ στοῦ λόχο του ποῦ στεκόνταν σάν ἓνα δάσος κούτσουρα ἀπ' τὴν ὥρα π' ἄρχισε τὸ τσαΐ του, πῆγε στήν ἀποθήκη καί στοῦ μαγεριὸ καί καταστάλαξε στοῦ βασιλείου του.

Χαίριδεψε τά σιδερένια παλούκια, τράβηξε τά σύρματα, κοίταξε τίς πατημασιές τοῦ σκοποῦ καί στάθηκε μπροστά στοῦ παλούκι ποῦχε ἀκουμπήσει ὁ Σοῦμι. Τὰ μάτια του ἠγάλλισαν. Πισωπάτησε, κοίταξε καλά, μέτρησε τίς ἄρβυλιές πάνω στήν ἄμμο. Εἶδε τὸ σούριμο τοῦ Τζανῆ καί τὴν κόρα ποῦχαν κάμει οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ ποῦσταξαν ἀπ' τὸ παγούρι τοῦ Σοῦμι κ' ἔπιασε τὴ σφυρίχτρα του.

Ὁ μαῦρος ὑποδεκανέας στάθηκε μπροστά του προσοχή. Τὰ πόδια του στριφογύρισαν πάνω στήν ἄμμο καί τά σιδερένια πέταλα ἔβγαλαν σπίθες. Αὐτὸν τὸν ἔλεγαν Κοτοῦ. Οἱ μαῦροι δὲ τοῦ μιλοῦσαν ποτές κι' ὁ Κοτοῦ ἔλεγε πῶς δὲ μπορεῖ νά τοῦς κάνει παρέα. Εἶταν βαθμοφόρος τώρα δέκα χρόνια κ' εἶχε δηλώσει μονιμότητα γιὰτι εἶχε ξεχάσει νά σκάβει.

Λάτρευε τοῦς ἔγγλέζους σάν θεοὺς καί προσκυνοῦσε τοῦς σάρτζαν σὰ μάγους. Οἱ δικοὶ του τὸν ἀπόφευγαν ἀπὸ συχασιά καί φόβο κι' οἱ ἔγγλέζοι γιὰτι μύριζαν τὰ χνώτα του.

Ὁ Κρίσς δὲ μίλησε. Τὰ μάτια του μετροῦσαν τὸ σκαρὶ τοῦ Κοτοῦ ποῦ-

ινωθε σὰ νᾶχε γδυθεῖ μπροστά σ' ὄλο τὸ λόχο. Ἕνας ρῖγος περνοῦσε τὸ γυαλιστερό του κορμί πὸ μπιμπίκιασε.

Ὁ Κρίσς γρύλισε. Γύρισε στὸ παλούκι, ἔδειξε μὲ τὸ χέρι του τὶς πατημασιές, λύγιζε τὰ γόνατά του καὶ μὲ τὸ δάχτυλο ἔσπασε τὴν κόρα μιᾶς σταγόνας νεροῦ. Ὁ Κοτοῦ ἄρχισε νὰ τρέμει.

* * *

Ὁ Σοῦμι ἔδενε τὶς τέσσερεις χάντρες του τὴν ὥρα πὸ τοῦ φώναξε ὁ Κοτοῦ. Λαχτάρησε ἢ καρδιά του, ἔβαλε τὸ δίκωχο βιαστικά κι' ἀκολούθησε τὸν ὑποδεκανέα.

Οἱ «Natives» εἶχαν ζεσταθεῖ. Παράτησαν τὴν ἀγγαρεία κ' ἔκλεισαν τὶς κουβέντες. Ὁ Κοτοῦ περνοῦσε βιαστικά καὶ πίσω του ἐρχόνταν ὁ Σοῦμι. Πέρασαν κι' ἀπ' τὴ σκηνὴ τοῦ Κιρί. Ἐκεῖνος ἔλειπε. Ἔστειλε τὸν σκηνάρχη νὰ τὸν βρεῖ καὶ τράβηξαν γιὰ τὸ Εἰκοσιοχτώ.

Ὁ Τζανῆς εἶταν πεσμένος στὰ μπρούμυτα. Στὸ μπράτσο του γυάλιζε ἢ γαλάζια χάηνρα τοῦ Σοῦμι πὸ στεκόνταν ἀκίνητος μπροστά στὸν σάρτζαν.

Ὁ Κρίσς ἔδειξε τὶς πατημασιές, ἀκούμπησε στὸ σύρμα καὶ ρώτησε μέσα ἀπ' τὰ δόντια του.

—Τοῦδωσες νερό ;

—Ναί ! εἶπε ὁ Σοῦμι κι' ὁ Κρίσς τινάχτηκε λές κι' ἄρπαξε τὴν πρώτη τοῦ «eleven».

—Τὸ «twenty» διψᾷ, εἶπε ὁ Σοῦμι.

Ὁ Κρίσς εἶχε κοκκινήσει. Οἱ ζᾶρες τοῦ λαιμοῦ του χάθηκαν κι' ἀπ' τὰ μάτια του πέρασε ἓνα μπλέ σύνεφο. Κεῖνη τὴν ὥρα ἦρθε κι' ὁ Κιρί. Ὁ Κιρί δὲν ἤξαιρε τίποτα. Ὁ Κοτοῦ ὅμως τοῦχε πεί πὸς πρέπει νὰ μιλήσει.

—Ποιὸς ἔδωσε τὸ νερό ; ξαναρώτησε ὁ Κρίσς. Τὰ μάτια του εἶχαν πέσει στὸν Κιρί κι' ἄρχισε νὰ τρέμει.

—Ὁ Σοῦμι μίλησε, ξανάπε ὁ Κρίσς, ἐσεῖς οἱ δυὸ θὰ μιλήσετε στὸ «eleven» ! Καὶ κοίταξε τὸν Κοτοῦ καὶ τὸν Κιρί. Ὑστερα ἔστειλε τὸν Κοτοῦ νὰ φωνάξει τὸν Μπόγια.

Ὁ Κρίσς ὅμως ἤθελε νὰ γενεῖ μάθημα σ' ὄλο τὸ λόχο. Κι' ὁ Κοτοῦ τοὺς μάζεψε ἀπ' τὶς σκηνές τοὺς ἔβαλε στὴ γραμμὴ καὶ τοὺς παράταξε μπροστά στὸ Εἰκοσιοχτώ.

Ὁ Σοῦμι, ὁ Κιρί κι' ὁ Κοτοῦ στάθηκαν μπρός. Ὁ Κρίσς ἄρχισε νὰ μιλεῖ.

Ὅταν μιλοῦσε κοίταζε στὰ μάτια, ἔκοβε τὶς κουβέντες στὴ μέση καὶ ρωτοῦσε ἂν δὲν καταλάβαινε κανεὶς. Οἱ μαῦροι τὸν κοίταζαν στὸ στόμα κι' ἐπειδὴ αὐτὰ πὸ τοὺς ἔλεγε εἶταν χιλιοειπωμένα ἔνοιωθαν πάντα τ' ἤθελε ὁ σάρτζαν.

—Αὐτός, κ' ἔδειξε τὸν Σοῦμι, ἓνα «twenty». Ὁ Κιρί ἓνα «eleven» κι' ὁ Κοτοῦ...

Στάθηκε μιὰ στιγμή, σκέφτηκε ἂν εἶταν σωστὸ νὰ τιμωρηθεῖ ὁ Κοτοῦ κ' εἶπε φωναχτά :

—Ὁ Κοτοῦ, μισὸ «eleven» γιὰ νὰ προλαβαίνει... κ' ἔκαμε νόημα στὸ Μπόγια. Ἐκεῖνος ἄρπαξε τὸν Σοῦμι τοῦβγαλε τὸ πουκάμισο καὶ τὸ φανελάκι καὶ τοῦπε νὰ γονατίσει.

Ἡ πρώτη τοῦ «twenty» εἶναι χοντρή. Ὁ βούρδουλας στὴν ἄκρη ἔχει τρεῖς μολυβένιους σπάγγους πὸ καρφώνονται στὸ ψαχνό.

Ὁ Μπόγιας τραβᾷ πίσω τὴ βουνεύρα καὶ τὸ μολύβι σχίζει τὴ σάρκα. Ἡ πρώτη δὲν πονᾷ ἀμέσως. Γὸ σχίσσιμο σουβλίζει τὴν ἄλλη μέρα στὸν ἥλιο κι' ὁ Μπόγιας ἀφίνει τὴ δεύτερη δυὸ πόντους πιὸ κοντὰ· ὅταν φτάνει στὸ «ten» ἢ πλάτη εἶναι γδαρμένη ἀπ' τὸν ὤμο ὡς τὸ πλευρό. Ὑστερα τὴν ἄλλη δεκάδα τὴν ἀρχινᾷ ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά. Τοῦ Σοῦμι ἢ πλάτη τώρα ἔχει ἓνα κόκκινο V. Εἶναι τὸ σῆμα τοῦ «twenty» τὸ V. Καὶ τὶς δυὸ τοῦ σάρτζαν τὶς φέρνει στὰ

νεφρά. Κάτω ἀπ' τὸ V σχηματίζονται δυὸ γραμμὲς μπλέ πού μοιάζουν μὲ γλάστρα. Ὁ Μπόγιας εἶναι εὐχαριστημένος κι' ὁ Κρίσς ρωτᾷ :

—Διψᾷ τὸ «twenty» μπόϋ ;

Ὁ Σοῦμι δὲν ἀπαντᾷ. Ἐχει γύρει στὰ δεξὰ καὶ κοιτάζει τὸν Τζανῆ πού φορεῖ τὴ μιά του γαλάζια χάντρα στὸ δεξί του μπράτσο.

—Διψᾷ τὸ «twenty» μπόϋ ;

Ὁ Σοῦμι σκέφτεται τὸν γαλάζιο ποταμό. Ὅταν ἔφυγε ἀπ' τὶς καλύβες τοῦ δάσους εἶταν ἕνας δυνατὸς ἄντρας πού τὸν κοίταζαν τὰ κορίτσια καὶ τοῦ χαμογελοῦσαν. Ἡ Σελὰ τὸν ἀγκάλιασε κι' ὁ Μάγος τὸν φίλησε στὸ μέτωπο. Αὐτὰ σκέφτεται τώρα ὁ Σοῦμι καὶ μέσα στὸ μυαλό του πλανιέται μιά γαλάζια χάντρα πού μεγαλώνει καὶ πιάνει ὅλον τὸν κόσμον. Τὰ δεντρά, ὁ Μάγος, ἡ Σελὰ χορεύουν μπροστὰ μὲ γαλάζια φορέματα κι' οἱ φαντάρτοι τραγουδοῦν κι' ἀπ' τὰ στόματά τους βγαίνει ἕνας γαλάζιος καπνός. Ὁ Κρίσς μὲ τὸν Κοτοῦ καὶ τὸν Κιρί χτυποῦν τὰ γαλάζια τύμπανα καὶ γύρω τους τὰ ξυπόλυτα παιδιὰ μὲ τὸ Μάγο καὶ τὶς γριὲς γελοῦν κι' ἀπ' τὰ στόματά τους ξεπηδοῦν γαλάζιες φωτιὲς π' ἄρχισαν νὰ τὸν καῖνε καὶ νὰ τὸν φλογίζουν.

Στὸν Σοῦμι ἀρέσει ὁ χορὸς. Θέλει ὁμως νὰ πιεῖ νερὸ καὶ τρέχει στὸν γαλάζιο ποταμὸ πού κυλᾷ ἀργὸς δίπλα στὰ μεγάλα δεντρά τῆς ζούγκλας καὶ πέφτει μέσα νὰ ξεδιψᾷσει.

Μ' ἀντὶς νὰ δροσιστεῖ καίγεται ὁλόκληρος. Τὸ γαλάζιο νερὸ καίει καὶ τὸ ποτάμι εἶναι ποταμὸς φωτιᾶς.

Κι' ὁ Κρίσς τὸν ρωτᾷ ἀκόμη.

—Διψᾷ τὸ «twenty» μπόϋ ;

ΑΝΤΡΕΑΣ ΝΕΝΕΔΑΚΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΣΚΛΑΒΑ

Τοῦ ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

Πέρα κεῖ πού σβύνει ὁ ἥλιος
σὲ καταχνιασμένον πύργο
ἔχουν σκλάβα τὴν Εἰρήνη
τὴν πεντάμορφη τοῦ κόσμου.
Κάθεται ὅλο λυπημένη
κι ἀγναντεύει ἀπ' τὸν φεγγίτη
καὶ μὲ τ' ἀναστέναγμά της
καταχνιάζει ἡ Οἰκουμένη
κι εἶν' ὁ κόσμος σὰ χαμένος,
ἄσκημος κι ἀπελπισμένος·
καὶ τὴ νύχτα ἡ σκλάβα Εἰρήνη
κάθεται στὸν ἀργαλιό της
κι ὅλο ὑφαίνει καὶ ξυφαίνει
ὄνειρα χρυσᾶ κι ἐλπίδες :
τὶς στεριὲς ἀνθοσπαρμένες,

θάλασσες μὲ τὰ καράβια
τὰ χωράφια μὲ τὰ στάχια
καὶ λιβάδια μὲ κοπάδια
καὶ χωριὰ καὶ πολιτεῖες
κι ὅλοι ὀλάνοιχτοι εἶν' οἱ δρόμοι
κι ὅλ' ἡ γῆ πανηγυρίζει
κι οἱ λαοὶ πανηγυριῶτες
τραγουδᾶνε καὶ χορεύουν.
Κι ἡ πεντάμορφη ἡ Εἰρήνη
πάει κι αὐτὴ στὸ πανηγύρι
μὲ τὸ ἀμάξι φορτωμένο
μὲ καρπούς καὶ μὲ καλούδια
καὶ κρατάει στὴν ἀγκαλιά της
νήπιο πού χαμογελάει
τὸ χαμόγελο τοῦ κόσμου.

ΜΙΚΡΟ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο ΑΗΤΟΣ

Σέ ψηλὸ βουνό, σέ ριζιμιὸ χαράκι
Κάθεται ἀητός. βρεμένος, χιονισμένος,
— Ὁ καυμένος !

Καὶ περικαλεῖ τὸν ἥλιο ν' ἀνατείλει :
— Ἦλιε ἀνάτειλε, ἦλιε λάμψε καὶ δός μου.
Γιὰ νὰ λυώσουνε τὰ χιόνια ἀπ' τὰ φτερά μου,
Καὶ τὰ κρούσταλλα ν' ἀπὸ τ' ἀκρόνυχά μου.

(Δημοτικὸ)

ΕΙΣ ΜΟΥΣΑΣ

Φυλάξατε τοὺς ὕμνους
διὰ τοὺς δικαίους· μόνον
εἰς αὐτοὺς τὴν εἰρήνην
καὶ τοὺς χρυσοὺς στεφάνους
εἰς αὐτοὺς δότε.

καὶ τῶν ποδῶν ἐσήμαινε
τ' ἄλυπον μέτρον·

ὕβριστικά, ὑπερήφανα
τύμπανα ἀκούω καὶ βλέπω
τὴν Λαβαθαΐαν· εἰς αἶμα
βαμμένη ἐπὶ τοὺς πύργους
ἀεροκινεῖται.

ΕΙΣ ΧΙΟΝ

Τὰ γαλακτώδη μέλη
τῶν παρθένων τῆς Χίου
πλέον ἐσὺ δὲν ραντίζεις
ὦ λαμπρὸν τοῦ Αἰγαίου
ιερόν ρεῦμα.

Ὅταν τὰ στήθη ἀφίλωτα
θρίαμβος τῶν Χαρίτων,
βράδυ καὶ αὐγὴν ἐδρόσιζες
ἐκαταφρόνας τότε
τὰ ρόδα ἦωα.

Τώρα χηρεύεις, τώρα
τοὺς βαρβάρους θαλάμους
ὕπηρετοῦν, μαινόνται
τὰ κάλλη τῶν παρθένων
θεοειδέων.

Ἐκεῖ ὅπου ἡ πανηγυρίς
τῶν Μουσῶν τῆς Ἑλλάδος
ἀναπτε τὰ πυρά.

ΕΙΣ ΠΑΡΓΑΝ

Ἄλλὰ μόλις ἡ χάλαζα
ἔπαυε τοῦ πολέμου,
καὶ σύ, Δάματρα, ἐχάριζες
τὸν δαψιλῆ χρυσὸν
πόθος Ζεφύρων

Ἔχεον πολυάριθμα
μελισσῶν ἔθνη οἱ σίμβλοι
τῆς Πάργας· βομβηδὸν
εἰς τὸν πολὺν ἐπέταον
καρπὸν λυαῖον.

ΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Τὰ πολύχρυσά πέπλα
καὶ τ' ἀρώματα ὁ Πλούτος,
γλυκὴ ἡ Σοφία τὸ φίλημα
οἷος χαρίζει, ἐὰν εἶναι
μέ οἷος ἡ Εἰρήνη.

Ἄνδρέας Κάλβος

ΕΙΡΗΝΙΚΑ

Τὸ ἀλέτρι· νά τὸ ἀλέτρι τὸ θαυματουργό !..
Ἄσάλευτη θωρώντας δίπλα τῆ βουκέντρα.
ὄλοχρονίς ἐφέτος ἔμεινεν ἀργό.

Τοῦ κάκου, ὅταν ἐγύμνωσε ὁ βοριάς τὰ δέντρα,
τοῦ κάκου τὸ ζητοῦσε μέ λαχτάρα ἡ Γῆ
δουλεύτρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωῆς ἀφέντρα·

καὶ σὺν τὴν κόρη, ποῦ τοῦ γάμου ἡ ὥρα ἀργεῖ,
ἐνοιωθε μέο' στὰ σπλάχνα τῆς στενά φραγμένη
νά τήνε πνίγει τῶν χυμῶν τῆς ἡ πηγῆ.

Εὐλογημένη ἡ Εἰρήνη, τρίς εὐλογημένη !
τῆς χαμωκέλλας σιγοτριρίζει ἡ κλειδαριά
καὶ μουδιασμένο· νά, τὸ ἀλέτρι ξαναβγαίνει.

Τὰ μέλη του ἀπ' τὸν ὕπνο σέρνονται βαρειά.
Ποῦναι τὸ λάδι ; ἐδῶ· κι' ἀλείψατέ το, ὡσότου
λάμπει τὸ ὑνί του στομωμένο ἀπ' τῆ σκουριά.
Διπλά τὸ ἀλέτρι θά δουλέψει στὸν καιρό του.

Ἰωάννης Πολέμης

Ο Ι Κ Λ Η Ρ Ω Τ Ο Ι

(ἀπόσπασμα)

.....
Πέρα ἀπὸ τὸ στενόμακρο βράχο ποῦ πίσω του κρύβεται τὸ Γαλαξείδι, πρό-
βαλε τὸ βαπόρι. Πρόβαλε μαῦρο καὶ κατὰμαυρο μέσα στὴ γαλήνη τῆς βραδιᾶς.
Ἐβγαλε βραχνὸ τὸ σφύριγμά του κι' ἀγκομαχώντας ἤρθε καὶ σταμάτησε πρὸς τὸ
λιμάνι. Ἡ ἀκρογιαλιὰ τότες ἀνοσταράχτηκε. Οἱ ἐπιβάτες, καὶ δὲν ἦταν λίγοι, στοι-
βάχτηκαν στὴ μικρὴ ξύλινη γέφυρα τῆς ἀκροθαλασσιᾶς. Θᾶταν καμιὰ ἐξηνταριά,
ὄλο καὶ λεβεντόπαιδα, ἀμούστακα ὄλ' ἀκόμα, ξυραφισμένα, μὲ καθαρὲς φουστα-
νέλες, μὲ κάτασπρες σκάλτσες, μ' ἀνήσυχτα πρόσωπα καὶ κάτι ματιὲς γεμάτες φλό-
γες. Ὅλοι τους εἶταν κληρωτοί, κι' ἔφευγαν ἀπὸ τὸν τόπο τους γιὰ τὸ στρατό,
κατεβασμένοι ἄλλοι ἀπὸ τῆς Ἀράχωβας τὶς ψηλὲς ράχες, ἄλλοι ἀπὸ τοῦ Λοιδω-
ρικιοῦ τὰ βουνὰ κι' ἄλλοι ἀπὸ τὶς μυρωμένες πρασινάδες καὶ τὰ κρύα νερὰ τοῦ
Χρισσοῦ. Μὲ τὸ σακκούλι τους κρεμασμένο στὸν ὄμο ὁ καθένας, μ' ἓνα κόκκινο
μεταξωτὸ μαντήλι στὸ λαιμό, κρατημένοι μὲ τὰ χέρια στοὺς ὤμους δυὸ δυό, τρεῖς
τρεῖς, μισομεθυσμένοι, μισοσαστισμένοι, τραγουδώντας, φωνάζοντας, σωριάζουν-
ταν στὶς βάρκες μὲ τὰ μάτια περίλυπα γυρισμένα πρὸς τὴ στεριά. Ἀπ' ἐκεῖ σω-
ροί, σωροὶ ἀπὸ γυναῖκες καὶ κορίτσια, τοὺς ἔσφιγγαν στὴν ἀγκαλιά τους, τοὺς
ἔβρεχαν μὲ τὰ δάκρυά τους, τοὺς χαμογελοῦσαν, τοὺς ἔδιναν παραγγελιὲς κι' ὀρ-
μήνιες, φιλιὰ καὶ πάλι φιλιὰ. Καὶ κάθε μιὰ βάρκα ποῦ γέμιζε, ξεκινούσε ἀγά-
λι' ἀγάλια μὲ τραγούδια καὶ φωνές, μὲ μαντήλια στὸν ἀέρα, μὲ κουνήματα κε-
φαλιῶν καὶ χεριῶν, ξεκινούσε, μὰ ξαναγύριζε πάλι νὰ πάρει κάποιον ἀκόμα, ποῦ
ξεχάστηκε μέσα στὰ δάκρυα, κι' ἀφοῦ τὸν ἔπαιρνε κι' αὐτόν, ξεκινούσε γλυστρών-
τας ἀγάλι' ἀγάλια στὴν ἀρχὴ στὰ κυματάκια τῆς θάλασσας, κι' ἔπαιρνε παραπέ-
ρα γοργὸ δρόμο κι' ἔπαιρνε φτερά καὶ κολλοῦσε στοῦ βαποριοῦ τὰ πλάγια... Καὶ
κάπου καμιὰ βροντοφωνή, ἔρχονταν μὲ τὰ φτερά τοῦ βραδινοῦ ἀεριοῦ, μισο-
σβυσμένη καὶ παραπονετικὴ, καὶ παρήγορη :

— Καλή ἀντάμωση!...

Κι' ἄμα πιά σὰν κρύφτηκαν στὸν πρῶτο κάβο πέρα ἀγάλι' ἀγάλια τὰ μαῦρα πλευρά τοῦ βαποριοῦ, καὶ χάθηκαν τ' ἄσπρα μαντηλάκια, κι' ἡ θάλασσα ἀπόμεινε σὰν πρῶτα ἐλεύθερη καὶ γαλάζια, πικρὰ σάλεψε τότε ὅλος ἐκεῖνος ὁ σωρός ἀπὸ μαννάδες καὶ γυναῖκες, ἀπ' ἀδερφές, ἀπ' ἀρραβωνιασμένες κι' ἀγαπητιζιές, ἀπὸ ξαδέρφες καὶ κουμπάρες, πού ἀπὸ κείνη τῆ βραδυὰ θ' ἀπόμειναν σὰ γύριζαν στα χωριά τους χρόνια ὀλάκερα μοναχῆς καὶ χωρισμένες ἀπὸ τὰ λεβεντόπαιδά τους, πού ξενητεύουνταν πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν τόπο τους, πού ἔφευγαν γιὰ τὸ στρατό.

Πικρὰ σάλεψε ὅλος ὁ σωρός, γεροντικά καὶ σβυσμένα, καὶ φλογερὰ ματάκια πλημμύρισαν στὰ δάκρυα, ἀναφυλητὰ ἀκούστηκαν κι' ἡ θλίψη ἄπλωσε βαρειά τὰ φτερά της, ἐκεῖ στὴν ἀπαλὴ ἤσυχη κώχη τοῦ γιαλοῦ. Κι' ἀπάνω σ' ὄλ' αὐτὴ τὴν πίκρα, μιὰ κοντούλα γερόντισσα πού θὰ συνέβγαλε ὡς τὰ σήμερα πολλὰ παιδιὰ κι' ἀγγόνια γιὰ τὸ στρατό, τράβηξε μπροστά, καὶ σέρνοντας ἀγάλι-ἀγάλια τὰ τρεμάμενα ποδάρια της, ζήτησε νὰ τῆς σύρουν τὸ χορό, γιὰ νὰ καλοστρατίσουν οἱ ξενητεμένοι. Μεγάλη ἀλυσίδα χοροῦ ἀπλώθηκε τότε στὴν ἀκροθαλασσιὰ. Μὲ τὴ γριούλα μπροστά, ὅλες νιές καὶ γερόντισσες, μ' ἓνα χαμόγελο στὰ χεῖλη καὶ μὲ τὰ δάκρυα χρυσταλλωμένα στὰ μάτια καὶ στὰ μάγουλα, ἀνάμεσα στὴ δροσιὰ τῆς βραδιᾶς, τριγυρισμένοι ἀπ' ὄλο τὸν κοσμάκι πῶκανε χάξι γύρω ἄρχισαν τὸ τραγούδι τους, τραγούδι τῆς παρηγοριᾶς ἀνάμεσα στὴ λύπη τους, ἐνῶ τὰ κυμάτια ἀπλώνουνταν μαλακὰ ἐκεῖ μπροστά τους κι' οἱ βαρκοῦλες καὶ τὰ καϊκάκια στὸ λιμάνι σειώνταν καμαρωτὰ καὶ καθρεφτίζονταν ἄπάνω στὰ καταγάλανα τῶρα νερὰ τῆς θάλασσας :

*Παρακαλῶ σε Παναγιά, Χριστέ μου, προσκυνῶ σε,
τοῦ ξένου μας στὴν ξενιτιὰ ἀρρώστια μὴ τοῦ δίνεις.
Ἡ ἀρρώστια θέλει στρώματα, θέλει μεγάλη πάστρα,
θέλει μανούλα στὸ πλευρό, γυναῖκα στὸ κεφάλι,
θέλει ἀδερφές ὀλόγυρα νὰ τὸν καλοτηρᾶνε...*

(1896)

Μήτσος Χατζόπουλος

Ο ΟΡΘΡΟΣ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ

Τ' ἀστέρια τρεμοσβύνουνε κ' ἡ νύχτα εἶναι λίγη
μὲ φῶς χλωμὸ καὶ ἄρρωστο οἱ κάμποι ἀντιφεγγίζουν
κι' ὀλόγυρά του, ὅπου στραφεῖ τὸ μάτι σου, ξανοίγει
ἐδῶ κορμιὰ ἐκεῖ κορμιὰ στρωμένα νὰ μαυρίζουν.

Φίλους κι' ἐχθροὺς ὁ θάνατος σ' ἓνα τραπέζι σμίγει
ὅπου τ' ἀγρίμια ἀκάλεστα μὲ πείνα τριγυρίζουν·
χαρὰ στον ὅπου γλύτωσε, χαρὰ στον πῶχει φύγει
μὰ ὄσους τὸ βόλι ἐξέσχισε, κοράκια ξανασχιίζουν.

Κι' ἄξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλπικτῆς πηδάει ὁ λαβωμένος
στριγγὴ φωνὴ καὶ σπαραχτὴν ἢ σάλπιγγά του βγάζει
πού λές τὸν ἴδιο της χαλκὸ—κι' ὄχι αὐτιά—σπαράζει.

Μὰ δὲν ξυπνάει στὸ ὀρθρινὸ κανέννας πεθαμένος,
μόν' τὰ κοράκια φεύγουνε κοπαδιαστὰ, σὰ νᾶναι
τῶν σκοτωμένων οἱ ψυχές πού στὰ οὐράνια πᾶνε.

Ι. Γρυπάρης

ΑΠΟ ΤΑ «ΔΕΚΑΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ»

Πολύθεος, κοίτα, ό κόσμος. Μά δεσπότης
καί σάν άπάνου άπό θεούς θεός,
ό Πόλεμος ύπάρχει ό κραταιός,
καί πληγή καί πηγή τής άνθρωπότης.

Μά όπου δέν φτάνει ό θεός ό αίματοπότης,
τών ιδεών όνειρων είν' ό λαός·
τής Ειρήνης έκεί άνοιχτός ό ναός,
καί μέσα φωτοσκοιος τό είδωλό της.

Κι' ό άνθρωπος λέγει:—Θεοί, ζω, καί, θεοί, πεθαίνω.
του πολέμου καί σκλάβος καί θρεφτάρι,
μά πλάσμα πάντα, μέτωπο ύψωμένο
πρός τής 'Ιδέας τής άπλαστης τής χάρη·
τι άν του Πολέμου τό χορό χορεύω,
γονατιστός, Ειρήνη. 'Εσέ λατρεύω.

Κωστής Παλαμᾶς

Ο ΜΙΧΑΛΙΟΣ

Τό Μιχαλιό τόν πήρανε στρατιώτη.
Καμαρωτά ξεκίνησε κι ώραία
μέ τό Μαρή καί μέ τόν Παναγιώτη.
Δέν μπόρεσε νά μάθει καν τό «έπ' ώμου».
"Ολο έμουρμούριζε : «Κυρ - Δεκανέα.
ᾶσε με νά γυρίσω στο χωριό μου».

Τόν άλλο χρόνο, στο νοσοκομείο,
άμίλητος τόν ούρανό κοιτούσε.
'Εκάρφωνε πέρα σ' ένα σημείο,
τό βλέμμα του νοσταλγικό καί πράο,
σά νάλεγε, σά νά παρακαλούσε :
«'Αφήστε με στο σπίτι μου νά πάω».

Κι ό Μιχαλιός επέθανε στρατιώτης.
Τόν ξεπροβόδισαν κάτι φαντάροι.
μαζί τους, ό Μαρήσ κι ό Παναγιώτης.
'Απάνω του σκεπάστηκε ό λάκος,
μά του ᾶφησαν απέξω τό ποδάρι.
'Ηταν λίγο μακρὺς ό φουκαράκος !

Κ. Καρυωτάκης

ΠΑΣΧΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ!

Μέ ειρήνη, διάβα. Βασιλιᾶ... Κ' έσεις, άρχόντοι,
μέ ειρήνη έλάτε.. και σχωρνάτε με αν ή γειά μου
δέν μ' άφηκε νά ρθω νά σᾶς δεχτώ πιό κάτω...
Μ' αν θέτε πάρτε θέση στο τραπέζι τουτο
που από πολλήν αύγη σᾶς καρτερεί στρωμένο
του Πάσχα το γλυκό ψωμι νά μεραστούμε...

. . . . .

...Έδω είναι Πάσχα και το θέλουμε ως το τέλος
Πάσχα πλατύ, Πάσχα τρανό σαν την καρδιά μας... Πάσχα..
Πάσχα για όχτρούς, Πάσχα για φίλους, Πάσχα για όλους..
Τί ένα σφαχτό μπορεί νά φτάσει σε χιλιάδες
σαν οι καρδιές μονιάσουν όλες στην αλήθεια...

Άγγ. Σικελιανός
(Από το θάνατο του Δ:γενή)

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

(Η γυναίκα)

I

Πόσες φορές σε κάλεσα κι' όχι για μένα, Θέ μου!
Λείπεις από τον τρίσβαθο ουρανό και μέσαθέ μου.

Του Τέκνου σου που δέχτηκες το γαϊμα να σε βάψει,
ποιά σου βολή στο λάκκο από σωρό μᾶς έχει θάψει;

Κρίμα δικό μας ή βολή δικιά σου, τί μᾶς μέλει!
Έλέησε και γρηγόρεψε του καθενού τα τέλη.

Ω γυναικούλες, που ποτές δεν είδε μάτι ξένο.
στήθη βγαλτά κι ως την κοιλιά φουστάνι ανασυρμένο!

Ο πεσημός σου είναι πολυς. όσο πολλοί ναι οι πόνοι,
πικρή ψυχή, που όσο βυθάς, τόσο ή ντροπή στομώνει!

Ω δίχως δάκρι κλάηματα και δίχως βόγγο άγκούσα!
Για της ζωής την ξαγορά τί να δεχτώ μπορούσα!

Δέν τό ξαιρα τόσο πολλοί κι' άργοι οι θανάτοι νάναι!
Οι πεθαμένοι αποβραδύς για νέα θανή ξυπνάνε!

Δέν είναι οι πόνοι, που πονώ, κι' ή πείνα που με κόβει,
έσᾶς φοβάμαι, της νυχτός μεγαλωμένοι φόβοι!

Ως με το νωμο ξύλιασε το χέρι, που σε σφίγγει,
παιδάκι μου, με τ' άνοιχτό, καθώς πουλιού, λαρύγγι.

Και συ σιωπᾶς μέσ την κοιλιά, σπόρε, που όλο σκιρτούσες.
Ω δίχως δάκρι κλάηματα και δίχως βόγγο άγκούσες!

Φτερούγας ἄξαφνης συρμένε ἀθέρα στὸ κορμί μου.
ἔρωτικό ἀνατρίχιασμα, ποιὸς σ' ἔχει στείλει ; Κοίμου,

πικρὴ ψυχὴ. σὰν ἄλλοτες, καὶ στ' ὄνειρό σου ἰδές τα
τὰ περασμένα στὴν παλιά, καλωσυνάτη ζέστα !

Κρεβάτι ἐσύ. πού γνώρισα τὸ μέγα σκίρτημα, ἄξο
τῆς Ἁγίας Τράπεζας μικρὴ ἀδερφή νὰ σέ φωνάξω·

πάτωμα μὲ νωπὸ φουσκὶ καὶ μ' ἄχερα στρωμένο,
προσηλιακὸ παράθυρο μὲ τζάμι ραγισμένο·

στὸ παραγώνι κρεμαστὴ φασκομηλιά ἀπ' τὸ δάσο
κι' ἔτοιμη ἀνωδερὴ φακὴ, γιὰ νὰ τὴν κατεβάσω.

Καὶ νὰ σέ βλέπω νὰ γυρνᾷς. καλέ μου, ἀπ' τὸ χωράφι.
μπροστά σου βόδια κόκκινα, πίσω οὐρανὸς χρυσάφι.

Στὴ σιδερὴν ἀγκάλῃ σου. γεμάτη νότια κρύα.
νὰ γεύομαι σκλάβα πιστὴ τὴν ἅγια ἐλευτερία.

Κι' ὅπως χορεύεις ἀψηλά στὰ μπράτσα σου τ' ἀγόρι
νὰ βλέπεις περήφανος στὸ γελαστό σου θώρι.

Οὔτε περσότερη χαρὰ κι' οὔτε πιὸ λίγον πόνο.
ἄλλο δὲν ἐλαχτάρησα. φωλιά μου. ἐσένα μόνο.

Ἄκου τὸν ξάστερο οὐρανό, πῶς οἱ καμπάνες σειοῦνε.
Ἄκου καρδιά. χαρμόσυνες λαχτάρεις ἀπαντᾷνε.

Ἀνάστασ' εἶναι σήμερα. Παιδιά, γυναῖκες, γέροι
κόκκινο αὐγὸ στὴν τσέπη τους, χρυσὸ κερὶ στὸ χέρι.

Ἄστρο ναι στὸν οὐρανό, τόσα στὸν κάμπο κρίνο.
Ἄστρο ἔχουνε στὴν καθαρὴ ψυχὴν Ἀπρίλη μῆνα.

Τῆς ἐκκλησίας φουντώσανε δάφνη πολλὴν οἱ στύλοι.
Εἰρήνη! Εἰρήνη! φιληθῆτε ὄχτροι μαζί καὶ φίλοι.

.....

Στὸν οὐρανό σου κρούσταλλο, μὲ ποῖνε νὰ σαι, Θέ μου;
Ὁ σκοτωμένος σέ πονᾷ, ὁ φονιάς σ' εὐφραίνει ; Πέ μου.

Βώστας Βάρναλης

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ

(ἀποσπάσματα)

Κι' ἀπ' τὴ Μαγνησία μακρὰ τρεῖς ὄρες εἶν' ἓνα ἀμπέλι καλό, τριγυρι-
σμένο μὲ φράχτες. Ἐδῶ εἶπε νὰ σταθοῦμε καὶ διέταξε σκοποὺς νὰ μᾶς φυλᾷνε
ὡς πὺ νὰ ξημερώσει.

Καὶ μεῖς γυρίζαμε ὀλόγυρα τὰ κλήματα καὶ τρώγαμε τὰ φρέσκα φύλλα
μαζὶ μὲ τὴν κουραμάνα. Τὸ βράδυ πὺ πέσαμε, δυὸ ἔκαναν νὰ φύγουν. Τοὺς πιά-
σανε τὴν ἴδια ὥρα. Ἐκεῖ, μπροστά μας, τοὺς σκοτώσανε.

Κι' ὁ λοχαγὸς ἔλεγε :

—Κερατάδες, ἐγὼ νὰ σᾶς κάνω καλωσύνη καὶ σεῖς νὰ φύγετε ! καὶ διάταξε νὰ σηκωθοῦμε.

Μισὴ ὥρα μπρὸς βρήκαμε νερό. Μὰ ὁ λοχαγὸς εἶχε στείλει πάλι σκοποῦ κατ' εὐθείαν.

Ἔνας ἔσκυψε νὰ πιεῖ κι' ἐκεῖ τὸν σκότωσαν.

Δεξιὰ βρήκαμε χαρακώματα ἀνοιχτά, γεμάτα νερό. Ἔνας ἔπεσε νὰ πιεῖ καὶ βούλιαξε. Ἐκεῖ τὸν ἀφήκαμε.

Παρακάτω σ' ἓνα σταθμὸν κάναμε στάση. Ἐκεῖ ἦρθαν πολῖτες καὶ λέγανε στὸν ἀξιωματικό.

—Δόσε διαταγή, ἂν εὔρουμε ἀνάμεσά τους κανέναν ἐχτρὸ νὰ τὸν πάρουμε.

Κι' ἐκεῖνος εἶπε.

—Κοιτάξτε κι' ἂν βραῖτε, πάρτε τον.

—Μπράβο ! εἶπαν καὶ χύθηκαν μέσα στὸ σωρό.

Βρῆκαν ἓναν ἀρμένη. Τὸν γνώρισαν. Τοῦ λένε :

—Βρὲ κερατά, ἀρμένη, ἐσένα γυρεύαμε.

—Μιὰ ψυχὴ ἔχω νὰ παραδώσω, τοὺς λέει.

Τὸν χώρισαν. Καὶ μόλις τὸν βγάλανε, ὁ λοχαγὸς τοὺς λέει :

—Τώρα, τραβᾶτε τον.

Καὶ μόλις εἶπε ἔτσι, ὁ ἀρμένης χύθηκε καὶ δάγκωσε τὸν πολίτη ἀπ' τὸ λαρύγγι, καὶ τὸν ἔκοψε μὲ τὰ δόντια του. Ἐκεῖ τὸν πιάσανε καὶ τὸν χαλάσανε. Μὰ πρόφταξε κι' εἶπε :

—Τώρα, ὅ,τι θέλετε κάνετε. Πῆρα τὸ αἷμα μου.

Ἄπο κεῖ μᾶς τραβήξανε στὸν Κασαμπᾶ. Ἐκεῖ ὅλα ἦτανε στάχτη. Σ' ἓνα μαντρὶ μέσα μᾶς βάλανε.

Ἄπο κεῖ εἶδαμε νὰ περνᾶ ἓνα ἄλλο κοπάδι αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ρωτούσαμε. Κι' ἀκούοντας ἀπὸ μακρυνὰ τὰ μαρτύριά τους δοξάζαμε τὸ Θεό.

Τὸ πρῶτ' ἡμᾶς τραβήξανε στὸ Ἀχμετλή. Ὁ λοχαγὸς ἦταν ἐκεῖ. Κι' ἡμεῖς γυρεύαμε νὰ μᾶς πᾶν σὲ ἴσχιο.

Κι' ὁ λοχαγὸς εἶπε.

—Νὰ μείνουν στὸν ἥλιο !

Τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ἀφήσει κάτω ἀπὸ μιὰ κρυνιά.

—Τίποτα ! λέει. Στὸν ἥλιο !

Λοιπὸν μᾶς πῆγαν ἐκεῖ· κι' ὁ λοχαγὸς λέει :

—Ἐδῶ θὰ μείνετε.

Καὶ μᾶς ἔβαλε μέσ' στὸν ἥλιο κι' αὐτὸς ἔφυγε...

Στρατῆς Δούκας

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ

**Ο ποιητής και κριτικός ΜΑΡΚΟΣ
ΑΥΓΕΡΗΣ**

Το ζήτημα, όπως προβάλλεται από το ερωτηματολόγιο, για τη σημασία της ειρήνης στην ανάπτυξη του πολιτισμού κ' ειδικότερα στην ανάπτυξη της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας, είναι αυταπόδειχτο και καταφάνερο και στην απλή λογική. Όσο η λογική αυτή δεν έχει πάντα τη δύναμη να επιβληθεί στη ζωή και στις σχέσεις των ανθρώπων. Ο άνθρωπος είναι δημιουργικό ζώο και φυσικά μόνο μέσα στην ειρήνη μπορεί να ευδοκιμήσει ή δημιουργικότητα κ' ή ευτυχία του. Μά ο παλιός κόσμος μέσα στα συστήματά του διατηρεί πολύ πρωτογονισμό ακόμα και καλλιεργεί τα ένστικτα της άρπαγής και της επιθετικότητας, οι σκοτεινές κ' αλόγες δυνάμεις μέσα σ' αυτόν τον κόσμο έχουν ακόμα τεράστια δύναμη, που στα τελευταία τριάντα χρόνια προκάλεσε ανυπολόγιστες καταστροφές σ' ανθρώπινες ζωές και σ' ανθρώπινες αξίες. Οι δυνάμεις οι επιθετικές και φιλοπόλεμες φανερώνονται με διάφορες μορφές και σε κάθε άφορμη και δηλητηριάζουν τις σχέσεις των λαών. Γι' αυτό η ανάγκη της ένωσης των φιλειρηνικών ανθρώπων ενάντια στη θηριωδία, που ενεδρεύει και φοβερίζει τη ζωή και την ευτυχία τους, πάει να γίνει σήμερα γενική συνείδηση. Έκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι, κάθε χώρας και φυλής, κάθε τάξης ή ιδεολογίας, ενώνονται για ν' αντιμετωπίσουν όλοι μαζί τον κίνδυνο της καταστροφής που θ' απειλήσει την ανθρωπότητα σ' ενδεχόμενο νέο πόλεμο.

Οι παγκόσμιες φιλειρηνικές οργανώσεις, που πλαταίνουν ολοένα, έχουν μαζί τους την παντοδύναμη συμπαράσταση των νέων λαών, που με πρωτόφαντη όρμη οικοδομούν μια νέα ζωή και νοιώθουν βαθειά την ανάγκη της ειρήνης. Μέσα στην κίνηση αυτή ο ρόλος των πνευματικών ανθρώπων είναι ρόλος πρωτοπορίας, οδηγών και διαφωτιστών σ' αυτούς, από την ίδια την ιδιότητά τους, πέφτει ή αποστολή ν' αναλαβαίνουν κάθε πρωτοβουλία, που αποβλέπει στην ειρηνική ανάπτυξη του πολιτισμού και στην ευτυχία όλων των ανθρώπων.

Η ειρηνόφιλη θέληση των λαών κ' η δραστηριότητα ενός μεγάλου αριθμού πνευματικών ανθρώπων, που άφοσιώθη-

καν σ' αυτή την κίνηση του κατευνασμού, της συνεννόησης και της ειρήνης ανάμεσα στους λαούς, είναι τόσο αποτελεσματική, που μπορεί κανένας βάσιμα να ελπίζει, πως ο πόλεμος, για τους καινούριους καιρούς που έρχονται θα παρουσιάζεται σά μια έφιαλτική ανάπτυξη της ανθρώπινης προϊστορίας.

**Ο μουσουργός ΜΑΡΙΟΣ
ΒΑΡΒΟΓΔΗΣ**

Όπως τα φυτά στρέφουν προς τον ήλιο για ν' αναπτυχθούν έτσι κ' ο άνθρωπος πρέπει να στραφεί πρό τον ήλιο της Ειρήνης για να ζήσει και να προκόψει.

Απ' αυτό βγαίνει πως χρέος των πνευματικών ανθρώπων είναι: με το έργο τους να φέρουν τον άνθρωπο—όλους τους ανθρώπους—πιο κοντά στην Ειρήνη, ώστε κάτω απ' τη ζεστασιά της να εξασφαλίσουν στην ανθρωπότητα μια σίγουρη, ευτυχισμένη και χαρούμενη ζωή!

Ο Ακαδημαϊκός ΝΙΚΟΣ ΒΕΗΣ

Ανήκω εις τον Παγκόσμιο Σύνδεσμο της Ειρήνης έπειδή πιστεύω ότι μεγάλη ωφέλεια θα προκύψει από την αποκατάσταση ειρηνικών σχέσεων. Και οι λαοί και τα άτομα με την Ειρήνη μπορούν να προχωρήσουν προς ένα καλύτερο μέλλον.

Ο Έλληνικός λαός αγαπά και συμμετέχει εις τις φιλειρηνικές ενέργειες. Αλλά εις τον τόπο μας παρατηρείται δραστηριώτερη συμμετοχή του γυναικείου φύλου. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται εις τη γενική κατάσταση της χώρας. Πρέπει όλοι να το κατανοήσουμε. Πρέπει να γίνουν ακόμη πολλές προσπάθειες για την εμπέδωση της Ειρήνης και θεωρώ ότι είναι χρέος των πνευματικών ανθρώπων να πρωτοστατήσουν εις τις προσπάθειες αυτές, και για το καλό των γραμμάτων και της τέχνης αλλά και όλης της χώρας.

**Ο καθηγητής της Φιλοσοφίας ΧΑΡ.
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ**

Η ειρήνη είναι ο προαιώνιος πόθος των ανθρώπων. Τα θρησκευτικά τους βιβλία είναι γεμάτα ευχές να πάψουν οι πόλεμοι. Τα δημοτικά τραγούδια τους ύμνησαν τη χαρά της ειρηνικής ζωής. «Ν' αφανιστεί ο πόλεμος από θεούς κί

άνθρώπους» ευχήθηκε ο Όμηρος στο έλληνικό ξύπνημα, το 70 κι 60 π.Χ. αιώνα. Όταν τις πόλεις τις τάραζαν οί ταξικοί αγώνες, έγινε κοινή συνείδηση πού μονάχα ή κοινωνική τάξη, οί νόμοι κι ή καλή εφαρμογή τους ασφαλίζουν τήν ήσυχία. Αυτό τὸ εἶπαν Εὐνομία καί τή θεοποίησαν ὅπως καί τήν Εἰρήνη. Εὐνομία καί Εἰρήνη μαζί με τή δικαιοσύνη, τή Δίκη, ὅπως ἔλεγαν, ἦταν τρεῖς ἀδελφές, θυγατέρες τοῦ Δία καί τῆς Θέμιδας. Οἱ τρεῖς ἀδελφές, φύλαγαν τις συννεφιασμένες Πύλες τοῦ οὐρανοῦ, κανόνιζαν τοὺς ἀγέρηδες καί τις βροχές, τις εποχές τοῦ χρόνου, εἶχαν τὸ νοῦ τους στὴ βλάστηση καί στὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὲς ἔκαναν νὰ ὠριμάζουν τὰ φρούτα, νὰ μεστῶνουν οἱ ἄνθρωποι. Νὰ γίνουν «ῥαῖοι». Τὴν Εἰρήνη τὴν παράστησαν σὰ γερὴ κοπέλα, γεμάτη γλύκα καί καλωσύνη πού κρατάει στὴν ἀγκαλιά της Παιδί τὸν Πλοῦτο.

Ὁ Πίνδαρος τραγουδάει σ' ἓνα ἐπινίκιό του: «Ἐκεῖ (στὴν πλοῦσια κι εὐτυχημένη Κόρινθο τῆς ἀρχῆς τοῦ 5ου αἰῶνα) κατοκεῖ ἡ Εὐνομία κι οἱ ἀδελφές της Δίκη καί Εἰρήνη, τὰ στερεὰ θεμέλια τῶν πόλεων, μοιράστρες τοῦ πλοῦτου στοὺς ἀνθρώπους, οἱ χρυσὲς θυγατέρες τῆς μυαλωμένης Θέμιδας».

Τὴν πονεμένη νοσταλγία τῆς Εἰρήνης μέσα στὸν ἀπάνθρωπο κι ἀτέλειωτο πόλεμο, τὸν Πελοποννησιακό, τὴν παρουσίασε ὁ Ἀριστοφάνης στὴν κωμῶδία του κι ἔβαλε τὸ χορὸ νὰ ψάλλει καρδιοσώστρες λυρικές στροφές. Ὅμως ἡ Εἰρήνη δὲν ἔπαψε νὰ φεύγει καί ν' ἀργεῖ νὰ γυρίσει στὶς ἀνοιγμένες με λαχτάρια ἀγκαλιές.

Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἡ γενιά μας πόθησε τὴν Εἰρήνη. Ὀλόκληρος ὁ μισὸς αἰώνας πού περᾶσε γέμισε ἀπὸ τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, τῶν ἱμπεριαλιστῶν κι ἀνελεύκτων. Οἱ ἀφώτιστοι ῥωτᾶνε: γιατί αὐτὸ τὸ μεγάλο κακό; Κι αὐτοὶ πού θρέφονται καί παχαίνουν ἀπὸ τοὺς πολέμους ἀπαντοῦνε: ὁ πόλεμος εἶναι στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ αἰώνια εἰρήνη ὄνειρο κι οὐτοπία. Ὁ Νίτσε πρόσθετε: ὁ πόθος τῆς εἰρήνης εἶναι γνώρισμα τοῦ ὑπάνθρωπου.

Ἐμεῖς ἔχουμε σήμερα τὴ σωστὴ διάγνωση. Οἱ πόλεμοι δὲν ἔχουν κίνητρο φυσικές διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀντιθέσεις φυλετικές, ἐθνικές, θρησκευτικές παρά τὸν οικονομικὸ ἀνταγωνισμό. Ὅταν ὁμαλυνθοῦν οἱ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα σὲ τάξεις καί σὲ κράτη, θὰ πάψουν ἀπὸ μόνοι τους οἱ πόλεμοι. Οὔτε χρειάζεται μεγάλη φαντασία νὰ δει κανεὶς τὸ τί θὰ γίνεῖ ἂν εἰρηνεύσουν οἱ λαοὶ καί ξεριζωθοῦν οἱ ἔμποροι τοῦ πολέμου. Ἡ γῆ μας ἔχει θέση γιὰ ὅλους. Φαγί, κατοικία, ντύσιμο, τ' ἀγαθὰ πού

χρειάζεται ἡ ζωὴ, μποροῦν νὰ παραχτοῦν με ἀφθονία, φτάνει νὰ καταπιαστοῦν ὅλοι στὸ συντροφικὸ ἔργο παραμερίζοντας ἐκείνους πού φέρνουν τὰ ἐμπόδια. Ἀκόμα κι οἱ βράχοι θὰ πρασινίσουν. Ἡ μόρφωση πού ἦταν ὡς χτὲς προνόμιο τῶν ὀλίγων, θὰ γίνεῖ κοινὸ χτήμα γιὰ ὅλους. Τὸ γέλιο θ' ἀνθίσει στὰ σφιγμένα σήμερα χεῖλη. Ἀκόμα κι ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου θ' ἀλλοξεῖ. Ζήλιες, μίση, ἐγωισμοί, ραδιουργίες, ὑψηλὴ καί χαμηλὴ πολιτικὴ θὰ σβύσουν με τὸν καιρὸ, ἄμα λείψουν οἱ ἀπαίσιες φάτσες μεγάλων ἀνδρῶν ἀπὸ τις ἔφημερίδες, πού οἱ δικές τους τουλάχιστο τοὺς συγυρίζουν ἀρκετὰ καλὰ ἀσχημίζοντάς τους περισσότερο ἀπὸ κείνο πού εἶναι.

Αὐτὰ πού λέγαμε ὡς τώρα παιδεῖα, μόρφωση, ἐπιστήμη, τεχνικὴ ἀνάπτυξη θὰ εἶναι ἀστείότητες μπρὸς σ' ἐκεῖνο πού θὰ ὠριμάσει κάτω ἀπὸ τὴν ἰλαρὴ ματιὰ τῆς θεᾶς Εἰρήνης. Ἡ πνευματικὴ καί καλλιτεχνικὴ δημιουργία θὰ πληθαίνει τόσο πού νὰ τὴ βαρεθοῦμε ἢ νὰ μὴν προφθαίνουμε νὰ τὴν παρακολοῦθῆσουμε.

Αὐτὰ εἶναι γνωστὰ καί χιλιοεπιπόμενα. Μὰ εἶναι ἐπίσης γνωστὸ πὼς δὲν ἀρέσουν σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὰ πλοῦτη καί μαζί τὴ δύναμη καί τὴν ἐξουσία. Αὐτοὶ κάνουν τὴν κοινὴ γνώμη σὲ πλατιὰ στρώματα με τὰ ὑλικά καί πνευματικά μέσα πού διαθέτουν. Ἡ «εἰρήνη» εἶναι κακοχαρακτηρισμένη σὲ μεγάλες ἐχτάσεις τῆς γῆς. Δὲν ἀνήκει στὸν καλὸ κόσμο. Δὲν τολμᾷ νὰ ἐμφανιστεῖ στὶς καθὼς πρέπει δεξιώσεις. Ἡ Μονταὶν δὲ θὰ τὴν ἐπαιρνε στὴν πέννα τη. Ἄν σᾶς ἔρθει ἡ τρέλλα νὰ φωνάξετε τ' ὄνομά της στὴν Ὀμόνοια, δὲ θὰ καλοπεράσετε.

Ῥωτᾶτε με ποῖο τρόπο μποροῦν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι νὰ συμβάλλουν στὴν ἐδραίωση τῆς Εἰρήνης. Οἱ «πνευματικοὶ ἄνθρωποι» στὴ μεγάλη πλειονότητα τὴν ἔχουν ξορκισμένη. Πὼς μπορεῖ νὰ σταδιοδρομήσει κανεὶς ἂν τὸν βαραίνει κι ἡ ἐλαφρότερη ὑποψία πὼς ἔχει σχέσεις μαζί της; Νὰ πάει στὸ πανεπιστήμιο, στὴ νομισματικὴ ἐπιτροπὴ, νὰ χωθεῖ στὰ κόμματα; Νὰ γίνεῖ καί ὑπουργὸς τῆς Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀκόμα ἀνευ χαρτοφυλακίου;

Ὅμως ὁ κόσμος αὐτὸς εἶχε πάντα τοὺς παραστρατημένους του, τοὺς αἰρετικούς πού δὲν ἐννοοῦν νὰ περπατήσουν τὸν ἴσιο καί μαλακὸ δρόμο. Κι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὅλο καί πυκνώνεται στὶς μέρες μας. Στὶς φαρδιὲς πλάτες τοῦ πλανήτη μας προκόβει ὁ νέος τύπος ἀνθρώπου, πνευματικοῦ, σὲ διαμετρικὰ ἀντίθετη ψυχρὸσύνθεση ἀπὸ τὸν ὡς τώρα γνωστὸ, τῆς ντουζίνας πνευματικὸ ἀνθρώπο. Ἀκαταγώνιστη ὁρμὴ τὸν φέρ-

νει στην ύπηρεσία της Ειρήνης κι όλων εκείνων που συμβολικά κλείνει ή έννοια της. Ο νέος τύπος θα επικρατήσει και θα κάνει το νέο κάτοικο της γης και τη νέα ανθρωπότητα.

•Η λογοτέχνης ΓΑΔ. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

•Η Ειρήνη δεν είναι απλά μια κατάσταση που θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν αντίθετο του πολέμου. Ειρήνη σημαίνει κυρίως δημιουργική χρησιμοποίηση των κοινωνικών δυνάμεων για την πιο πέρα προώθηση του πολιτισμού σ' όλες τις εκδηλώσεις του. Κι επειδή είναι ενεργητική περίοδος ανάπτυξης, δίνει τη δυνατότητα τα όχι σωστά πράγματα να παραμερίζονται και τα κακά τοποθετημένα να μπαίνουν στη σωστή τους θέση. Γιατί ο πολιτισμός που αναπτύσσεται μέσα σε αδιατάραχτες συνθήκες ειρήνης έχει τον καιρό να ασχοληθεί με όλα τα «κακώς κείμενα». Κι ένα από τα «κακώς κείμενα» είναι και η θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία και ιδιαίτερα της «νοικοκυράς», που αιώνες τώρα είχε θέση σχεδόν υποζυγίου, κι εξακολουθεί ακόμη—παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί—να μειονεκτεί. Δεν της δίνουν τη θέση που της αξίζει. Φορτωμένη με κάθε λογής βάρη κι ευθύνες αναγκάζεται να μένει στο περιθώριο, και δεν έχει καιρό να γευτεί τα αγαθά του πνευματικού πολιτισμού. Από την αποψη της γυναίκας, η Ειρήνη αποτελεί τη σπουδαιότερη εγγύηση όχι μόνο για ένα σίγουρο βίο, όπου δεν κινδυνεύει να χάσει τα παιδιά της στο άνθος της ηλικίας τους αλλά και δυνατότητα να προχωρήσει η κοινωνία στην παγίωση και την επέκταση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

•Ο λογοτέχνης ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

•Η μοίρα μας είναι τραγική γιατί τρέφουμε μέσα μας ένα κτήνος φονικό κι ένα ζώο σφαχτάρι. Το δήμειο και το θύμα. Αυτές οι δύο μας υποστάσεις, που η άμαχη τους θεριεύει με τον πόλεμο, πνίγουν το μέσα μας άνθρωπο.

•Αντίθετα, με την ειρήνη, ο άνθρωπος μπορεί να στηθεί κυρίαρχος: να υποτάξει το δήμειο και το θύμα. Οι αντιμαχόμενες αυτές υποστάσεις γίνονται τότε υπάκουες στα χέρια του ανθρώπου, τα ιερά του χέρια που μόνο αυτά ξέρουν να χρίζουν τον πολιτισμό, λιθάρι με λιθάρι, κρανίο με κρανίο.

•Η δουλειά του πνευματικού εργάτη είναι να μας γνωρίζει με τη μοίρα μας: να μας δείχνει, πιστά, τί είναι ο μέσα μας δήμιος, τί είναι το μέσα μας σφαχτάρι και τί μπορεί να γίνει ο άνθρωπος άμα μερώσει, με την ειρήνη, τη δικεφαλή άγριμική του κληρονομικότητα.

Παρίσι, 16]4]56

•Ο θεατρικός συγγραφέας ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΥΝΑΔΙΝΟΣ

•Εφ' όσον δεν κατανοηθεί από όλους, πώς οι άνθρωποι που κατοικούν τον πλανήτη μας έχουν ίσα δικαιώματα κι' ακόμη πώς ή λέξη ελευθερία δεν είναι άφηρημένη έννοια, άλλ' αποτελεί το βάθρο, που επάνω σ' αυτό στηρίζεται ή ειρήνη, είναι ουτοπία να μιλάμε για ειρήνη σαν συντελεστή για την ανάπτυξη του πολιτισμού και ειδικότερα της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας.

•Όσο για το ερώτημά σας με ποιόν τρόπο πιστεύω πώς οι πνευματικοί άνθρωποι μπορούν να συμβάλλουν στην έδραίωση της ειρήνης θα είχα ν' απαντήσω με τον αγώνα τους για την εγκαθίδρυση της ελευθερίας σ' όλο τον κόσμο.

•Ο θεατρικός συγγραφέας ΜΑΝΩΛΗΣ ΣΚΟΥΔΟΥΔΗΣ

•Η σημασία της Ειρήνης για την ανάπτυξη κάθε λογής προόδου της ανθρωπότητας είναι τεράστια και θεμελιώδης. Αντίθετα προς την άποψη που θεωρεί τον πόλεμο σαν αναγκαίο κακό και σαν βιολογική ανάγκη για την ανάπτυξη του ανθρώπινου είδους, και, ακόμα, αντίθετα προς τη θεωρία που βλέπει στην υπερένταση του πολέμου μια δραστηριότητα για την επωφελή πρόοδο των επιστημών, πιστεύω ότι, για τη σύγχρονη χειραφετημένη ανθρωπότητα, ο πόλεμος όχι μονάχα δεν αποτελεί δήθεν την αναπόφευκτη αντίθεση ενός διαλεκτικού σχήματος (ειρήνη—πόλεμος) αλλά και ότι, σήμερα, μετά την ανακάλυψη της υδρογονοβόμβας, ο πόλεμος αυτός προβάλλει σαν εκμηδενιστική και—γι' αυτό—αναπόφευκτα αποτρεπταία και λογικά απαράδεκτη άρνηση—θάνατος αυτής τούτης της ζωής του πλανήτη μας. Μήπως, άλλωστε, ή αντίθεση του φυσιολογικού θανάτου προς τη θέση της φυσιολογικής ζωής δεν είναι κιόλας ένα τέλειο διαλεκτικό σχήμα; Ένα σχήμα που καθιστά όλοτελα περιττή την προσφυγή μας σε άλλα τεχνητά σχήματα; Σχήματα και θεωρίες που δεν έχουν ίσως άλλο σκοπό από το να καλύπτουν τις σκοτεινές βουλήσεις των κακών μας ενστίκτων; ενστίκτων που αμείλικτος και μοναδικός εκπολιτιστικός εχθρός των είναι ή Ειρήνη;

Γι' αυτά όλα, όπως—φυσικά—και για άλλα πολλά, πιστεύω πώς ή Ειρήνη, ενώ μπορεί να είναι αναγκαίον κακόν για ολίγους ίσως αμετανοήτως κακούς, για τους πολλούς, για το σύνολο της ανθρωπότητας και για τήν εκπολιτισμό της είναι το αναγκαιότατο και μέγιστο αγαθόν της ζωής. Έτσι, το χρέος

ὄλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι τῆς Εἰρήνης ξεπηδάει αὐτόματα ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν ποὺ ἔχουν νὰ ὁμορφαίνουν καὶ νὰ δίνουν ὑψηλό, πρᾶο καὶ ἐλπιδοφόρο νόημα στὴ ζωὴ. Καὶ τὸ χρέος τους αὐτὸ συνίσταται στὸ νὰ διαδίδουν καὶ νὰ ἐδραιώνουν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς συνανθρώπους μας μὲ ὅλα τὰ μέσα ποὺ διαθέτουν.

Ὁ Λογοτέχνης ΔΗΜ. ΨΑΘΑΣ

Μόνον σὲ ἐποχὲς εἰρήνης ἀναπτύχθηκε πάντα ὁ πολιτισμός. Σὲ ἐποχὲς πολέμου ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμένος... καννιβαλισμός. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι

θα μπορούσαν σίγουρα νὰ συμβάλουν σοβαρὰ στὴν ἐδραίωση τῆς εἰρήνης—ποὺ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀληθινῆς πνευματικῆς δημιουργίας—ἂν ἔκαναν ὑπέριστα ἔργα τους τὴν καταδίκευσιν τοῦ πολέμου, ὅπως ἔκανε πρῶτος ὁ Ἀριστοφάνης μὲ τὴν «Εἰρήνη» του. Γιὰ μιὰ τέτοια ἔξαρση, ὅμως, θὰ χρειαζόταν μεγάλη ψυχικὴ δύναμη καὶ ἀνθρωπιά. Ὑπάρχουν τάχα αὐτὰ σ'ὄλους τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους; Ἀμφιβάλλω, ἀλλοίμονο, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου! Ἡ τραγωγία τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου εἶναι ὅτι δὲν κατάφερε ἀκόμα, παρὰ τὴν πρόοδόν του, νὰ νικήσει τὸν καννίβαλλο ποὺ ἔχει μέσα του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΠΥΞΙΔΑ"

Ἰπποκράτους καὶ Πανεπιστημίου ἐντὸς τῆς στοᾶς ἀριθ. 18

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΤΑΣΟΥ ΒΟΥΡΝΑ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Μιὰ βιογραφία τοῦ Πρωτομάρτυρα γραμμένη σὰ μυθιστόρημα καὶ ἀφιερωμένη στὰ διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του.

ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΑΝΕΜΗΣ

Ἐνα μαγικὸ παιδικὸ βιβλίο, τὸ καλύτερο ἔργο τοῦ φίλου τῶν παιδιῶν μας, τοῦ Μπάρμπα - Βασίλη.

Ἐκδόση πολυτελείας βιβλιοδετημένη

"ΠΥΞΙΔΑ"

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

(ΙΣΤΟΡΙΑ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΛΠ.)

*Γραμμένη ἀπὸ ἐπιτελεῖο ἀκαδημαϊκῶν
καὶ καθηγητῶν Πανεπιστημίου τῆς ΕΣΣΔ.*

Σελίδες 350 περίπου

Ἐκδόσεις: Κ. ΛΕΒΑΝΤΗ—ΚΕΧΑΓΟΓΛΟΥ

Κέντρικὴ πώλησις:

Ἰπποκράτους — Πανεπιστημίου (ἐντὸς τῆς Στοᾶς ἀριθ. 18)

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

(Νουβέλλα)

Του ΧΑΛΑΝΤΟΡ ΛΑΞΕΝΣ
(Βραβείο Νόμπελ 1955)

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

Καμιά απάντηση.

— Δε μπορεί μιὰ φορά νὰ μὴ θυμᾶσαι καθόλου πού δουλεύαμε μαζί στὸ Ντιγκράν.

Καμιά απάντηση.

Τώρα εἶμαι παντρεμμένος μὲ τὴ Σίγκα, τὴν ἀδερφή σου, Τζόν. Στεφανωθήκαμε ἐπέρυσι.

Ὁ Βοναπάρτης ἐσύσπασε τὸ πρόσωπό του σὲ μιὰ γκριμάτσα μανίας κι' ἄρχισε νὰ σφυράει καὶ νὰ ξεφυσάει.

— Ἦρθε καὶ μὲ βρήκε ἡ μητέρα σου δταν μπήκε τὸ χινόπωρο καὶ μούδωσε νὰ σοῦ φέρω αὐτὰ τὰ χειρόχτια καὶ μούπε νὰ σὲ χαιρετήσω ἀπὸ μέρους της.

Καὶ τοῦδινε ἓνα ζευγάρι καθαρὰ, παχειά, χειρόχτια, πλεγμένα μὲ καλὸ μαλλί, μὲ διπλὸ ἀντίχειρα γιὰ κάθε χέρι.

Ὁ Ναπολέων λαχάνιαζε ἀπὸ τὴ λύσσα. Κι' ἐβγαλε μιὰν ἀφρισμένη κραυγή, πού ἔλεγε πὼς θὰ εἶχαν κακὰ ξεμπερδέματα. Ἐδήλωσε πὼς τὸν λένε Ναπολέοντα Βοναπάρτη καὶ πὼς ἦταν αὐτοκράτορας. Πὼς δὲν ἤξαιρε οὔτε τὸν ἐπισκέπτη, οὔτε τὰ πρόσωπα πού τοῦ τὸν ἔστειλαν. Πὼς αὐτὰ τὰ χειρόχτια ἦταν γι' αὐτὸν ἡ μεγαλύτερη προσβολή καὶ τὰ πέταξε λοιπὸν στὸ φράχτη τοῦ περιόλου τῆς φάρμας παρακαλώντας δωρητὴ καὶ δῶρο νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν παρουσία τους.

Ὁ ἐπισκέπτης ἔκρινε πὼς τὸ καλύτερο πού εἶχε νὰ κάνει ἦταν νὰ τοῦ δίνει. Κι' ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης δὲν δέχτηκε πιά στὸ μέλλον ἐπισκέψεις.

* * *

Τὰ χρόνια τραβοῦσαν τὸ δρόμο τους.

Ὁ γέρο πάστορας πέθανε. Ἡ ἐνορία χήρεψε κι' ἦρθε καινούριος πάστορας.

— Ποιὸς εἶσαι; ρώτησε ὁ καινούριος πάστορας.

— Τὸνομά μου εἶναι Ναπολέων Βοναπάρτης. Εἶμαι αὐτοκράτορας.

— Περίεργο, εἶπε ὁ πάστορας. Καὶ πὼς ἔγινες αὐτοκράτορας;

— Εἶμαι γιὸς τοῦ Ναπολέοντα τοῦ Α' καὶ τῆς βασίλισσας Βικτωρίας τῆς Ἀγγλίας.

— Καλὰ, καλὰ, ἔκανε ὁ καινούριος πάστορας. Καὶ πὼς βρέθηκες ἐδῶ;

— Ρίχτηκα ἐδῶ δταν ἔπεσε στὶς ξέρες τὸ γιῶτ, ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, ἐδήλωσε ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης.

— Μήπως πρόκειται γιὰ ὑποκατάσταση προσώπου; ἔκανε ὁ νέος πάστορας μὲ ἐλαφρότητα.

Ὁ Ναπολέων ἄρχισε τότες νὰ τρίζει τὰ δόντια.

— Μήπως ἦτσον στὴ Δανία;

— Ναί, εἶπε ὁ Ναπολέων. Ἐπαλινόρθωσα τὸ χριστιανισμὸ στὴ Δανία κι' ἐνίκησα τοὺς Τούρκους, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς πού εἶχαν ὑποτάξει ὅλες τίς ἄλλες χῶρες.

— Έκανες πολὺ καλά, Ναπολέον, εἶπε ὁ πάστορας. Καὶ σοῦ εἶμαι εὐ-
γνώμων γι' αὐτό. Μπορῶ νὰ κάνω τίποτα γιὰ σένα ;

— Ὅχι, ἀπάντησε αὐτός. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ μοῦ
κάνει τίποτα. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα γιὰ τὸν
Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

Κι' ἀκολούθησε τὸ φρουκαριάρικο τὸ δρόμο του. Δὲν ἐξαρτιότανε ἀπὸ κα-
νέναν. Δὲν τοῦτυχε ποτὲ νὰ ζητήσῃ τὴ φιλία ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ ἐνὸς σκύλου.
Ἦταν ὁ δυνατὸς ἄνθρωπος, ὁ μοναχικὸς, ποῦ ἐνίκησε τὸν κόσμον, ποῦ ἐπῆρε
τὸ πᾶν στὴν κατοχὴ του, ποῦ ἀνυψώθηκε ἐπάνω ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους.
Δὲν θρискόταν στὸν κόσμον κανεὶς ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ κάνει κάτι γιὰ τὸν Ναπο-
λέοντα Βοναπάρτη. Οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἐμένανε στὴν ἐνορία ἐξηγήσανε στὸν πά-
στορα πῶς ἔπρεπε νὰ συμπεριφέρονται σ' ἕναν τέτοιον ἄνθρωπον. Κι' ἦτανε
μιὰ σοβαρὴ πλευρὰ τοῦ λειτουργήματός τοῦ πάστορα νὰ μάθει νὰ ἐκπληρῶνει
τὰ καθήκοντά του ἀπέναντι στὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

Κ' ἔτσι ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης ἐπέζησε ὕστερα ἀπὸ δύο πάστορες κι'
εἶδε κι' ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ χρόνο ὑπηρεσίας τοῦ τρίτου. Ἄλλοι εἶχαν γεννηθεῖ
κι' ἄλλοι εἶχαν πεθάνει καὶ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ θυμηθεῖ ἂν εἶχε αὐτὰ
τὰ χρόνια εἶχε αὐτὸς περάσει τὸ κατώφλι τοῦ πρεσβυτερίου. Τὸ καλύδι του
στὴ διάρκεια ὅλων αὐτῶν τῶν χρόνων ὄλο καὶ ὀυθιζόταν περισσότερο μέσα
στὸ χορταριασμένον ἔδαφος καὶ στὸ τέλος ἔφτασε ν' ἔναι μονάχα μιὰ προεξοχὴ
ἀνάμεσα στὴ γλόχη, μ' ἕνα παράθυρο—ἕνας φεγγίτης μιὰ ἀπαλάμη—καὶ μιὰ
πόρτα μονοπατιασμένῃ ἀπὸ τὸν ἄνεμον κι' ἀπὸ ἔπου ὁ Πάρτης γλυστροῦσε
μέσα μὲ τὴν κολιὰ.

Καμιὰ φερὰ ἔταν ἔλειπε, τρύπωναν εἰς περίεργον στὸ καλύδι του. Μὰ
δὲν θρискόταν τίποτα ἐκεῖ μέσα ἔξω ἀπὸ τὸ στρώμα του πάνω στὸ σανιδένιον
πάτωμα. Σ' ἕνα σανίδι ποῦ ἦτανε σὰν ράφι στὸν τοῖχον θρискότανε ἡ γαδάθα
καὶ τὸ κανάλι του, ποῦ τόσα χρόνια δὲν ἔτυχε νὰ τὰ σπάσει. Μερικοὶ ἐλέγανε
πῶς ὁ Ναπολέον εἶχε ψεῖρες καὶ κανένας δὲν τὸν εἶχε ἰδεῖ νὰ πλύνεται ποτὲ.
Τὰ μαλλιά του καὶ τὰ γένεια του φυτρώνανε ὅπως ἤθελαν. Ἐμπειχνε τὰ μαλ-
λιά του πίσω στὸ σβέρκο του στὸ κολλάρο τοῦ πουκαμισιοῦ του. Ἀπὸ ἐνωρίς
ἐψάρωνε κι' ὕστερα ἔγιναν τὰ μαλλιά του ἄσπρα σὰν τὸ χιόνι. Οἱ γυναῖκες
τῶν παστόρων φρόντιζαν νὰ ἔχει πάντα ἐσώρουχα καὶ τὸν θεωροῦσαν σὰν ἕνα
καλὸ σημάδι γιὰ τὴν ἐνορία νὰ μένει αὐτός, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ. Ποτὲ δὲν ἀρ-
ρώστησε. Καὶ ποτὲ δὲ μίλησε γιὰ μιστό. Κανεὶς δὲ σκέφτηκε πῶς μπορεῖ νὰ
γινότανε μιὰ μέρα πραγματικὸ βάρος ἢ αἰσθητὸ φορτίον γιὰ τὴν ἐνορία. Ἦτανε
τίμιος καὶ ἀφιλόκερδος. Δὲν ἤξερε πῶς ὑπαρχε ἕνα πράγμα ποῦ τὸ λέγαν με-
ροκίματο γιὰ τὴ δουλειὰ ποῦ πρόσφερε κανεὶς. Ὅλος ὁ κόσμος εἶχε μεγάλη
ἐκτίμησιν γι' αὐτὸ τὸν ἡγεμόνα δίχως βασιλεῖον ποῦ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ χώρα
του τόσον καιρὸ καὶ ποῦ ὑπόφερε τὴν ἐξορία του μὲ τόση ἀξιοπρέπεια.

Μὰ ὅσο περνούσανε τὰ χρόνια, ὄλο καὶ πιδὸ σπάνια περηφανευότανε
γιὰ τὴ βασιλικὴ του ἀξιοπρέπεια κι' ὄλο καὶ λιγότερον μιλοῦσε γιὰ τὴν παγκό-
σμια δόξα του. Περιοριζότανε νὰ εἶναι ὁ Πάρτης καὶ τίποτα περισσότερο, ἕνας
δυστυχησμένος ἄνθρωπος, κωρασμένος ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον, κοπιαστικὴν δουλειάν,
ποῦ διαστοῦσε πολλὰ χρόνια, δεκάδες καὶ δεκάδες καὶ ποῦ εἶχαν φύγει σὰν τὴ
σκόννη.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦτυχε συχνὰ νὰ σταθεῖ σὰν σκύλος στὴ μέση τῆς
δουλειᾶς του κι' ἐνῶ δὲν τὸ περίμενε κανένας, ν' ἀπορροφηθεῖ μέσα σ' ἕνα
ὄνειρον, μὲ τὴ ματιὰ χαμένη ἢ νὰ ξύνεται πίσω στ' αὐτὸ μ' ἕνα εἶδος ἀνυπομονυ-
σίας διπλώνοντας σὲ ρυτίδες ὄλο του τὸ πρόσωπον, σάμπως ν' ἔκανε προσπάθεια
νὰ ξαναφέρει στὴ μνήμη του μιὰ θύμησιν ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ ξαναβρεῖ.

Τί ν' ἔταν λοιπὸν αὐτὸ ποῦ δὲν κατάφερε νὰ τὸ θυμηθεῖ ὁ Ναπολέον,
ὅσο συχνὰ κι' ἂν προσπαθοῦσε Ἐπὶ τέλους μιὰ μέρα τὸ κατάφερε.

— Μου φαίνεται πώς θυμάμαι καλά πού έχασα κάπου έδω ένα ζευγάρι χειρόχτια, κάτι χειρόχτια έλοκαίνουργα, πλεγμένα με καλό μαλλί, με διπλόν αντίχειρα, είπε άργά-άργά.

Κανέννας δέ μπόρεσε νά τού δώσει πληροφορίες για τά χειρόχτια πού είχε χάσει κι' ή γυναίκα τού πάστορα τού έδωσε κάτι καινούρια, μαλακά και καλά πού τ'άχε πλέζει αὐτή ή ίδια.

— Μήπως είναι αὐτά αγαπητέ μου Πάρτη;

Μά όχι δέν ήτανε αὐτά. Έψαξαν κι' έξανάψαξαν μά δποια χειρόχτια κι' αν τού παρουσιάσανε δέν ήταν τά χειρόχτια πού είχε χαμένα ό Ναπολέων Βοναπάρτης.

Στεκότανε στην άλογόστρατα πού περνούσανε καθάλλα όί ξένοι ταξιδιωτές κι' ό Ναπολέων Βοναπάρτης τούς ρωτούσε:

— Μπάς κι' έτυχε νά βρείτε στο δρόμο ένα ζευγάρι χειρόχτια καινούρια, μαλακά;

Μάταια δμως πάντα.

— Πέρασε ό καιρός κι' ήρθε ό χειμώνας. Αφού έδωσε τó σανό στις άγελάδες, ό Πάρτης έχτύπησε την πόρτα τού έφημέριου, δπως τ'όχε συνήθειο νά τó κάνει όταν παρουσιαζόταν με τή γαβάθα του.

— Τί είναι Πάρτη; άνησύχησε ή δουλεύτρα. Έρθεσ πολύ ένωρίς με τή γαβάθα σου...

— Τίποτα, είπε αὐτός. Μήπως θά μπορούσα νά μιλήσω στον πάστορα;

Όταν παρουσιάστηκε ό πάστορας στο άνοιγμα τής πόρτας, ό Πάρτης τού έδωσε τó γερασμένο του χέρι, τó κουρασμένο, με τούς τένοντες σαν σκισινιά, με τίς ρυτίδες και με τή δίχως ήλικία λέρα και είπε:

— Αὐτή τή φερά θ'άθελα νά σ'ας ευχαριστήσω από μέσα από την καρδιά μου.

— Νά μ' ευχαριστήσεις για τί, Πάρτη;

Ναί, θυμήθηκα ξαφνικά πώς είχα δώσει ύπόσχεση σε μιá γρηά γυναίκα νά τής ξαναφτιάξω τó σπίτι της, μαζί και τή σάλλα.

— Σε ποιá γυναίκα; ρώτησε ό πάστορας.

— Σε μιá γυναίκα, απάντησε ό Ναπολέων Βοναπάρτης.

— Άκουσε, αγαπητέ μου Πάρτη, είπε ό παπάς. Μήπως τά όνειρεύτηκες όλα αὐτά; Μήπως δέν είσαι ό Ναπολέων ό Βοναπάρτης;

Ό Πάρτης έξυσε τότε τó κεφάλι του, έγύρισε τή ματιά του άλλοϋ κι' έζάρωσε τó πρόσωπό του λές κι' έδρισκε όχι κανονικό από μέρος τού πάστορα νά τού κάνει παρόμοιες έρωτήσεις.

— Δέν είσαι έσύ πού έπαλινόρθωσες τó Χριστιανισμό στη Δανία; ρώτησε ό πάστορας.

— Ά, ναί, τó λησμόνησα είπε ό Ναπολέων συγχισμένος, με αποβλακωμένη ματιά, λές και δέν είχε καμιá σημασία αν ή έν λόγω χώρα ήταν είτε όχι χριστιανική.

— Μά δέν είσαι λοιπόν έσύ πού ένίκησες τούς Τούρκους τή στιγμή ακριβώς πού είχανε ύποτάξει τούς άλλους λαούς;

Μά ό Ναπολέων Βοναπάρτης περιορίστηκε νά κουνήσει τó κεφάλι του κι' ή όψη του ήταν άποφασιστικά απελπισμένη σάμπως νά σκεφτόταν σήμερα ότι στο δάθος πώς αὐτό τó πράμα δέν άξίζε τόν κόπο νά φέρει στο κεφάλι του τόση δυστυχία με τó νά θέλει νά νικήσει τούς Τούρκους, και πώς στο κάτω τής γραφής δέν ήτανε ίσως κι' όί Τούρκοι χειρότεροι από τούς λαούς πού είχανε ύποτάξει. Λές και με τόν καιρό όί νίκες μας με τήν παγκόσμιαν άπήχηση δέν χάναν στα ίδια μας τά μάτια κάθε σπουδαιότητα μιá κι' έφτάσαμε

στο ταξίδι της ζωής εκείνη τή στιγμή που κυριαρχούμε σ' όλες τις νίκες και σ' όλες τις ήττες.

—Τί ώρα νάναι; ρώτησε ο Ναπολέων Βοναπάρτης.

Ποτέ δέν είχε ρωτήσει μέχρι τὰ τώρα τίποτα.

—Ναί είναι καιρός νά ξαναπάρεις δρόμο.

Καθυστέρησε πάρα πολύ εκείνο τὸ πρωτὶ στοῦ πρεσβυτέρου.

—Ἦτανε πολὺ εὐγενικὸ ἀπὸ μέρος σας κύριε πάστορα, νὰ μὲ καλέσετε ἐκείνη τὴν ἡμέρα ποὺ ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ βουνό, συνέχισε. Εἶχα χάσει ἀπὸ καιρὸ τὴν δρεξή μου γιὰ φατ. Καὶ σίγουρα δέν θὰ τολμοῦσα νὰ πάρω ἄλλο δρόμο ἀπὸ τοῦ Βατναγιουκούλ. Τώρα ἔγινα τελείως καλά. Γουλάχιστον νὰ μὴν ἔχουν ἀνητυχήσει σπῆτι μου γιὰ μένα.

Κι' ἐπῆρε δρόμο.

Ἐμπαινε περνώντας, ὅπως ὅλοι ὅσοι ταξιδεύουν, στὶς φέρμες ποὺ βρισκότανε στοῦ δρόμο του, ἔπαιρνε μὲ εὐγένεια τὸν καφέ καὶ τὴν τροφή ποὺ τοῦ προσφέρανε κι' εὐχαριστοῦσε ὕστερα εὐγενικά.

—Ποῦ πᾶς λοιπόν; τὸν ρωτούσανε.

—Γυρίζω, ἔλεγε. Εἶχα δώσει ὑπόσχεση σὲ μιὰ γυναίκα νὰ τῆς κάνω κάποια δουλειά, μόνον ποὺ καθυστέρησα στοῦ δρόμο.

—Δέν εἶσαι ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης; ρωτούσανε οἱ ἀνθρώποι.

Μὰ αὐτὸς κούναγε τὸ κεφάλι καὶ δέν ἀναγνώριζε πιά τὸν ἐχυτό του κάτου ἀπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα.

—Δέν εἶσαι ἐσὺ ποὺ ἐπαλινόρθωσες τὸ χριστιανισμὸ στοῦ Δανία; ρωτούσανε οἱ ἀνθρώποι.

—Τί; ἔλεγε, τὸ χριστιανισμὸ;

—Ναί, καὶ ποὺ ἐνίκησες τοὺς Τούρκους; ἔλέγανε.

Μ' αὐτὸς περιοριζότανε νὰ κουνάει τὸ κεφάλι χωρὶς νὰ καταλαβαίνει. Καὶ ξανάπαιρνε τὸ δρόμο του γιὰ τὸ πατρικὸ του σπῆτι.

Τὸν εἶδανε νὰ περνάει χτυπώντας τὰ ποδάρια στοὺν παγωμένο βάλτο κι' ὕστερα νὰ παίρνει μὲ κατεύθυνση πρὸς τὸ Βορρὰ τὸ μονοπάτι ποὺ περνάει ἀπὸ τὰ ψηλὰ ἔρσιπέδια: ἓνας ἄταρκος γεροντάκος, δίχως χειρόχτια μ' ἐκείνο τὸν παγωμένο καιρὸ, μ' ἓνα μικρὸ μπαστοῦνι δίχως ραβδί γιὰ τὸ βουνό. Καὶ τὸ χιόνι τοῦ δίτσιζε τὸ πρόσωπο.

Τὸν ὄρηκε ἡ τρομερὴ χιονοθύελλα, ἐκείνη ἡ χιονοθύελλα ποὺ ἔγινε ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια, τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς τοῦ Ἁγίου Ἰουλίου—ἀλησμόνητη γιὰ ὅλους τοὺς Ἰσλανδούς. Καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ δέν ἀκούστηκε νὰ λένε τίποτα γι' αὐτόν. Τὸν ὄρηκανε στὴ δόρεια πλαγιά τοῦ βουνοῦ, στὴν πλαγιά τοῦ Τρύνσφιρντ, στοῦ μέρος ἀκριβῶς ποὺ κάμποσα χρόνια πρὶν ὑψωνόταν ἡ μικρὴ φάρμα τοῦ Κοτάγκι.

Ἔτσι ξαναγύρισε ἐπὶ τέλους αὐτὸς ὁ μεγάλος ἄνθρωπος.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΧΑΛΛΑΝΤΟΡ ΛΑΞΝΕΣ

(Μετάφραση Κ. Π.)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ

Ο δρόμος τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὴν Εἰρήνην εἶναι δύσκολος. Ἔχει σταματήματα καὶ πισωγυρίσματα, ἔχει καὶ ἀνηφορίες καὶ κακοτοπιές. Τὰ δύο τελευταῖα χρόνια βέβαια ὁ ἀγῶνας τῶν λαῶν γιὰ τὸ πολύτιμο ἀγαθὸν καὶ οἱ Διεθνεῖς ἐξελίξεις ἔφεραν τὴν Εἰρήνην πολὺ πικρὰ κοντὰ καὶ ἀπομακρύνανε περισσότερο τὴν ἀπειλὴν τοῦ πολέμου. Μὰ ὁ δρόμος συνεχίζεται. Στὸ δρόμο αὐτό, τὸ πνεῦμα παίζει ὄχι ἀσήμαντο ρόλο. Ἡ «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» ἀφιερώνει τὸ σημερινὸ πρωτομαγιάτικο καὶ πασχαλινὸ τεῦχος τῆς στὴν Εἰρήνην, σὰν προσφορά τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος στο δύσκολο ἔργο. Στὸ τεῦχος αὐτό, πρόσφεραν τὴν πολύτιμη συνεργασία τους πνευματικοὶ ἄνθρωποι ὅλων τῶν ἰδεολογικῶν τάσεων. Γιατὶ τὸ Μεγάλον Ἀγαθὸν ἐνδιαφέρει ὅλους! Ξαίρουμε πῶς τὰ δνόματα ποὺ παρελαύνουν δὲν καλύπτουν ὁλόκληρο τὸν πνευματικὸν μας χῶρο. Μὰ τὸ τεῦχος ἔχει συμβολικὴ ἔννοια. Ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ ὅλοι οἱ καλλιτέχνες, θεωροῦν πῶς ἡ ὑπεράσπιση τῆς Εἰρήνης εἶναι συνυφασμένη μετὰ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ Πνεύματος!

Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Τὸ Βραβεῖο Εἰρήνης δόθηκε ἐφέτος στὸν Νίκο Καζαντζάκη καὶ ἡ τιμὴ ἀντανακλάει σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν πνευματικὴ τῆς παραγωγή. Μὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Τὸ μεγαλύτερο καὶ ἐγκυρότερο σήμερον Διεθνὲς Βραβεῖο ἔρχεται νὰ ρίξει ὅλο του τὸ βάρος καὶ νὰ δώσει μιὰν ἀπάντησιν στὸν ἐξαλλοδιωγμὸν ποὺ ἔχει ἐξαπολυθεῖ ἐναντίον τοῦ Καζαντζάκη καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος γενικότερα, ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς. Ἡ «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» ποὺ ὑψωσε πάντα φωνὴν γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, χαίρεται γιὰ τὴν τιμὴν αὐτὴν καὶ σφίγγει ἀπὸ μακρὰ τὸ χεῖρ τοῦ Καζαντζάκη, ποὺ τὸν συγκαταλέγει ἀνάμεσα στυοὺς θερμότερους φίλους τῆς.

ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

Ἐπὶ τέλος τὸ Κράτος ἀποφάσισε νὰ κάνει μιὰ χειρονομία γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς κίνησης τοῦ τόπου. Δὲν θὰ συζητήσουμε αὐτὴ τὴ στιγμήν ἂν ἡ χειρονομία αὐτὴ καλύπτει οὐσιαστικά, ἔστω καὶ ἓνα μέρος τῶν ἀναγκῶν ποὺ ὑπάρχουν. Γιατὶ, «στὴν ἀναβροχιά καλὸ καὶ τὸ χαλάζι». Τὸ κακὸ ὅμως εἶναι πῶς στὴν κατάρτιση τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν Κρατικῶν βραβείων καθῶς καὶ γιὰ τίς ἀ-

γορὰς βιβλίων με κρατικὰ ἐξοδα, ἀγνοήθηκαν τὰ λογοτεχνικὰ σωματεία ποὺ ἦταν καὶ τὰ μόνον ἀρμόδια ὄργανα γιὰ τὴν ὑπόδειξή τῆς. Δὲ θέλουμε προκαταβολικὰ νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀμεροληψία τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὡστόσο καὶ τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς θὰ παραδέχονται ὅτι ὁ διορισμὸς τους με ἀπόφαση τοῦ ὑπουργοῦ καὶ κατὰ παράβαση ὑπάρχοντος νόμου—ὁ ὁποῖος ἐφαρμοζόταν στὸ παρελθόν—εἶναι μιὰ πράξις ποὺ δικαιολογημένα προκαλεῖ τὴ δυσπιστία.

ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Πέρα ὅμως ἀπ' τὴν καθιέρωση ὁποιοῦνδήποτε χρηματικῶν ποσῶν γιὰ βραβεῖα καὶ ἀγορὰς ὀρισμένων βιβλίων, τὸ πρόβλημα τῆς οὐσιαστικῆς Κρατικῆς συμπαραστάσεως παραμένει ἀκέραιο. Ἐνα βραβεῖο ποτὲ δὲν ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὴ ἀντιμετώπιση τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ βραβευόμενου καὶ πολὺ λιγότερον τῶν ἄλλων ποὺ δὲν βραβεύονται ἀλλὰ ποὺ ὡστόσο ἔχουν ἤδη ἓνα ἔργο καὶ τὸ συνεχίζουν μέσα ἀπὸ χίλιες δυὸ ἀντιξοότητες. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται κυρίως νὰ γίνῃ εἶναι νὰ βοηθηθοῦν ὅλοι οἱ λογοτέχνες, ὅσοι τουλάχιστο εἶναι μέλη τῶν σοβαρότερων σωματείων. Ἄν πρῶτα δὲν εξασφαλιστεῖ ἡ συνταξιοδότηση τῶν ἠλικιωμένων λογοτεχνῶν, ἂν δὲν δοθεῖ μιὰ ἀτέλεια

χάρτου, ὥστε νὰ πάψει ἡ ἐκδοσι βιβλί-
ου νὰ ἀποτελεῖ ἀνυπέρβλητο—γιὰ οἰκο-
νομικοὺς λόγους—ἐμπόδιο, ἂν κύρια
καὶ πάνω ἀπ' ὅλα δὲν κατοχυρωθεῖ ἡ
πνευματικὴ ἐλευθερία, ὥστε νὰ πάψουν
νὰ ὑπάρχουν ἔργα φυλαγμένα στὰ συρ-
τάρια, θὰ εἶναι ἀνώφελο νὰ χαιρόμα-
στε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ βραβείων καὶ ἄλ-
λων κατ' ὄνομα μόνο ἐνισχύσεων. Γιατί
ἔτσι θὰ θυμίζουμε τὴ γνωστὴ «Μαρι-
ορὴ» ποὺ ὅλα τὰγε καὶ μόνο... τὰ βρα-
βεῖα τῆς ἔλλειπαν. Χώρια ποὺ δίνουμε
τὴν ἐντύπωση πὼς κάτι πάει πρὸς τὸ
καλλίτερο ἐνῶ στὴν οὐσία γίνεται τὸ
ἀντίθετο.

ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΩΝ ΛΟ- ΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Ἄλλὰ οἱ εὐθύνες γι' αὐτὰ δὲν βα-
ραίνουν μόνο τὸ Ὑπουργεῖο. Ἐνα με-
γάλο μέρος τους πέφτει καὶ στὰ Λογο-
τεχνικὰ σωματεῖα ποὺ χρόνια τώρα κα-
θεύδουν ἢ σχεδὸν καθεύδουν. Γιατί
στὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς τὸ Ὑπουρ-
γεῖο, Ὑπουργεῖο εἶναι καὶ χειρίζεται
τὰ διάφορα ζητήματα δίνοντας τὶς λύ-
σεις ἐκείνες ποὺ ἐξυπηρετοῦν—κακῶς
βέβαια—τὰ κομματικά του συμφέροντα.
Τὰ λογοτεχνικὰ σωματεῖα ὅμως εἶναι—
ἢ τουλάχιστο πρέπει νὰ εἶναι—ἄξονες
κίνησης καὶ προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ
τῆς χώρας. Καὶ τέτια δὲν θὰ γίνουν
ποτὲ ἐφ' ὅσον οἱ διοικήσεις καὶ τὰ μέ-
λη τους δὲν ἀποφασίζουν νὰ δράσουν
ἀποφασιστικά γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν
συνθηκῶν ποὺ ἀποτελοῦν ἀπαραίτητες
προϋποθέσεις γιὰ ἀληθινὴ λογοτεχνικὴ
δημιουργία καὶ εὐγενῆ ἄμιλλα.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ Ἕλληνες
μουσικοὶ καὶ τὸ κοινὸ τῶν συναυλιῶν,
παραπονοῦνται, δικαιολογημένα, πὼς ὑ-
πάρχει συστηματικὴ περιφρόνησι πρὸς
τὴν Ἑλληνικὴ μουσικὴ παραγωγή. Ἡ
κρατικὴ ὀρχήστρα δίνει ἀπὸ καιρὸ σὲ
καιρὸ καὶ μὲ τὸ σταγονόμετρο, κανένα
ἐλληνικὸ συμφωνικὸ ἔργο. Αὐτὸ ὅμως
γίνεται χωρὶς σύστημα καὶ πρὸ παντός
χωρὶς πρόγραμμα προώθησις τῆς ἑλλη-
νικῆς μουσικῆς παραγωγῆς. Τὸ ἀποτέ-
λεσμα εἶναι ὅτι οἱ μουσικοὶ μας εἴτε
σταματοῦν ἀπογοητευμένοι τὴν παραγω-
γὴ τους εἴτε γράφουν καὶ κλείνουν τὰ
ἔργα τους στὸ συρτάρι τους, περιμένον-
τας, πότε θ' ἀλλάξει ἡ ταχτικὴ τῶν
ἀρμοδίων, γιὰ νὰ παιχτοῦν τὰ ἔργα
τους.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΑΤΙΚΗ

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία: τώρα ποὺ ἀρ-
χίζει ἡ «νεκρὴ περίοδος» τῆς Κρατικῆς
Ὀρχήστρας δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ὀρ-
γανωθοῦν ὄντισιόν μὲ τὰ ἔργα νέων
συνθετῶν ποὺ τὰ τρώει ἡ σκόνη στὰ συρ-
τάρια τῶν μαέστρον καὶ τοῦ ΔΑΣΜ

(Διοικητικοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου
Μουσικῆς) τοῦ Ὑπ. Παιδείας; Ἔτσι,
οἱ εἰδικοὶ ποὺ θὰ παρακολουθοῦσαν τὶς
ἐκτελέσεις αὐτές, θὰ πρόκριναν τὰ κα-
λύτερα καὶ γενικὰ κάτι καλύτερο θὰ ἔ-
βγαινε ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γίνεται τώρα: Νὰ
βαριῶνται οἱ κριταὶ νὰ διαβάζουν ἀπὸ
τὶς παρτισιόν (πράγμα πολὺ δύσκολο
ἄλλωστε) καὶ νὰ ἀναβάλλουν ἐπ' ἄπει-
ρον τὴν κρίση τους ἢ—τὸ χειρότερο—
νὰ τὰ ἀπορρίπτουν χωρὶς νὰ τὰ ξαίρουν.

ΑΦΗΣΤΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ...

Εἶναι γεγονὸς πὼς ἡ Ἀθήνα δὲν ἔ-
χει πολλὰ πραγματικὰ ἀξιόλογα μνημεῖα.
Ἡ ἀσθενέστερη ἴσως πλευρὰ τῆς ἀπὸ
τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι τὰ ἀγάλματά
τῆς. Εὐτυχῶς ποὺ ὁ χρόνος ἦρθε νὰ
προσθέσει εὐεργετικά τὴν πατίνα του
καὶ νὰ βελτιώσῃ κάπως τὴν ποιότητά
τους, κάνοντάς τα πιὸ συμπαθητικά.
Νὰ ὅμως ποὺ τελευταία ἀποφασίστηκε ὁ
καθαρισμὸς τους γιὰ ν' ἀποκαταστα-
θοῦν στὴν ἀρχικὴ τους ἀσκήμια. Κι' ἡ
ἐξωραϊστικὴ αὐτὴ προσπάθεια ἀφοῦ πε-
ριποιήθηκε πολλὰς ἐθνικῆς προσωπικό-
τητες κατ' ἕληξε τελευταία στὸ Γρηγόριο
τὸν Ε'. Εἶναι ἄραγε τόσο δύσκολο ν'
ἀντιληφτοῦν οἱ ἀρμόδιοι πόσο κερδί-
ζουν τέτια μνημεῖα, ὅπως καὶ μερικῆς
προσωπικότητες, σὰν ἀμβλύνει τὴν πα-
ρουσία τους ἢ ἀπόστασι τοῦ χρόνου;
Ἐρισκόμαστε λοιπὸν ἀκόμα στὴ μακά-
ρια ἐποχὴ ποὺ οἱ εὐσεβεῖς ἐπίτροποι
βάσανε ἕναν μπογιατζὴ γιὰ νὰ φρεσκά-
ρει τὶς βυζαντινῆς εἰκόνες τῶν παλιῶν
ἐκκλησιῶν:

ΠΟΛΥ ΦΥΣΙΚΟ

Ἡ συνέχεια τῆς ἄστοχης ἀπόφασις
τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς ν' ἀντιπροσω-
πευθεῖ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη στὴ φτεινὴ
Μπιενάλε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γαλάνη, πῆ-
ρε ἀληθινὸ κωμικο χαρακτήρα. Ἀφοῦ
προηγήθηκε, καθὼς μαθαίνουμε, ἀλλη-
λογραφία, ὅπου ζητοῦσε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ
τὴ Γαλλία νὰ τῆς δανείσει τὸ Γαλάνη γιὰ
νὰ τὴν ἐκπροσωπήσει, ὕστερα ἀνακα-
λύφτηκε πὼς δὲν ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα
ζωγραφικὸ ἔργο τοῦ Γαλάνη καὶ ἀρχι-
σε μιὰ σπασμωδικὴ ἀναζήτησι παλιῶν
ἔργων του γιὰ νὰ σταλοῦν στὴν ἐκθεσι.
Τώρα τί ἔργα πρόκειται νὰ βρεθοῦν ἐ-
δῶ, ποιας ἐποχῆς, καὶ ποιας ποιότητος,
αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρει καὶ
τόσο τοὺς ἀρμοδίους. Εἶναι φανερὸ
πὼς ἡ ὑπόθεσι αὐτὴ ποὺ εἶναι ὅπως
δὴποτε σὲ βάρους τῆς χώρας μας, θὰ
καταλήξῃ στὸ τέλος καὶ σὲ βάρους τοῦ
ἴδιου τοῦ Γαλάνη. Καὶ πολὺ φυσικά,
γιατί εἶναι στραβὴ ἀπὸ τὴ βάση τῆς.

ΤΑ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

Τὸ καλοκαίρι πλησιάζει καὶ ἀρχίσανε
πάλι περισσότερο οἱ συζητήσεις παρὰ
οἱ προετοιμασίες γιὰ τὰ φεστιβάλ.

Στους οργανωτές τους όμως εξακολουθεί να πρυτανεύει ή ίδια αντίληψη για το χαρακτήρα που θα έχουν. Αυτό αποτελεί και τη βασικότερη αδυναμία των φεστιβάλ. Γιατί όταν παρουσιάζονται κοσμοπολιτικά θεάματα με ακριβοπληρωμένους ξένους καλλιτέχνες και με πανάκριβες τιμές ούτε η ελληνική τέχνη κερδίζει τίποτα ούτε το πλατύτερο κοινό. 'Αλλά μ' αυτό τον τρόπο ούτε και οι ξένοι θεατές μπορούν να προσελκυσθούν, γιατί τέτοιου είδους θεάματα—και πολύ καλύτερης ποιότητας—μπορούν να βρουν στο εξωτερικό.

Νομίζουμε πως τα φεστιβάλ θα εκπληρώσουν σωστά τον προορισμό τους και θα μπορέσουν να επιβιώσουν μόνο όταν βάλουν σαν σκοπό την προβολή της νεοελληνικής τέχνης, πάρουν ελληνικό χαρακτήρα και απευθυνθούν πρωταρχικά στις πλατείες μάζες του δικού μας κοινού. 'Αλλιώς θα παραμείνουν μια στενή κοσμική εκδήλωση ή—το πιθανότερο—δεν πρόκειται να συνεχιστούν, παρ' όσες τις θορυβώδεις τυμπανοκρουσίες με τις όποιες άρχισαν.

ΝΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΛΕΣΕΙ

Μέσα στη γενική αδιαφορία της

Πολιτείας για την ανάπτυξη της τέχνης στον τόπο μας έρχεται να προστεθεί μια ακόμα εκδήλωση που είναι από τις πιο χαρακτηριστικές. Πληροφορούμαστε πως η καλλιτεχνική επιτροπή του Δήμου 'Αθηναίων σε μια πρόσφατη συνεδρίασή της, και ύστερα από εισήγηση του γλύπτη κ. Τόμπρου, αποφάσισε την κατάργηση των χρηματικών βραβείων του Δήμου για τα καλύτερα εικαστικά έργα με την γελοία δικαιολογία πως στην τελευταία Πανελλήνιο έκθεση οι οι καλλιτέχνες τσακώθηκαν και δυσαρστήθηκαν πάνω στο ζήτημα των βραβείων. 'Ας μην ανασταλέψουμε την υπόθεση εκείνη, δεν πρόκειται να βγει τίποτα το εποικοδομητικό για κανέναν! 'Όμως να καταργούνται αυτά τα μικρά έστω βραβεία που αποτελούν μιάν εικονική ενθάρρυνση για τους καλλιτέχνες και που αναμφισβήτητα συμβάλουν κάπως στην ανάπτυξη των εικαστικών μας τεχνών είναι μια ενέργεια, που για την ώρα θα την ονομάσουμε άχαρακτήριστη, και που ο Δήμαρχος οφείλει να την ανακαλέσει άμέσως.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Το πιο καταλληλότερο υλικό για τη μουσική καλλιέργεια και διαπαιδαγώγηση ενός λαού είναι εκείνο που προέρχεται από τη δική του παράδοση, που προσαρμόζεται στις φυσικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας του. 'Από εκεί γίνεται το πρώτο ξεκίνημα, και έξελιχτικά καλλιεργείται το ανέβασμα των ανθρώπων, για να δημιουργήσουν, αν έχουν τάλαντο, κάτι δικό τους αξιόλογο, ή να είναι σε θέση τουλάχιστον να καταλαβαίνουν και να συγκινούνται από τις ανώτερες δημιουργίες των μουσουργών. Σαν τέτοιο υλικό προσφέρεται το δημοτικό τραγούδι κάθε τόπου, που είναι η γνησιότερη έκφραση των λαϊκών πόθων και συναισθημάτων.

'Ας ιδούμε τί έγινε και τί γίνεται στη χώρα μας από την άποψη της συλλογής και χρήσης του δημοτικού τραγουδιού και της μουσικής του. 'Από τον περασμένο αιώνα που άρχισαν συστηματικά κάπως να προσέχονται και να καταγράφονται τα δημοτικά τραγούδια παρατηρήθηκε μια βασική έλλειψη στη συλλογή. Οι περισσότεροι συλλογείς δεν είχαν την ικανότητα να καταγράφουν τη μελωδία και περιορίστηκαν μόνον στην καταγραφή των κειμένων. 'Έτσι, μοιραία χωρίστηκαν μελωδία και κείμενο, ενώ είχαν γεννηθή ενωμένα

και για τον πρώτο δημιουργό τους δεν μπορούσε να νοηθεί το ένα χωρίς το άλλο. Πολλά από τα κείμενα παραδόθηκαν στο χαρτί, ενώ ή μελωδία διασώθηκε, όσο ήταν δυνατό, μόνο με την καθημερινή χρήση και την παράδοση. 'Η διάσπαση αυτή ήταν ή αιτία να σημειωθούν νοθείες τραγουδιών. 'Ο γραμματισμένος, ο δάσκαλος, ο λόγιος ή ψευτολόγιος, που είχε μόνον το κείμενο μπροστά του χωρίς τη μελωδία, είχε πιο πολύ λεύτερο να τροποποιεί τους στίχους σύμφωνα με τις δικές του γλωσσικές και ποιητικές προτιμήσεις. 'Έτσι μπορούμε να είπούμε, ότι ή παραγνώριση της σημασίας της καταγραφής της μελωδίας του δημοτικού τραγουδιού ήταν, κοντά στ' άλλα, μια από τις αιτίες να γίνουν πλαστά τραγούδια σαν εκείνα της συλλογής Μ. Λελέκου, Φαλέζ, 'Αραβαντινού κ.ά.

'Η καταγραφή κειμένων τραγουδιών χωρίς τη μελωδία συνεχίστηκε πολλά χρόνια, και στον περασμένο και στο δικό μας αιώνα' ελάχιστες μόνον προσπάθειες σημειώθηκαν γραφτής απόδοσης της δύσκολης μουσικής του δημοτικού τραγουδιού και όχι πάντοτε πετυχημένες.

Τα τελευταία χρόνια με την εφεύρεση των φωνοληπτικών μηχανημάτων τα πράγματα έχουν αλλάξει. 'Η μελωδία

του τραγουδιού αποτυπώνεται εύκολώτατα και αποφεύγονται οί νοθείες. Έτσι το μουσικό και ποιητικό υλικό που μας προσφέρεται γνήσιο άμεσα από την πηγή του μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ψυχαγωγικούς και παιδευτικούς σκοπούς. Το ζήτημα όμως που προκύπτει στη χρησιμοποίηση της λαϊκής μουσικής και του τραγουδιού για γενικότερους παιδευτικούς σκοπούς, είναι το τί πρέπει να προσφέρεται και τί όχι, τί είναι γνήσιο προϊόν του τόπου, προσαρμοσμένο στις ψυχολογικές και κοινωνικές συνθήκες, και τί ψεύτικο, καιώτερο σε ποιότητα. Ανάμιχτο με ξένα στοιχεία αμφίβολης αξίας. Η εύκολότερη απάντηση που μπορεί να δοθεί στα ερωτήματα αυτά είναι, ότι γνήσιο πρέπει να θεωρηθεί κάθε τι που βγαίνει από τους ανθρώπους του λαού, που ανταποκρίνεται σε γενικότερες επιθυμίες και απαιτήσεις και γίνεται χτήμα των πολλών. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, το τραγούδι που τραγουδιέται στο απόμερο χωριό από τον απλό χωρικό, για να εκφράσει τους πόνους του και τις χαρές του, καθώς και οί στίχοι που τραγουδιούνται στα ψυχαγωγικά κέντρα, τα πάρκα και τις δημόσιες πλατείες των μεγαλουπόλεων, για να διασκεδάσουν την ανία των άστρων, έχουν τα ίδια δικαιώματα γνησιότητας. Ός ένα σημείο ή αποψη αυτή φαίνεται σωστή και τα δύο είδη των τραγουδιών, εφόσον εκφράζουν τα συναισθήματα ομάδων ανθρώπων και γίνονται χτήμα πολλών, πρέπει να θεωρούνται γνήσια λαϊκά. Όμως υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές αναμεταξύ τους, που δεν πρέπει να τις αγνοούμε. Το πρώτο είδος, αντίλαλος της ζωής του κάμπου, του βουνού και της θάλασσας, εκφράζει άπλα και απέριττα τους καημούς και τις χαρές του ανθρώπου που ζει με τις παραδόσεις των πατέρων του και εργάζεται την πατρική του γη, άγνωστος μένει ο δημιουργός του και καθολικό χαρακτήρα έχει το περιεχόμενο και η έκφρασή του.

Το δεύτερο είναι δημιούργημα του έρασιτέχνη, που αγαπάει τη μουσική και φιλοδοξεί να συνθέσει στίχους, ή του επαγγελματία, που επιθυμεί ν' αποκτήσει πελατεία. Για ν' αρέσει στο ακροατήριο που απευθύνεται πρέπει ν' ανταποκρίνεται στις επιθυμίες του και να κολακεύει τις αδυναμίες του.

Από τα βασικά αυτά γνωρίσματα μπορούμε να χωρίσουμε τα τραγούδια σε δύο κατηγορίες: **Τά δημοτικά**, δηλαδή εκείνα που έχουν άμεσα την προέλευση από το λαό της υπαίθρου προπαντός, και **τά λαϊκά τραγούδια των πόλεων**, δημιουργήματα έρασιτεχνών ή επαγγελματιών τραγουδιστών (οί όροι **δημοτικά**, **λαϊκά** είναι συμβατικοί και τους μεταχειριζόμαστε για τη διά-

κριση, επειδή προς το παρόν δεν έχουν καθιερωθεί άλλοι πιο εκφραστικοί). Τα πρώτα ζούν πολλούς αιώνες με την προφορική συνήθως παράδοση, αποτέλεσμα και τουτο της βαθύτερης ανταπόκρισής τους στο λαϊκό αίσθημα. Τραγούδια των μεσαιωνικών χρόνων, 9ου. 10ου αι. και ύστερα, ζούν ως την εποχή μας, ή παράδοση των ακριτικών συνεχίζεται με τα κλέφτικα των χρόνων της τουρκοκρατίας και τα νεότερα ήρωικά. Ένα υπόστρωμα λαϊκού πολιτισμού, που μένει σταθερό στις γενικές του γραμμές, σαν ή ουσιαστικώτερη έκφραση της φυσιογνωμίας του έθνους, τα αναζωογονεί και τα συγκρατεί στη ζωή.

Δεν μπορούμε να ειπούμε το ίδιο για τη ζωή των δεύτερων, των λαϊκών τραγουδιών των πόλεων. Ζούν λίγο χρόνο, όσο κρατούν και οί κοινωνικές συνθήκες και οί επαγγελματικές ανάγκες που τα δημιούργησαν. Σαν κείμενα ποιητικά είναι συνήθως μικρής αξίας. Προορισμένα κυρίως να διασκεδάσουν την πλήξη του βαρυστημένου ανθρώπου της πόλης, καλλιεργούν πολλές φορές την αισθησιακή διεγερση. Τους λείπουν συχνά οί γενικότερες ανατάσεις και ιδέες, που θα τους έδιναν ήθικό βάθος, απαραίτητο για τη γενίκευση και διαιώνισή τους. Ανάλογη με το περιεχόμενο είναι και ή μουσική τους. Μίγμα από στοιχεία δανεικά από όλα τα σύγχρονα κάθε φορά ρεύματα, που διασταυρώνονται στη ζωή της πόλης, δεν έχει τον άδρό τόνο και την πρωτόγονη κάπως, αλλά και αυθόρμητη έκφραση της μελωδίας του δημοτικού τραγουδιού του χωριού. Ανώτερη ή κατώτερη, ανάλογα με τα πολλά ή λίγα δάνεια και ξένες επιδράσεις προσφέρεται εν τούτοις να καλλιεργήσει το μουσικό αίσθημα των ανθρώπων της πόλης, που μοιραία ξεκόβονται από την πατροπαράδοτη μελωδία του δημοτικού τραγουδιού. Έτσι γεννιέται σοβαρό το πρόβλημα της μουσικής διαπαιδαγώγησης με μέσο τα λαϊκά τραγούδια. Τί έγινε στον τόπο μας από την άποψη αυτή; Τα τεχνικά μέσα για τη μετάδοση της μουσικής είναι σήμερα άφθονα και τελειότερα περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Το ραδιόφωνο έχει φτάσει και στην τελευταία γωνιά της χώρας μας. Μέσο πολιτισμού με τεράστια επίδραση, δεν έχει κατορθώσει ακόμη ν' ανταποκριθεί στους σκοπούς του. Ο μικρονοικοκύρης ή ο νεόπλουτος που το απόκτησε, στη δυνατή φωνή προπαντός και όχι στο περιεχόμενο βρίσκει ακόμη τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση. Οί ισχυροί ήχοι τον συναρπάζουν, και αυτούς αισθάνεται περισσότερο. Όπως και σε πολλές άλλες εκδηλώσεις του πολιτισμού μας, ενδιαφέρει και εδώ περισσότερο ή ποσότητα και όχι ή ποιότητα. Και δεν είναι μόνον αυτό. Το

καὶ μεγαλώνει προπαντὸς ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ὑλικοῦ ποῦ προσφέρουν στὸ ραδιόφωνο οἱ ραδιοφωνικοὶ μας σταθμοί. Γιὰ νὰ ἔχουν πραγματικὰ εὐεργετική ἐπίδραση οἱ σταθμοὶ αὐτοὶ στὴ μουσικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ λαοῦ, εἶναι ἀνάγκη φυσικὰ νὰ γίνεи κάποια ἐκλογή ἀπὸ τὶς λαϊκὲς μελωδίεσ με σκοπὸ νὰ συντελέσουν στὸ μουσικὸ ἀνάβασμα, στὴν καλαισθητικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀκροατῶν. Τέτια μουσικὴ θὰ ἦταν πραγματικὰ μουσικὴ τοῦ λαοῦ γιὰ τὸ λαό. Δυστυχῶσ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν δὲν διαγράφεται τέτιος σκοπός. Ἀντίθετα, κάθε εἶδους χυδαῖα συνονθυλεύματα στίχων καὶ μουσικῆσ μεταδίδονται συχνότατα, κατάλληλα ὄχι νὰ μορφώσουν, ἀλλὰ νὰ διαστρέψουν καὶ τὴν πιὸ στοιχειώδη μουσικὴ αἴσθηση. Οἱ **μπαγλαμάδεσ, τὰ ζεῖμπέκικα, τὰ ρεμπέτικα, εἰ καρσιλαμάδεσ, τὰ μπευζεύκια** καὶ τὰ ὁμοια μετὰ ἀνάλογα ἀκαλαίσθητα πρόχειρα στιχουργήματα εἶναι στὴν πρώτη γραμμὴ. Ἄν τοιχὸν ρωτήσῃσ τοὺσ «ἀρμοδίουσ» γι' αὐτὸ τὸ κατάντημα, θὰ σοῦ δώσουν τὴν πιὸ εὐκολὴ ἀπάντηση, ποῦ νομίζουσ ὅτι τοὺσ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν εὐθύνη: **«Ἄφεῦ τὸ θέλει ὁ κοσμάκης, τι νὰ κάνουμε;»** Αὐτὸ τὸ πράγμα μόνον ἀνακάλυψαν ὅτι θέλει ὁ κοσμάκης! Λέσ καὶ οἱ ραδιοφωνικοὶ σταθμοὶ εἶναι σὰν τὸ μικρέμπορα γυρολόγο, ποῦ διαλέγει τὴν πιὸ χειρότερη σὲ ποιότητα καὶ γούστα φτηνὴν πραμάτειά του γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃσ μεγαλύτερα κέρδη. Καὶ ἂν θέλουμε νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, ὅτι πρόκειται καὶ ἐδῶ γιὰ ἐπιχείρηση μόνο ποῦ ἡ ἐπιχείρηση αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς ἄλλεσ, γιὰτι διαφορετικὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τῆσ. Οἱ ραδιοφωνικοὶ σταθμοὶ ἔχουσ καὶ αὐτοὶ τὶς ἀνάγκεσ τοὺσ γιὰ νὰ συντηρήσουν τὸ πολυἀριθμο—παρασιτικὸ σὲ μὲγἀλο ποσοστὸ—προσωπικὸ τοὺσ καὶ πρέπει νὰ προσφέρουσ κάποια μουσικὴ καὶ κάποια ἀκροάματα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὶς εἰσπράξεισ τοὺσ (40 δρχ. τὸ ραδιόφωνο στὴν τριμηνία ἂν δὲ γελιέμαι). Ἡ προφορὰ τοὺσ θὰ ἦταν χρήσιμη, ἂν δὲν κυριαρχοῦσε τὸ πνεῦμα τοῦ μαυραγοριτισμοῦ, ποῦ πρυτανεύει σὲ πολλὲσ σύγχρονεσ ἐκδηλώσεισ μας (ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερα κέρδη μετὰ μικρότερη ἐργασία καὶ μόχθο), ἂν ὑπῆρχε περισσότερο ἐνδιαφέρον καὶ προσπάθει-γιὰ νὰ καλυτερέψει ἡ ποιότητα τῆσ λαϊκῆσ μουσικῆσ, ποῦ μετὰ τόση εὐκολία προσφέρεται μετὰ τὸ ραδιόφωνο σὲ πολυἀριθμο ἀκροατήριο.

Ἡ κατὰ μὲγἀλο ποσοστὸ κατώτερη σὲ ποιότητα μουσικὴ τῶν ραδιοφωνικῶν σταθμῶν ἐπηρεάζει σημαντικὰ καὶ τὰ κέντρα διασκέδἀσειων ποῦ μετὰ μπουζούκια τοὺσ καὶ τὶς ἄλλεσ μουσικὲσ

τοὺσ, σερβίρουσ στὴν πελατεία τοὺσ πολλὲσ βαρβαρεσ μελωδίεσ στίχων ἀνόητων ἢ ἀηδιαστικῶν σὲ ἔννοια.

Μέσα στὸν ξεπεσμὸ αὐτὸ τῆσ λαϊκῆσ μουσικῆσ καὶ τοὺσ κινδύνουσ διαστροφῆσ παρήγορο σημάδι εἶναι ἡ φωνὴ τῆσ Ἑνωσεισ μουσικῶν βορείου Ἑλλάδοσ στὴ Θεσσαλονίκη, ποῦ πρώτη, πρὶν ἀπὸ ἐνάμισυ χρόνοσ περίπου, ὑψωσε φωνὴν διαμαρτυρίας. Σὲ αὐστηρὴ τῆσ ἐγκύκλιο ἐκαυτηρίασε τὶς κακότεχνεσ ἀνατολίτικεσ μελωδίεσ μετὰ τὶς ἀνάλογεσ ἀκαλαίσθητεσ στιχουργίεσ καὶ τὴν ὑποπιτη προέλευσή τοὺσ. Τὶς γνώμεσ τῶν μουσικῶν υἰοθέτησε τὸ Πανεπιστήμιο, ἢ Ἀκαδημία, ἢ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Ἑλλάδοσ καὶ μετὰ δικὰ τοὺσ ἔγγραφα ἔνωσαν τὶς διαμαρτυρίεσ τοὺσ στοὺσ «ἀρμοδίουσ». Οἱ ἐπίσημεσ ὁμωσ αὐτεσ διαμαρτυρίεσ, καθὼσ καὶ οἱ ἀνεπίσημεσ ποῦ ἀκούει κανεὶσ κάθε τόσο ἀπὸ τοὺσ ἀκροατεσ τῶν μελωδιῶν τοῦ εἶδοσ αὐτοῦ, δὲν φαίνεται νὰ ἔχουσ καὶ πολὺ συγκινήσει τοὺσ ἄγνωστοὺσ καὶ ἄπιστοὺσ «ἀρμοδίουσ». Οἱ ἐκπομπὲσ τῆσ λαϊκῆσ μουσικῆσ ποῦ, θέλουμε δὲν θέλουμε, πρέπει νὰ τὶς ὑποστοῦμε ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο τοῦ καφετζῆ, τοῦ μπακάλη, τοῦ ἐστιάτορα, τοῦ σωφῆρ, τοῦ νεόπλουτου γείτονα, ἐξακολουθοῦν νὰ περιέχουσ κομμάτια ἀμφίβολησ ἀξίας. Τὰ λεγόμενα κέντρα ἀναψυχῆσ μετὰ τοὺσ «ἀστῆρεσ» τοὺσ, ποῦ ξεπροβάλλουσ κάθε τόσο σὰ μανιτάρια, ἐξακολουθοῦν μετὰ τὸν ἴδιο ρυθμὸ νὰ τέρπουν τὸ κοινόν τοὺσ μετὰ **«ὄμερφα, ὄμερφα, ὄμερφα κι ὠραῖα...»** καὶ ἄλλα παρόμοια μουσικὰ καὶ ποιητικὰ τερατουργήματα. Καιρὸς ὁμωσ εἶναι νὰ μπεὶ φραγμὸσ στὴ διαστροφή τῆσ ἑλληνικῆσ λαϊκῆσ μουσικῆσ καὶ τῶν τραγουδιῶν ἀλλὰ γι' αὐτὸ χρειάζεται συστηματικὴ δουλειὰ καὶ προπαντὸς ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρουσ γιὰ τὸν τόπο μας καὶ τοὺσ ἀνθρώπουσ του.

Π ΕΤΡΟΣ ΟΡΦΙΝΟΣ

Παρακαλοῦνται θερμότατα οἱ συνδρομητέσ τῆσ «Ε.Τ.» ἰδιαίτερα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ μᾶσ ἐμβάσουν τὸ συντομώτερο τῆσ συνδρομὴ τοὺσ.

Τὸ βιβλίο

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γιάννη Κ. Κορδάτου, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας*. Τ. Α'. σ. 470, Ἐκδ. «20ος αἰώνας», Ἀθήνα 1955.

Ἀπὸ τότε πού πρωτοβγήκε ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου κοντεύουν νὰ κλείσουν ὀγδόντα χρόνια. Τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ἔργο, γραμμένο τὴν ἐποχὴ πού κυριαρχοῦσε ἀκόμη ὁ πιὸ ἀνιστορικὸς ψευτοκλασικισμὸς κι' ἡ ἀνεδαφικότερη προγονολατρεία, ἐχαίρετιστηκε τότε ἀπὸ τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου μ' ἐνθουσιασμό. Γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔργο τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου, καρπὸς πλατείας ἐπιστημοσύνης καὶ ἱστορικῆς κριτικῆς ἦταν ἔργο ἀναμφισβήτητα προοδευτικὸ παρ' ὄλο τὸ μεγαλοϊδεατισμὸ τοῦ. Διερμήνευε τὸ καινούριο πνεῦμα, πού ἀρχισε νὰ πνεεὶ στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα μὲ τὴ νικη τοῦ ἀγγλικοῦ λιμπεραλισμοῦ. Ἡ καινούρια τάση, πού ἐγκαινιάστηκε μὲ τὴν πολύτομη ἑλληνικὴ ἱστορία τοῦ G. Grote, μ' ὄλο πού ἔβλεπε κριτικὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν κατάφερε τελικὰ νὰ μὴ ξεπέσει σ' ἕναν ἐκμοντερνισμὸ μετρώντας τὰ προβλήματα τῆς κοινωνικῆς κι' οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ταξικῆς πάλης μ' ἔννοιες καὶ ὄρους τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἐτσι παρουσιάζοταν ἡ ἀρχαία ἀθηναϊκὴ δημοκρατία νὰ πραγματώνει τὰ ἰδανικὰ τοῦ ἀγγλικοῦ λιμπεραλισμοῦ. Ἡ θέση του γενικὰ ἦταν ἀπολογητικὴ κι' ἀποθεωτικὴ. Στὴν ἀνανεωτικὴ αὐτὴ κίνηση πῆραν μέρος κ' ἄλλοι ἱστορικοὶ πού ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν ἰδιαίτερα οἱ γερμανοί, E. Curtius καὶ M. Duncker πού συνεπαρμένοι ἀπὸ τὴ γοητεία καὶ τὴ λάμψη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἔγραψαν ἐνθουσιαστικοὺς πανηγυρικοὺς στὰ πολῦτιμα ἱστορικά τους ἔργα γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Grote καὶ τῆς γερμανικῆς ἱστοριογραφίας βρίσκεται καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ἀκολουθώντας κι' αὐτὸς τὴν ἴδια ὀπτιμιστικὴ ἐρμηνεία ἐξιδανικεύει τὴν Ἀρχαιότητα καὶ ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις ψευτίζει τὴν ἀληθινὴ πραγματικότητα.

Τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἱστορικὸ ἔργο εἶναι βέβαια σήμερα ξεπερασμένο ἀπὸ κάθε πλευρὰ. Καὶ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ κι' ἄλλοιῶς. Στὰ 50 τελευταῖα χρόνια ἡ ἔρευνα καὶ γενικὰ ἡ ἐπιστῆμη τῆς ἱστορίας ἔκαναν τεράστια βήματα. Καινούριο ὑλικὸ ἀρ-

χαιολογικὸ, ἐπιγραφικὸ, ἱστορικὸ, ἐθνολογικὸ, λαογραφικὸ, καινούρια προβλήματα, καινούριες ἀπόψεις καὶ μέθοδοι ἀνοίξαν βαθύτερες προοπτικὲς, πού ὀδήγησαν σ' ἐρμηνεῖες σωστότερες. Ἐτσι μελετήθηκε ἡ οἰκονομικὴ καὶ δημοσιονομικὴ ζωὴ, ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση, τὸ πολιτικὸ καὶ κομματικὸ παιχνίδι, ὁ ρόλος τῆς θρησκείας, ἡ διαμόρφωση τῆς οἰκογένειας, τῆς ἰδιοκτησίας, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων θεσμῶν. Ἄλλοι ἐξέτασαν τὸν ἑλληνα ἄνθρωπο ὡς μέλος ἑνὸς οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, εἶδαν τὶς ἀμοιβαῖες σχέσεις κοινωνικῆς ζωῆς καὶ κοινωνικῶν δυνάμεων κι' ἔφτασαν σὲ διάφωρα συμπεράσματα. Μίλησαν γιὰ ἀρχαῖο καπιταλισμὸ μὲ τὰ παράγωγά του κοινωνικὰ κινήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ (R v Pöhlmann) ἢ ἀκόμη πῶς ἡ Ἀρχαιότητα, ὅπως κι οἱ νεώτεροι χρόνοι, πέρασε ἀπὸ ἕνα μεσαίωνα, μιὰ φεουδαρχικὴ ἐποχὴ γιὰ νὰ φτάσει τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα στὸ ἀνώτατο στάδιο ἐξέλιξης, τὸν καπιταλισμὸ, καὶ ν' ἀκολουθήσει ὁ ξεπεσμοὸς σὲ καινούριο μεσαίωνα καὶ βαρβαρότητα (Eg. Meyer). Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν ἔφτασαν παρὰ κάτι μακρυνὲς ὀπηγήσεις στὸν τόπο μας. Καὶ κατάντησε στὸν τόπο μας νὰ ἔχουμε μοναδικὸ βοήθημα τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια Θεοδοωρίδου—Λαζάρου, πού, ὅταν πρωτοκυκλοφόρησαν, εἶχαν πραγματικὰ κάτι καινούριον νὰ μᾶς ποῦν!

Τὶ νὰ πεῖ κανεὶς, ὅταν προγίεν ἀκόμη ἱστορίες τῆς Ἀρχ. Ἑλλάδος πού τὶς ἔχει ὑμνήσει ἡ παγκόσμια κριτικὴ κατασχέθηκαν ἢ ἐμπεδίσθηκαν νὰ περάσουν τὰ σύνορά μας, ἐπειδὴ τυπώθηκαν στὴν Ἀνατολὴ ἢ Γερμανία! Κι' ὅπως τὰ βιβλία αὐτὰ κυκλοφοροῦν σ' ὄλο τὸν κόσμον ἐλεύθερα καὶ δὲν ὑστεροῦν σὲ ἐπιστημονικότητα καὶ σ' ἀνώτερο ἦθος οὔτε ἀπὸ τὴ «Βυζαντινὴ Ἱστορία» τοῦ Λεφτσένκο, οὔτε ἀπὸ τὸν «Ἑλληνισμὸ» τοῦ Ρανόβιτς ἢ τὴν «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας» τοῦ Σεργκέεφ, πού κυκλοφόρησε πέρου μὲ ἀρκετὴ ταλαιπωρία.

Ἐτσι τὸ καινούριο ἔργο τοῦ Κ. Γιάννη Κορδάτου «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας», Τόμος Α', ἐρχεται νὰ γεμίσει ἕνα πραγματικὸ κενό, πού ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια τὸ αἰσθάνονταν ὄλοι. Καὶ πρῶτα-πρῶτα δυὸ λόγια γιὰ τὸν ἴδιο: Κάθε δημοσίευμα τοῦ Γ. Κ. εἶναι καὶ μιὰ εὐλογη ἀφορμὴ γιὰ νὰ φέρῃ κανεὶς στὸ νοῦ του τὸν ἀκαταπόνητο αὐτὸν πνευματικὸ ἐργάτη καὶ τὸ γόνιμο ἔργο του. Ἀπὸ τὴν πρώτη του κιόλας ἐμφάνιση μὲ τὸ πολὺκροτο ἔργο του: «Κοι-

νωνική σημασία της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως του 1821» έπιβλήθηκε όχι μόνο σαν λαμπρός ιστοριοδίφης μά και σαν φωτισμένος ιστορικός. 'Η έρευνά του απλώθηκε κατόπι σ' όλη την έκταση της 'Ελληνικής ιστορίας από τους αρχαιοτάτους χρόνους ως τ'ά σήμερα και τ'α πορίσματα του αποκρυσταλλώθηκαν σε είκοσαριά μεγάλες έργασίες και πλήθος άλλες μικρότερες. 'Εκείνο που τον ξεχώρισε από την άρχή ήταν ή σοβαρή του προσπάθεια να στηρήξει τις ιστορικές και κοινωνιολογικές του έργασίες στη γερή θεωρητική και μεθοδολογική βάση του ιστορικού υλισμού. Μέ ιδιαίτερη προσοχή εξέτασε τ'ο ρόλο των εργαζομένων μαζών στην εξέλιξη της κοινωνίας σαν παραγωγών υλικών αγαθών καθώς και τόν άκατασίγαστο άγώνα τους για τήν αναμόρφωση της κοινωνίας. 'Η μεγάλη ποικιλία των θεμάτων που τόν απασχόλησαν, όχι μόνο ιστορικών και κοινωνιολογικών μά και καθαρά φιλολογικών και μάάλιστα άπ' όλες τις περιόδους της ιστορικής ζωής των 'Ελλήνων δείχνει ως ένα σημείο τήν πολυσύνθετη προσωπικότητά του.

'Η «'Ιστορία της 'Αρχαίας 'Ελλάδας» μέ τήν πρώτη ματιά δείχνει, πώς είναι καρπός μακρόχρονης και επίμοχθης έργασίας. Μ' όλο που διατηρεί άκέραιες τις αξιώσεις της άπέναντι στον είδικό είναι γραμμένη ταυτόχρονα για τ'ο πλατύτερο κοινό. Θέλει να κάνει κοινό χτήμα τις καινούριες κατακτήσεις της ιστορικής έρευνας και μαζί να δώσει τήν αντίστοιχη επεξεργασμένη εικόνα της 'Ελληνικής 'Αρχαιότητας. Για κείνον που θά ήθελε να ασχοληθεί βαθύτερα μέ τ'ο ένα ή τ'ο άλλο ζήτημα δίνονται σε πλατειές ύποσημειώσεις οι σχετικές πηγές και βιβλιογραφία σε ίκανοποιητική πληρότητα. Στις περισσότερες παραπομπές αποθησαυρίζεται ξένη σοφία χωνεμένη όμως και επεξεργασμένη κριτικά.

Στον πρόλογο και στο εισαγωγικό κεφάλαιο ο Γ.Κ. μάς παραπέμπει πολύ γενικά στην ξένη βιβλιογραφία και στις σχετικές πηγές της αρχαίας ελληνικής ιστορίας. Νομίζω πώς ήταν άπαραίτητος ο λεπτομερέστερος καταποπισμός, ιδιαίτερα στην ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και έρευνα.

'Από τ'ο πρώτο κεφάλαιο, που εξετάζει τή σημασία του ελληνικού γεωγραφικού χώρου και τήν επίδραση του πάνω στη διαμόρφωση της ιστορικής πορείας των 'Ελλήνων, φαίνεται όλοκάθαρα ή «θέση» του Γ.Κ. Τ'ο πρόβλημα των Προελλήνων μένει

άκόμη άλυτο. 'Αγνωστη άκόμη και ή καταγωγή των Κρητών. Βασικό κοινωνικό κύτταρο είναι τ'ο γένος, μ' όλο που διαπιστώνει κάποια κοινωνική διαφοροποίηση μέ τ'ο έμπόριο και τή βιοτεχνία. 'Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός είναι συνέχεια του Κρητικού. 'Εδω έχει κλονισθεί άκόμη περισσότερο ή όργάνωση του γένους. Στ'ο ζήτημα της μετακίνησης των ελληνικών φυλών στον έλλαδικό χώρο δέν ακολουθεί τήν όρθόδοξη, να πούμε, θεωρία για τόν έρχομό τους από τ'ο Βορρά, μά δέχεται τήν άλλη άποψη, πώς όλοι ήρθαν από τή Μ. 'Ασία και μάάλιστα πώς προηγήθηκαν οι Δωριείς. Τ'α Τρωϊκά έκφράζουν τή μέγιστη δυναμική ανάπτυξη των 'Αχαιών για ν' ακολουθήσουν κατόπι άναστατώσεις, παρακμή και έπιστροφή στην κλειστή οίκονομία. 'Υστερα άνοίγει μία μακρόχρονη περίοδος κοινωνικών άνακατατάξεων. Πολύ καλό είναι τ'ο Η' κεφάλαιο για τήν Κοινωνία των 'Αχαιών. Μέ λεπτολογημένη έπεργασία του πλούσιου μυθολογικού υλικού άνασυνθέτει τήν πρώτη κοινωνία, τήν κοινοχτημονική, μέ τήν κοινοβιακή ζωή της μικρής κοινότητας του γένους, τους άγραφους θεσμούς της, τήν κλειστή της ζωή. 'Η όμηρική κοινωνία είναι ή πατριαρχική κοινωνία του γένους. 'Η δουλεία είναι άκόμη μαλακή, σπιτική.

Καλό είναι και τ'ο Θ' κεφάλαιο : «'Από τήν άταξική στην ταξική κοινωνία». 'Εδω προβάλλουν οι νέοι όροι, οι καινούριες δηλαδή παραγωγικές δυνάμεις που άναγκαστικά δημιουργούν τις καινούριες παραγωγικές σχέσεις. 'Η κοινωνική ζωή αρχίζει να γίνεται όλο και πιο σύνθετη μέ τ'ο ζωηρό ανταλλαχτικό έμπόριο, τή βιοτεχνία, τήν άγροτική ιδιοκτησία και τέλος τ'ο χρήμα—νόμισμα. 'Από δω και πέρα οι νέες παραγωγικές σχέσεις γίνονται ή κινητήρια δύναμη που καθορίζει τήν εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων της ελληνικής κοινωνίας και ταυτόχρονα τ'ο πέραςμα από τ'ο γένος στη φυλή και στο λαό. 'Ετσι προβάλλει ή άνάγκη μιας κεντρικής έξουσίας, ή άνάγκη της «πόλης»—κράτους, που ρυθμίζει τις αντιθέσεις της κοινωνίας σύμφωνα μέ τ'α συμφέροντα της τάξης που κρατάει τήν έξουσία. 'Ο Γ.Κ. δέν περιορίζει τ'ο ενδιαφέρον του μόνο στη διερεύνηση της οίκονομικοκοινωνικής στρουκτούρας της κοινωνίας, που άποτελεί τήν καινούρια βάση. 'Απλώνει τήν έρευνά του και στο έποικοδόμημα, δηλ. στις θρησκευτικές, νομικές, καλλιτεχνικές και άλλες άπόψεις της κοινωνίας άξιολογώντας σωστά τους αντίστοι-

χους θρησκευτικούς, νομικούς, πολιτικούς και λοιπούς θεσμούς καθώς και τις άλλες έκδηλώσεις, τις αϋθύπαρκτες, όπως είναι η γλώσσα, ο τρόπος της διάνοησης κ.ά. 'Επαινετή είναι και η προσπάθεια να παρουσιαστεί κριτικά με παραδείγματα και η άμοιβαία επίδραση που άσκησε το έποικοδόμημα πάνω στη βάση και πέρα στις παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας. 'Από την άποψη αυτή πολύ διαφωτιστικά είναι και το Ι' κεφάλαιο «Τό 'Ιερατείο και ο ρόλος του».

'Η πολύπλευρη αυτή και διεισδυτική εργασία στη βάση και στο έποικοδόμημα καθώς και ο σωστός μεθοδολογικός προσανατολισμός του Γ.Κ. βοηθούν αποφασιστικά να κατατοπιστεί κανείς πάνω σε μια σειρά δύσκολα και πολύπλοκα προβλήματα της πριν από τον ΣΤ' αιώνα 'Ελληνικής Ιστορίας. Στα έντεκα κεφάλαια που ακολουθούν από το ΙΑ' ως το ΚΑ' εξετάζεται με κάθε λεπτομέρεια όλη ή παλαιότερη έλληνική Ιστορία και μάλιστα κατά περιοχές. 'Η σταδιακή κι' ανισόμερη εξέλιξη από την κλειστή κοινωνία του γένους ως τους διάφορους τύπους (από τον άνεξέλιχτο Θεσσαλικό ως τον εξέλιγμένο 'Αθηναϊκό) της αρχαίας δουλοχτητικής κοινωνίας παρουσιάζεται με τρόπο πειστικό, μ' όλο που σ' όρισμένες περιπτώσεις το πηγαίο ύλικό είναι πολύ πενιχρό. Με πολλή προσοχή εξετάζει τις ιδιαίτερες γεωφυσικές συνθήκες της καθεμιάς περιοχής, την καταγωγή και κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού, τα παλαιά γένη, τις φυλές και την όργάνωσή τους, το θεσμό της βασιλείας. Κατόπι περνάει στους λόγους που προκάλεσαν τη βαθμιαία διάλυση των παλιών παραγωγικών σχέσεων και την εμφάνιση των καινούριων παραγωγικών δυνάμεων. Οί καινούριοι οικονομικοκοινωνικοί σχηματισμοί, που σκεπάζουν όλόκληρη την περίοδο ως το 600 π.Χ. περίπου εκφράζουν το όριστικό πέρασμα στην πρώτη ανταγωνιστική κοινωνία, τη δουλοχτητική, και μαζί στην πρώτη μορφή του ταξικού κράτους. 'Εδώ τονίζονται, όπως πρέπει, το βαθμιαίο ξεπέραςμα της φυσικής οικονομίας, ή έμποροναυτική και βιοτεχνική ανάπτυξη, ή όλο και πλατύτερη έμπορευματική παραγωγή κι' ή παράλληλη ανάπτυξη έντονης άστικής ζωής, ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, ο χωρισμός του έπαγγέλματος από τη γεωργία κι' ή εμφάνιση της άτομικής ιδιοκτησίας στα μέσα της παραγωγής. Κυρίαρχη τάξη είναι οί μεγάλοι γαιοκτήμονες, οί ιδιοχτήτες των μεγάλων εργαστηρίων, οί μεγαλέμποροι κι' οί έφοπλιστές κι' αντί-

κρυ τους έκτός από τη σχετικά όλιγάριθμη άκόμη τάξη των δούλων τα φτωχότερα στρώματα του έλεύθερου πληθυσμού.

'Η συγκέντρωση πλούτου με την ανάπτυξη της χρηματικής και έμπορευματικής οικονομίας ήταν ο σπουδαιότερος λόγος που δυνάμωσε τη δίψα του κέρδους και μαζί την καταχτητική όρμη. 'Η φυσική διέξοδος ήταν ο «μεγάλος άποικισμός», που τα ούσιαστικά του αίτια τα διερευνά στο ΚΒ' κεφάλαιο. Το τμήμα αυτό, αν και λίγο άτονο, κατατοπίζει στο θέμα του άποικισμού, στις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειές του, στο ρόλο των άποικιών, στις σχέσεις τους με τη μητρόπολη. Στο κατοπινό κεφάλαιο για τη «Χειροτεχνία και την άγροτική οικονομία» εξετάζεται ή ανάπτυξη της Χειροτεχνίας κατά κλάδους και περιοχές, ο ρόλος του σιδήρου και των άλλων ύλικών, ή καλαισθησία, οί καινούριες άνάγκες, ή άγροτική οικονομία, ή δενδροκαλλιέργεια κι' ή κηπουρική. 'Η εξέλιξη ούτη εξετάζεται άκόμη κι' από την άποψη της εύνοϊκής γεωγραφικής θέσης, που έκανε τους 'Ελληνες φυσικούς μεσάζοντες άνάμεσα στην 'Ανατολή και τη Δύση. 'Αποφασιστική ώθηση στην εξέλιξη ούτη έδωσε ή γενίκευση της χρηματικής συναλλαγής, που άνάνκασε όλόκληρη την κοινωνία να γονατίσει μπρός στην παντοδυναμία του χρήματος. 'Ετσι οί πλούσιοι έγιναν πλουσιότεροι και οί φτωχοί φτωχότεροι. Την έξαθλίωση των μαζών την παρακολουθεί στο ΚΔ' κεφάλαιο για τις «Κοινωνικές τάξεις και τα ταξικά μίσση». 'Εδώ παρουσιάζεται όλόκληρη ή κοινωνική διαφοροποίηση, οί εύγενείς, ή μεσαία τάξη, ο δήμος, τα άντίμαχα συμφέροντα, ή άτομική ιδιοχτησία, ή κερδοσκοπία και ή τοκογλυφία. 'Αρκετά πρωτότυπες είναι κι' οί παρατηρήσεις του Γ.Κ. για το ρόλο της ποίησης και της θρησκείας στην άδυσώπητη ταξική πάλη που άναψε παντού.

Τη σημαντικότερη Ιστορία του Στ' αιώνα την άνοίγει με το ΚΕ' κεφάλαιο για την «Τυραννίδα». Το ρόλο του τυραννικού καθεστώτος τον θεωρεί προοδευτικό, όπως και είναι πραγματικά. Οί άρπαγες αυτοί της έξουσίας πιάσαν το σφυγμό των πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων και βοήθησαν αποφασιστικά να γαληνέψει για ένα διάστημα ή επαναστατική θύελλα. 'Εμφανίστηκαν σαν φίλοι του λαού κι' οί δημοκρατικές δυνάμεις βρήκαν την εύκαιρία να έκμεταλλευθούν τις αντιθέσεις τυράννων και εύγενών για ν' αναπτύξουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική τους δύ-

ναμη. Ἡ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τοῦ δήμου ἦταν οἱ γραφοὶ νόμοι. Ἡ κοινωνική διαφοροποίηση ἀκολούθησε σχεδὸν παντοῦ τὴν ἴδια πορεία. Ἡ καινούρια πλουτοκρατία, ποῦ ἀνεβαίνει μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐμποροναυτικῶν καὶ βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰ βάζει πρῶτα μὲ τὴν παλιὰ ἀριστοκρατία τῶν γενῶν, τὴ γαιοκτημονική, ὕστερα παραμερίζει τὴν τυραννίδα καὶ σὲ κοινὸ μέτωπο μὲ τοὺς εὐπατρίδες ἀνοίγει τὴν πρὸ ἐξοντωτικὴ πολιτικὴ κατὰ τοῦ λαοῦ. Σὲ μιὰ σειρά κεφάλαια ποῦ ἀκολουθοῦν περιγράφονται μὲ κάθε λεπτομέρεια οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες ποῦ ἀναστάτωσαν ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ κόσμο.

Στὴν ἰδιαίτερη ἱστορία τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἀθήνας ἀφιερώνει ἐπτὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα κεφάλαια. Πρῶτα παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Λακωνίας ἀπὸ τὸ προκρατικὸ στάδιο τῆς κοινωνίας τῶν γενῶν, ποῦ διατήρησε ἀναμφισβήτητες ἐπιβιώσεις ἀπὸ τοὺς παλιούς κοινοκτημονικοὺς θεσμούς, ὡς τὴν τέλεια διαμόρφωση τοῦ ἰδιότυπου σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ποῦ συντελέστηκε ὡς τὸ 500 π.Χ. Μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα ἐξετάζονται οἱ θεσμοὶ τῆς Σπάρτης καθὼς καὶ τὸ πρόβλημα τῶν Περιόικων καὶ τῶν Εἰλωτῶν. Γιὰ τὴν ἔκθεση τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας ἀφιερώνει πέντε κεφάλαια ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα τοῦ Κύλωνα νὰ ἀρπάξει τὴν ἐξουσία καὶ ἀπὸ τὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντα. Ὑστερα ἐξετάζει τὸ μεταρρυθμιστικὸ ἔργο τοῦ Σόλωνα, ποῦ σὰν «διαλλακτῆς» προσπάθησε νὰ συμβιβάσει τὶς ταξικὲς ἀντιθέσεις καὶ νὰ λύσει ἀνώδυνα τὴν κρίση. Ἀποφασιστικὴ σημασία εἶχε ἡ νομοθεσία του κί' ἡ πολιτειακὴ του μειωρρῦθμιση γιὰ τὴν κατοπινὴ ἐξέλιξη τῆς Ἀθήνας. Στὴν οὐσία μὲ τὶς ἀλλαγές αὐτές ἔγινε προσπάθεια νὰ καταργηθοῦν οἱ ἀρχαῖ-ές μορφές κοινωνικῆς κί' οἰκονομικῆς ζωῆς, ποῦ εἶχαν χάσει κάθε ἀντικειμενικὴ βάση. Ἡ ἐμφάνιση τῆς τυραννίδας τοῦ Πεισίστρατου δίνει μιὰ σταθερὴ τροπὴ στὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στὴν πλουτοκρατία καὶ τοὺς εὐπατρίδες. Τώρα ἡ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο ἀποκιοῦν ἀποφασιστικὴ σημασία γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ὑπόσταση τῆς Ἀττικῆς. Μὲ τὴ δραστήρια ἐσωτερικὴ κί' ἐξωτερικὴ του πολιτικὴ ὑπῆρέτησε τὶς καινῶριες ἀνάγκες. Οἱ γιοὶ του ὁμως δὲν τὰ κατάφεραν. Ἡ κυριότερη ὡστόσο αἰτία, ποῦ προκάλεσε τὸ γκρέμισμά τους ἦταν ἡ προέλαση τῶν Περσῶν στὸν Ἑλλησπόντο. Τέλος ἡ Ἀθήνα μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεισθένη μπαίνει ὀριστικὰ στὸ δρόμο τῆς δημοκρατίας. Μὲ τὶς οἰκονομικὲς, κοινωνι-

κὲς καὶ πολιτικὲς ἀλλαγές προετοιμάστηκε τὸ πέρασμα σὲ ἀνώτερο πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ σχηματισμὸ ἱκανὸ νὰ σηκώσει τὸ τεράστιο βάρος τῶν Περσικῶν πολέμων.

Τὰ τελευταῖα κεφάλαια ἀναφέρονται στὴν ποίηση, στοὺς δραματικούς ἀγῶνες καὶ στὶς πλαστικὲς τέχνες, στὸ Περσικὸ κράτος καὶ τὴ σκυθικὴ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κί' ὁ πρῶτος τόμος κλείνει μὲ σύντομα Ἐπιλεγόμενα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ Α' τόμου. Στὶς 470 σελίδες του ἔχουν ἀποθησαυριστῆ τα πορίσματα τῶν συστηματικῶν μελετῶν τοῦ ἀρχαιογνώστη, τοῦ νομικοῦ, τοῦ κοινωνιολόγου Γ.Κ. Δὲν εἶναι μόνο τὸ καινούριο ὑλικὸ ποῦ τραβάει τὸ ἐνδιαφέρον, εἶναι προπάντων ἡ καινούρια θεώρηση κί' ἀξιολόγησή του. Δὲν ἔχει πολλὴ σημασία, ἀν ὑπάρχουν διαφωνίες ἐδῶ κί' ἐκεῖ μὲ ὀρισμένες ἀπόψεις καὶ ἐρμηνεῖες τοῦ Γ.Κ. ἢ ἀν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ ἀναφέρεται στὸ ἓνα ἢ στὸ ἄλλο ζήτημα. Ἰσα ἴσα τὸ βιβλίον συγκριτικὰ καταπιάνεται μὲ πολλὰ desiderata. Αὐτὰ βέβαια εἶναι περισσότερο ζητήματα ὑποκειμενικὰ καὶ δὲν ἀγγίζουν πολὺ τὴν ἀντικειμενικὴ ἀξία τοῦ ἔργου. Ἐκεῖνο ποῦ ζημιώνει τὸ βιβλίον εἶναι ἄλλο, εἶναι ἡ ἔκθεσή του. Ἐχομε τὴ γνώμη πὼς ὁ Γ.Κ. δὲν πέτυχε τὸ ἀντίστοιχο ὕφος. Ἡ χαλαρὴ σύνδεση, ὁ χωρὶς αἰτία μικροπερίοδος λόγος, τὸ κομμάτιασμα τῆς ἱστορικῆς ἔκθεσης σὲ ἄπειρες παραγράφους εἶναι ἓνα φαινόμενο ποῦ ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ βιβλίου. Ὑστερα ἔρχονται ὀρισμένες ἐκφράσεις ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἔλειπαν. Κί' οἱ ἀσάφειες δὲν εἶναι λίγες ὅπως δὲ λείπουν κί' ἀνακρίβειες: Ὁ Μενέλαος γίνεται Τυνδαρείδης ἐνῶ εἶναι Τανταλίδης, τὸ ἐγκτητικὸν γίνεται φόρος διαμονῆς τῶν μετοικῶν, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι τὸ μετοίκιον (419), ἡ Κύμη κόβει νομίσματα ἀπὸ κεχρὶμπάρι (300) (ἤλεκτρον=μίγμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου) γίνεται λόγος γιὰ παραγωγή ὑπεραξίας στὶς πρῶτες βαθμίδες τῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας (440) ἐνῶ ὁ σωστὸς ὄρος εἶναι ὑπερπροϊόν. Τὸ «Θουκυδίδειον πρόβλημα» δὲ δημιουργήθηκε στὰ χρόνια μας, μὰ ἐδῶ κί' ἑκατὸ δέκα χρόνια. Γιὰ ἓνα τόσο σπουδαῖο πρόβλημα δὲ φτάνει φυσικὰ ἡ παραπομπὴ σὲ δυὸ βιβλιοκρισίες τοῦ I. Κακριδῆ (18). Οὔτε ἀκόμη εἶναι σωστό, πὼς τὰ τελευταῖα χρόνια ὁ F. Jacoby ἄρχισε νὰ τυπώνει νέα συμπληρωματικὴ ἔκδοση τῶν «Fragmenta Historicorum Graecorum». Τὰ «Fragmente des Griechischen Historiker» τοῦ Jacoby ἄρχισαν νὰ τυπώνονται ἀπὸ τὸ 1923

και ως περσιν συμπληρώθηκαν 12 χοντροί τόμοι, που άχρήστευσαν όλότελα τὰ F.H.G. του Müller (16). Από μερικές σελίδες δε λείπουν κι' ή βιασύνη—ιδιαιτέρα στα τελευταία κεφάλαια—κι οι έπαναλήψεις. Σ' αυτά δε δίνω μεγάλη σημασία. Σ' ένα τόσο μεγάλο έργο δεν μπορεί να λείψουν τέτια λάθη. Όπως και λάθη τυπογραφικά, που σημειώνω δυο σπουδαία: στις κεφαλίδες των σελίδων 251, 253, 255 τὸ «μεγάλος άποικισμός» έγινε «πολιτισμός» και στη σελ. 319 μιá σειρά από τὸ κείμενο πέρασε στις ύποσημειώσεις.

Όσοσο ή 'Ιστορία του Γ.Κ. τρωτή είτε άτρωτη από τέτιου είδους καλόπιστες παρατηρήσεις, άποτελεί άναμφισβήτητα ένα έξαιρέτο βοήθημα για τή γνώση του Ιστορικού παρελθόντος. Τὸ έργο αυτό θα διαβαστεί πλατειά και θα ενισχύσει άποφασιστικά τήν Ιστορική γνώση του λαου μας.

Κ. ΑΝΤΥΠΑΣ

Τὸ θέατρο

Έθνικὸ θέατρο: «Η Θεοφανώ»— Β' Σκηνή: «Τὸ χαλάζι» —Θέατρο Κοτοπούλη: «Χωρίς Γάντι» και «Η Βασίλισσα κι' οι έπαναστάτες»—Θέατρο Τέχνης: «Τὸ Αύγουστιάτικο Φεγγάρι».

Τρία έργα τής ελληνικής δραματικής παραγωγής παίχτηκαν τὸν περασμένο μήνα: Ένα δράμα παρμένο άπ τή Βυζαντινή 'Ιστορία, μιá ήθογραφική ψυχογραφία και μιá σάτιρα. Βρέθηκαν λοιπόν μαζί τρεις διαφορετικές τάσεις των συγγραφέων μας για να έκφράσουν με τὸν τρόπο τους τὰ νέα ενδιαφέροντα του ελληνικού θεάτρου: Μ' αυτό θα ήταν κιόλας μιá αξιοσημείωτη κατάκτηση. Και δυστυχώς, έχουμε άκόμα δρόμο μπροστά μας. Αν έξαιρέσει κανείς τή «Θεοφανώ» του κ. Αγγελου Τερζάκη που τουλάχιστο θέτει προβλήματα καθως ξεχωρίζει άπ τήν δραματική της συγκρότηση και τὸ πνευματικό της βάρος, τ' άλλα δυο έργα: «Τὸ Χαλάζι» του κ. Βασ. 'Ηλιάδη και τὸ «Χωρίς Γάντι» του κ. Αλ. Λιδωρίκη, δεν ξεπερνούσαν τὸ «μέσο επίπεδο» τής ως τώρα καθυστερημένης παραγωγής μας.

Ό κ. Τερζάκης με τή «Θεοφανώ» απέδειξε γι' άλλη μιá φορά πως υπηρετεί σαν πνευματικός άνθρωπος τήν ιδέα του θεάτρου κι' αυτό είναι σημαντικό αλλά και δυσεύρετο σήμερα, όταν αντιμετωπίζουμε καθημερινά τόσες επίμονες προσπάθειες να έξαφανιστεί ή θεατρική Τέχνη μέσα στο κουβεντολόι του πεζοδρομίου. Ό ίδιος

έξηγει πως τὸ νέο του έργο (δέκα χρόνια περίμενε στο συρτάρι για ν' άνέβει!) δεν άνήκει στα καθαυτά Ιστορικά δράματα σαν τὰ ποσηγόμενα έργα του («Αυτόκράτωρ Μιχαήλ», «Σταυρός και Σπαθί»). Έδω παίρνει σαν άφορμή τὰ όρισμένα πρόσωπα και περιστατικά τής Βυζαντινής 'Ιστορίας για να οικοδομήσει ένα έργο που οι βασικοί του χαρακτήρες να προβάλλονται με κάποια καθολικότερη σημασία, να διεκδικούν τή θέση άτόμων «έκτός τόπου και χρόνου».

Φυσικά, στα χέρια ενός δραματουργου, όποιοδήποτε υλικό άποκτάει δική του ύπόσταση κι' αυτότελεια, μπορεί να χρησιμοποιηθεί έλεύθερα. Κι' Ιστορικές πηγές ναχει, τελικά θα κριθεί όχι με τὰ μέτρα τής 'Ιστορίας αλλά τής δραματικής Τέχνης—αν δεν όλοκληρωθεί εκεί, όλα τ' άλλα μένουν προθέσεις που δεν Ικανοποιούν χωρίς συγκεκριμένο άποτέλεσμα. Σε κάθε περίπτωση όμως ή Τέχνη αυτή άπ τή φύση της υπαγορεύει τήν άνάγκη να διαγράφεται σταθερά ένα όρισμένο περιβάλλον, μιá όρισμένη έποχή. Μονάχα έτσι όταν θα τοποθετηθούν τὰ πρόσωπα του δράματος, μπορούν να πάρουν όλοκληρωμένη μορφή—να δούμε τὸ άνάστημά τους, τί επιδιώκουν, από που ξεκινούν οι έσωτερικές αντιδράσεις τους και ποιá γενικώτερη σημασία έχει ή τροχιά τους μέσα στις συνεχείς άνελίξεις του ανθρώπινου και κοινωνικού βίου.

Ό συγγραφέας τής «Θεοφανώς» θέλησε να παραβιάσει, θα λέγαμε, τὸν πιό πάνω δραματικό νόμο. Είναι μιá τάση, που τελευταία έκδηλώνεται συχνά για ν' άπομονωθεί τὸ άτομο στην «αίώνια» πάλη του με τὸν άνεξερεύνητο έσωτερικό του κόσμο και «τὴ μοίρα». Όσοσο τὸ θέατρο είναι ή Τέχνη που ίσως πιό άποφασιστικά από κάθε άλλη, άποκαλύπτει πως τέτιες προσπάθειες πέφτουν τελικά στο κενό, φαίνονται άνίκανες να πραγματοποιήσουν, έστω τὸν άντικειμενικό τους σκοπό. Και συγκεκριμένα: Ένω τὸ δίχως άλλο έχει ό κ. Τερζάκης μιá καλλιέργεια πνευματική, όχι τυχαία, ώριμότητα στον χειρισμό του θεατρικού λόγου, άνεση στο επιβλητικό στήσιμο των επί μέρους σκηνών του δράματος, δηλαδή προσόντα δραματογράφου αξιοσέβαστα, τὸ άποτέλεσμα δεν αφήνει ν' άποδώσουν όσο μπορεί και πρέπει, όλες αυτές οι θαυμάσιες προϋποθέσεις.

Περιορίζει έδω τὰ πάντα σε τρία «σκοτεινά» πρόσωπα: Στη Θεοφανώ, τή «λύκαινα» τής Βυζαντινής 'Ιστορίας, με τ' άκόρεστο πάθος για έρωτα κι' έξουσία, στον Νικηφόρο Φωκά, τὸν άκαταμάχητο πολεμιστή που γέρασε στα πεδία των μαχών κι' άς όνειρευό-

ταν κάποτε τὸν μοναχικὸ βίον, καὶ στὸν Ἰωάννη Τοιμιοκῆ πού μπαίνει θυελλώδης στὸ προσκήνιο. Καὶ τὰ τρία τοῦτα πρόσωπα κρατοῦν τὶς τύχες ἑνὸς ὁλόκληρου κόσμου. μὰ ἡ αὐτοκρατορία ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἀπ' τὸ δράμα. Ὅτι κάνουν, λένε ἢ σκέπτονται, προβάλλεται σὰν ἰδιωτικὴ ὑπόθεση. Ἡ Θεοφανὼ σπρώχνει στὸν θάνατο τὸν Φωκᾶ γιὰ νὰ κερδίσει τὸν Τοιμιοκῆ ἀλλὰ καὶ γιὰτι κάποια «μοίρα» ἔτσι τὸ ζήτησε. Ἡ ἴδια «μοίρα» θὰ τὴν καταδικάσει στὸ τέλος σὲ μοναξιά κι' ἐγκατάλειψη. Δὲν θὰ δοῦμε τὸ τέλος. Ἐκείνη θὰ τὸ προμαντέψει καὶ θὰ τὸ πεί σ' ἓνα μεγάλο μονόλογο καθυστερώνας πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο τὸ κλείσιμο τῆς αὐλαίας—λές καὶ κατάλαβε πὼς τὰ τέσοερα ἐπεισόδια τοῦ ἔργου ἐλάχιστα δικαιολόγησαν τὸ «δράμα» τῆς καὶ καταφεύγει σ' αὐτὴ τῆ μακροκελῆ ἐκμυστήρευση τοῦ «φινάλε» γιὰ νὰ τὸ ἐξηγήσει. Εἶναι ὁμως ἀργὰ πιά κι' ἡ στιγμή ἐντελῶς ἀκατάλληλη γιὰ ἓνα τόσο σπουδαῖο συμπλήρωμα.

Ὅσο λοιπὸν καὶ νᾶγινε μὲ μαστοριά τὸ χτίσιμο τοῦ δράματος, δὲν μᾶς μετέδωσε φεύγοντας τῆ θερμοκρασία μιᾶς ὁλοκληρωμένης κατάστασης. Ἀπομονώθηκαν τὰ πρόσωπα ἀπ' τὸ περιβάλλον καὶ τὴν ἐποχὴ τους κι' ἀναπόφευκτα μεγάλωσε ἡ ἀπόσταση μεταξὺ σκηνης καὶ πλατείας. Πιὸ πολὺ χαιρόταν κανεὶς τὸν οκελετὸ παρά τὴ σάρκα τῶν δραματικῶν στοιχείων. Ἐλείπε τὸ κοινωνικὸ ἀντίκρουσμα—ὁ μέγας κι' ὁ μοναδικὸς συνδετικὸς κρίκος τῆς θεατρικῆς πράξης μὲ τὰ κοινὰ αἰσθήματα τοῦ θεατῆ. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ὁ Φωκᾶς, ὁ Τοιμιοκῆς κι' ἡ Θεοφανὼ, ἄλλοτε φάνταζαν σὰν παράξενα κι' ἄλλοτε σὰν ἀσήμαντα ἀνθρωπάκια. Πέρασαν χωρὶς νὰ μᾶς ἀγγίξουν τὴν καρδιά καὶ τὴ μνήμη.

Ἡ σκηνοθεσία κράτησε τὸ ὕφος καὶ τὸ κλίμα τοῦ ἔργου σ' ἓναν τόνο ἐπιβλητικό. Ἡ κυρία Ἐλοα Βεργῆ (Θεοφανὼ) δοκιμασμένη σὲ τραγικοὺς ρόλους εἶχε τὴν ἀπαραίτητη ἔνταση, ὡστόσο μειονεκτοῦσε στὶς σκηνές πού χρειαζόταν νὰ ἐπιβάλλει τὴν ἐέρμη καὶ τὴν ἐηλικιότητα τῆς Θεοφανῶς. Οἱ κ.κ. Β. Διαμαντόπουλος καὶ Θ. Κωτσόπουλος ἀνταποκρίθηκαν χωρὶς ξεχωριστὴ προσπάθεια στὴν διαγραφή τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ὁ πρῶτος καὶ τοῦ Ἰωάννη Τοιμιοκῆ ὁ δεύτερος, ὅπως τοὺς καθώρισε ὁ συγγραφέας. Ἀξίζει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ ἡ ἀπόδοση τῆς σκλάβας ἀπὸ τὴν Κυρία Ἐλένη Ζαφειρίου. Τὰ σκηνικά τοῦ κ. Κ. Κλώνη, εἶχαν μιὰ ὑπερβολικὴ λιτότητα, ἴσως γιὰ νὰ ὑπογραμμιστεῖ καλύτερα τὸ κλίμα τοῦ δράματος.

Γενικά, μ' ὅσες ἀντιρρήσεις καὶ νᾶ-

χει κανεὶς, θὰ πρέπει ν' ἀναγνωριστεῖ πὼς ἡ «Θεοφανὼ» διαθέτει ἀρκετὲς ἀπ' τὶς πιὸ πληθωρικὲς σὲ θεατρικὸ λόγο σελίδες κι' ἀνήκει στὸ ἐνεργητικὸ τῆς δραματικῆς μας παραγωγῆς—τὴ βοηθάει νὰ βρεῖ τὸν δρόμο τῆς καὶ νὰ προχωρήσει.

* * *

Ἡ «Δεύτερη Σκηνὴ» τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» παρουσίασε ὁ ἴδιο διάστημα τὴν ἠθογραφικὴ ψυχογραφία τοῦ κ. Βάσου Ἡλιάδη «Τὸ χαλάζι». Τὸ ἔργο αὐτὸ ξαναπαίχτηκε στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ἀπ' τὸ «Ἄρμα Θεσπιδος», γράφτηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ πρωτοπλάστηκε στὴ μορφὴ τῆς νουβέλλας. Αναφέρουμε τὸ «ἱστορικὸ» του γιὰτι μᾶς ἐνισχύει στὴν προσπάθεια νὰ δοῦμε ὅσα ἐτικὰ στοιχεῖα κι' ὅσες ἀδυναμίες μπορεῖ νᾶχει. Πρῶτα πρῶτα θέλει ὁ κ. Ἡλιάδης νὰ μᾶς δώσει στὸ «Χαλάζι» μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἀγνὰ αἰσθήματα ἓνα κομμάτι τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Ἐναν κόσμον πού δὲν ἔπαψε νὰ ἐπιβάλλει τοὺς ἐγωισμούς, τὰ συμφέροντα καὶ τὶς προκαταλήψεις του μιά κι' ἐξακολουθοῦμε νᾶμαστε τόσο καθυστερημένοι κοινωνικά καὶ οἰκονομικά. Ὁ πατέρας Ἀντρέας Σούντας, ὁ μεγαλονοικοκύρης κάποιου Αἰγαιοπελαγίτικου νησιοῦ, ὑπάρχει ἀκόμα κι' ἐδῶ καὶ στὶς ἐπορχίες κατῶς ἀγωνίζεται νὰ περιφρουρήσει τὴν ταξικὴ του ἀκεραιότητα ἀπὸ κάθε μορφῆς «διάβρωση». Ἐπειτα, ὁ συγγραφέας τοῦ «Χαλαζιοῦ», ξηκινώντας ἀπ' τὴν ἀγαθὴ πρόθεση καὶ νοιώθοντας τὴν ἀνάγκη νὰ φέρει στὴ σκηνὴ πρόσωπα καὶ καταστάσεις πού ἄγγιξαν κάποτε τὴν καρδιά του, μπόρεσε νὰ προσφέρει στὸ ἔργο του ἀρκετὲς καλὲς στιγμὲς πού ἀφήνουν στὸ τέλος ἱκανοποιητικὲς ἐντυπώσεις. Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ νησιοῦ π.χ. ἡ διαγραφή τῆς εἰας Ἀννίκας καὶ τοῦ θεῖου Στέφου (σὺν κι' εἶναι δυὸ ἀπ' τὰ «δεύτερα» πρόσωπα), ὁ φροντισμένος διάλογος μᾶς βεβαιώνουν γιὰ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν λογοτεχνικὴ ἐπίδοση τοῦ κ. Ἡλιάδη.

Φυσικά, τὸ ἔργο κατῶς γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον ἔχει ἐπηρεαστεῖ ἀπ' τὶς ὡς τότε ἀπαιτήσεις καὶ κατακτήσεις τῆς ἠθογραφικῆς ψυχογραφίας. Ὅτι μᾶς λέει, τὰ προβλήματα πού θίγει, βρίσκονται σὲ πολὺ χαμηλότερη ἔνταση ἀπ' τὸν πλοῦτον τῆς σημερινῆς μας ἐμπειρίας. Εἶναι ἄλλωστε χαρακτηριστικὴ ἡ χρησιμοποίησις ἑνὸς τυχαίου ἐπισημαστικοῦ—πέφτει χαλάζι καὶ καταστρέφει μεγάλο μέρος τῆς περιουσίας τοῦ Ἀντρέα Σούντα—γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μετατόπισις τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων κι' αὐτὸ προκαλεῖ μοιραῖες συνέπειες στὴν ἴδια τὴ συγκρότησή του: Ἐκεῖ πού περιμένει κανεὶς νὰ ξεσπάσει ἡ τελικὴ σύγκρουσις πα-

ρεμβαίνει τὸ τυχαῖο περιστατικὸ—τὸ χαλάζι—κι' ἀντὶ ὁ πατέρας νὰ ἔρθει σὲ ρήξη μὲ τὴν κόρη, ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσει στὰ αἰσθήματά της βλέποντας τὸν πλούσιο γαμπρὸ νὰ στρίβει μόλις καταστράφηκε ἡ προίκα. Μ' ἄλλα λόγια λείπει ἀπ' τὸ ἔργο τὸ δραματικὸ κορύφωμα ποῦ εἶναι τὸ κλειδί γιὰ νὰ ἐνώσει καὶ νὰ κατευθύνει ὅλα τὰ δραματικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ τεθεῖ καθαρὰ τὸ θέμα καὶ νὰ ὀλοκληρωθοῦν οἱ χαρακτήρες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρξει γνήσιο κορύφωμα πρέπει ἡ μετατόπιση τῶν δυνάμεων νὰ μὴ γίνεται ἀπὸ τυχαία περιστατικά μ' ἀπὸ βαθύτερα κοινωνικά κι' ἀνθρώπινα αἷτια.

Ὁ ἥθοποιὸς κ. Θάνος Κωτσόπουλος δοκιμάστηκε στὸ «Χαλάζι» καὶ σὰν σκηνοθέτης. Ἡ παράσταση κύλησε γοργὰ καὶ μὲ συνοχή, ὥστόσο τὸ ἔργο δὲν βοηθοῦσε νὰ διακριθοῦν οἱ ξεχωριστὲς ἱκανότητες τοῦ σκηνοθέτη. Θὰ περιμένουμε μιὰ συνθετικώτερη ἐργασία του. Ἀπ' τοὺς ἐρμηνευτὲς ἀναφέρουμε τὴν ἀπόδοση τοῦ κ. Ι. Αὐλωνίτη (πατέρα), τοῦ κ. Ἄρη Μαλλιαγροῦ (θείου Στέφου), τῆς Κυρίας Λέλας Ἡσαΐα (θεῖα Ἀννίκα), τῆς Κυρίας Καίτης Λαμπροπούλου (Βασούλα) καὶ τοῦ κ. Χ. Πλακούδη (γαμπροῦ). Ἡ σκηνογραφία τοῦ κ. Κλώνη τόνισε πολὺ χαρακτηριστικὰ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ νησιοῦ.

* * *

Στὸ θέατρο «Κοτοπούλη» ὁ κ. Ἀλέκος Λιδωρίκης ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἀπουσία του στὴν Ἀμερικὴ μᾶς παρουσίασε τὸ νέο του ἔργο ποῦ τὸ τιτλοφοροῦσε «Χωρὶς γάντι». Ὅσοι παλιότερα εἶχαν ἐκτιμῆσει τὴν σκηνικὴ γνῶση τοῦ κ. Λιδωρίκη καὶ τὴν προσπάθειά του νὰ ἐκφράσει κάποιες ἀνθρώπινες ἀνησυχίες στὸ θέατρο, ἀπογοητεύτηκαν. Τὸ «Χωρὶς γάντι» ἐπιχειροῦσε νὰ σατιρίσει ἕναν χρεοκοπημένο κόσμον, τοὺς ξεπεσμένους ἀριστοκράτες, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπ' τὶς γνωστὲς «κρουαζιέρες». Ἀλλὰ ὅτι καὶ νὰ πεῖ κανεὶς γι' αὐτοὺς, ἔχουν τόσο ξεπέσει στὴν κοινὴ συνείδηση, ὥστε δύσκολα μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει τὰ αἰσθήματά μας ἐποιαδήποτε γελοιοποίηση. Σήμερα τῆ θέση τῶν «τιτλούχων» τὴν πήρανε οἱ μεγάλοι «μπίζνεσμεν» ποῦ θέλουν νὰ διαφεντέψουν μ' ὅλα τὰ μέσα τὸ μέλλον τοῦ κόσμου, κατασκευάζοντας πρὸς ἐξυπηρέτησή τους καὶ σχετικὲς «βιοθεωρίες»! Μιὰ σύγχρονη σάτιρα εἶχε πολλὰ ν' ἀποκαλύψει γιὰ τοὺς πιδὸ πάνω κυρίους...

Ἡ παραμονὴ τοῦ κ. Λιδωρίκη στὴν Ἀμερικὴ, θᾶπρεπε, νομίζουμε, νὰ τοῦ κατευθύνει τὴ σατιρικὴ του διάθεση σὲ οὐσιαστικώτερους στόχους, ὅπως ἤδη ἔκαναν ἄρκετοὶ σύγχρονοι ἀμερικανοὶ συγγραφεῖς ὅταν ὑπερνικοῦσαν τοὺς

μακκαρθτικούς περιορισμούς. Δὲν τὸ προσπάθησε. Παράλληλα ὅμως δὲν φρόντισε ν' ἀνανεώσει καὶ νὰ πλουτίσει τὶς θεατρικὲς του γνώσεις. Τὸ «Χωρὶς γάντι» καὶ σὰν κατασκευὴ δὲν καταφέρνει ν' ἀναδείξει οὔτε σκηνὲς μ' ἐφευρετικότητα, οὔτε χαρακτήρες. Τὰ περισσότερα πρόσωπα εἶναι σκίτσα καμωμένα χωρὶς τὸ ἀπαραίτητο μπρὶο καὶ ἡ κομψότητα τοῦ διαλόγου δὲν φτάνει γιὰ νὰ διασκεδάσει σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν ἐντύπωση τῆς φλυαρίας. Ἡ φροντισμένη παράσταση καὶ ἡ παρουσία στελεχῶν τοῦ θεάτρου μας σὰν τὴν Κυρία Μιράντα, τὸν κ. Μυράτ καὶ τὸν κ. Λ. Κωνσταντάρρα, τί μπορούσαν νὰ προσθέσουν; Ἀγωνίστηκαν νὰ μᾶς διασκεδάσουν μὰ τὸ ἀποιέλεσμα ἦταν πενιχρό.

* * *

Καὶ τὸ ἐπόμενο ἔργο ποῦ ἀνέβασε τὸ θέατρο «Κοτοπούλη» δὲν φαίνεται ν' ἀποτελεῖ ἐπιτυχημένη ἐκλογή. Πρόκειται γιὰ τὸ δράμα τοῦ Οὐγκο Μπέττι «Ἡ Βασίλισσα καὶ οἱ ἐπαναστάτες». Πρῶτη φορὰ ἡ ἐλληνικὴ σκηνὴ παρουσιάζει αὐτὸν τὸν σύγχρονο Ἰταλὸ συγγραφέα ποῦ θεωρεῖται στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἀπὸ τοὺς πιδὸ σημαντικούς. Ὁ Οὐγκο Μπέττι ἐκφράζει στὸ θέατρό του τὶς ξεπερασμένες πιδὸ «ὑπαρξιστικὲς» θεωρίες γιὰ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία. Εἶναι βέβαια ἕνας δραματογράφος μὲ ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία κι' ἀξιοσημείωτες ἀρετὲς, ἀλλὰ τὸ δραματικὸ του ὕλικὸ δὲν ἔχει τὴ φλόγα καὶ τὴν ἔκταση τοῦ Σάρτρ, δὲν πάει σὲ βάθος γιὰ ν' ἀποκαλύψει ἔστω τὶς ἀνησυχίες τοῦ «σκεπτομένου ἀνθρώπου». Γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὶς θεωρίες του διαλέγει ἀδισταχτὰ ὅσα γεγονότα καὶ περιστατικὰ τὸν ἐξυπηρετοῦν καὶ τὸ χειρότερο, τὰ ὀδηγεῖ σύμφωνα μὲ τὶς προσωπικὲς του ἀπόψεις, χωρὶς νὰ πείθει τὸν θεατὴ πὼς ἔτσι εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα.

Στὸ ἔργο «Ἡ Βασίλισσα κι' οἱ ἐπαναστάτες» θέλοντας ν' ἀποδείξει πόσο μάταια εἶναι κόθε προσπάθεια γιὰ μιὰ καλύτερη ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ πόσο δυναστεύουν τὸ ἄτομον οἱ κοινωνικὲς δυνάμεις χωρὶς ἐξαίρεση, συγκεντρώνει μιὰν ὁμάδα «ἀγωνιστῶν τοῦ λαοῦ» ποῦ μόνο... ἐπαναστατικὴ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄρριβίστες, ἀπὸ ἀνθρώπους χωρὶς αἰσθήματα. Κανεὶς δὲν ξεχωρίζει. Ἐτσι ὁ συγγραφέας δὲν τὸ κρύβει πὼς βλέπει τὴν ἐπανάσταση σὰν ἀντεπαναστάτης. Ἀλλοιῶς θ' ἀναγνώριζε ἂν ἤθελε τουλάχιστον νὰ γίνῃ πειστικός, πὼς γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ μιὰ ἐπανάσταση πρέπει νὰ διαθέτῃ κάποιο ἀνθρώπινο περιεχόμενο

Ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος "ΔΙΓΕΝΗΣ",

Ἐκυκλοφόρησε τὸ μυθιστόρημα τοῦ

ΑΝΔΡΕΑ ΚΕΔΡΟΥ

Χ Ρ Η Μ Α

Δ Ο Ξ Α

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

«Εἶναι τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς ἐπιχειρηματία, ποὺ ἐκμεταλλεύεται τὶς περιστάσεις καὶ μὲ διάφορες ὑποπιες δουλειές καὶ μὲ χαρακτηριστικὲς κυβερνητικὲς πράξεις, δίχως ἐνδοιασμοὺς καὶ δίχως ἠθική, ἀνεβαίνει σὰν ἀνεξάρτητος ἐπιχειρηματίας, μὰ στὸ τέλος συντρίβεται ἀπὸ τὰ τράσι...

Ἡ ἀφήγηση ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν «ἥρωα» δίνει πολλὰ φορὲς ὅλο τὸν κυνισμό τοῦ καπιταλιστῆ, γιὰ τὸν ὁποῖο ὅλα τὰ μεγάλα ἰδανικὰ συμπυκνώνονται στὸ συμφέρον τοῦ πορτοφολιοῦ του».

Κ. ΠΟΡΦΥΡΗΣ

(Κριτικὴ στὴν «Αὐγή» 25-11-55)

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ ἑλληνογάλλου συγγραφέα, ποὺ θεωρεῖται σήμερα ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους γάλλους πεζογράφους, μεταφράστηκε σὲ 10 χῶρες καὶ γνώρισε παντοῦ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ Σ' ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

κι' ανθρώπους με αξία. Κάθε επανάσταση έχει αδύνατες πλευρές, σκληρότητα, στοιχεία τυχοδιωκτικά, ωστόσο έχει και μεγαλείο καθώς το άντλεϊ απ' την κυρίαρχη λαϊκή συμμετοχή. 'Ο Ούγκο Μπέττι όλ' αυτά τα ξεγράφει αυθαίρετα. Και τὸ μόνο πὸν πετυχαίνει τελικὰ εἶναι νὰ φέρει σὲ ἀδιέξοδο τὶς ἴδιες τὶς δραματουργικὲς του ἱκανότητες.

Ὡς τὴν πρώτη πράξη (τὸ ἔργο χωρίζεται σὲ δυὸ πράξεις) μπάζοντας στὴ σκηνὴ τὰ διάφορα καθέκαστα τοῦ δράματος, σὰν συγγραφέας καθὼς εἶπαμε μὲ ταλέντο πετυχαίνει νὰ δημιουργήσῃ μιὰ δραματικὴ κατάσταση ἐντονη κι' ἐνδιαφέρουσα. Στὴ δεύτερη πράξη ὁμως προδίδεται ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ του νὰ ἐκφραστῆ ὑποκειμενικά. Ἀλλὰ τὸ θέατρο δὲν ἀνέχεται παρόμοιες ἀκροβασίες. Εἶναι ὁ ἐλεύθερος στίβος τῶν ὀργανωμένων κοινωνικῶν δυνάμεων πὸν συγκρούονται ἀποφασιστικὰ κι' ἡ ἔκβαση τῆς μάχης πρέπει νὰ ἐναρμονίζεται μὲ τὰ ἱστορικὰ κι' ἀνθρώπινα μέτρα κι' ὄχι γιατί ἔτσι τὸ θέλησε κάποιος «ἀνώτερος νοῦς», ὁ συγγραφέας. Καὶ νὰ ὁ Οὔγκο Μπέττι, ρίχει ὄλο τὸ βάρος τῶν «θεωριῶν» του σὲ κάποια γυναίκα τοῦ ὑπόκοσμου, τὴν Ἄρτζια: Αὐτὴ ἡ γυναίκα, βλέποντας νὰ τὴν παίρνουν οἱ «ἐπαναστάτες» γιὰ τὴν καταζητούμενη βασίλισσα, δέχεται τὴν κατηγορία μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἔτσι θὰ ξεχωρίσει, θὰ τὴν προσέξουν, θ' ἀντισταθεῖ καὶ θὰ προχωρήσει περὶ ῥῆφανη στὸν θάνατο—ὑπερασπίστρια τῆς κουρελιασμένης ἀπὸ τοὺς... ἐπαναστάτες ἀτομικῆς ἐλευθερίας! Κανένας ἄλλος δὲν τῆς ἔφταιξε ὅταν πουλιόταν στὸ πεζοδρόμιο—οὔτε ἡ «Βασίλισσα»!

Νὰ ποῦμε πὼς ἡ ριζικὴ αὐτὴ «ἀλλαγὴ» τῆς Ἄρτζιας γίνεται ταχυδακτυλουργικὰ κι' ὅτι ἡ ἴδια πρὶν ἀπὸ μιὰ ὥρα κοίταζε πὼς νὰ σώσει τὸ τομάρι τῆς; Δὲν θὰ ἦταν ἡ μοναδικὴ παραβίαση τῆς κοινῆς λογικῆς. Γιὰ νὰ κυριαρχήσῃ ὁ ἀσυγκράτητος ἰδεαλισμὸς τοῦ συγγραφέα, ἡ δεύτερη πράξη τελματώνει ἀπὸ τὶς ἀτέλειωτες «ἀνακρίσεις» μεταξὺ τῆς «ἡρωίδας» καὶ τοῦ «λαϊκοῦ ἐπιτρόπου»—ὁ δεύτερος δίνεται μονοκόματα γιὰ νὰ εὐνοηθεῖ ἡ «ἀπόδειξη» τῆς θεωρίας. Συμπέρασμα: Τὸ ἔργο δὲν ἀπευθύνεται σὲ κανένα συναίσθημα, βαραίνει ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ ἐγκεφαλισμό, ἀφήνει ἀναπάντητα πολλὰ ἐρωτήματα καὶ καταντᾷ κουραστικὸ, ἀσυνάρτητο, πὸν ὄλα του τὰ «δραματικὰ προσόντα» στὸ τέλος δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς ἦταν ἐξωτερικὰ «ἐφφέ».

Ὁ θίασος τοῦ θεάτρου «Κοτοπούλη» πάσχισε καὶ πέτυχε ν' ἀνε-

βάσει τὸ ἔργο μὲ κάθε φροντίδα. Τὸ ζήμιωσε ὡστόσο ἀναθέτοντας τὸν κύριο ρόλο στὴν κυρία Βούλα Ζουμπουλάκη. Ἡ νέα αὐτὴ ἠθοποιὸς βρῆκε τελευταία τὴν εὐκαιρία κι' ἐργόστηκε εὐσυνείδητα πάνω σὲ ἐνδιαφέροντες ρόλους μὲ καλὴ ἀπόδοση. Ὡστόσο ἐδῶ χρειαζόταν πλήρη κατάκτηση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, γιατί θᾶπρεπε νὰ ὀλοκληρώσει μὲ τὸ παίξιμο τὶς ὀργανικὲς ἀδυναμίες τοῦ κειμένου. Ἡ Ἄρτζια τοῦ Οὔγκο Μπέττι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ σημασία πὸν τῆς δίνεται στὸ ἔργο, γιὰ νὰ κρατηθεῖ σὰν ρόλος θέλει νομίζουμε τοὺς ὤμους ὀριμῆς καλλιτέχνιδας. Κι' ἡ κ. Ζουμπουλάκη ἔμεινε στὸ ὀτάδιο τῆς προσπάθειας πετυχαίνοντας σὲ λίγα σημεῖα νὰ γίνῃ αὐθεντικὴ. Ἀντίθετα, ὁ κ. Λάμπρος Κωνσταντάρης μετὰ τὴν περισυρῆ του ἐπιτυχία στὸν Ὀσμφορν στὸ «Τέλος τοῦ Ταξιδιοῦ» ἀπέδειξε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ πόσες ἱκανότητες διαθέτει ὅταν καλεῖται νὰ ἐρμηνεύσει κάτι οὐσιαστικὸ. Ἦταν ἄψογος σὲ σκηνικὴ ἀνεση, ἔκφραση καὶ ζωντάνια. Ἐπίσης πρέπει νὰ τονιστεῖ κι' ἡ ἀπόδοση τῆς κυρίας Ἐλένης Χατζηαργύρη. Εἶχε τὸν περιορισμένο ρόλο τῆς Βασίλισσας μὰ μπόρεσε νὰ τὸν ἐπιβάλλῃ μὲ σωστὰ τονισμένη τὴν δραματικὴτητα τοῦ ρόλου. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Μάριου Πλωρίτη ἀπέδειξε ὄση ποιότητα ἔχει ὁ λόγος τοῦ Οὔγκο Μπέττι.

* * *

Τὸ «Θέατρο Τέχνης» τοῦ κ. Καρόλου Κούν, κλείνει τὴν χειμερινὴν περίοδο μ' ἓνα ἔργο πὸν διασκεδάζει κι' ἱκανοποιεῖ τὸ κοινὸ. «Τὸ Αὐγουστιάτικο φεγγάρι» τοῦ Τζὼν Πάτρικ, στηρίζει τὸ κεντρικὸ ἐνδιαφέρον του στὴν προσπάθεια νὰ θιγεῖ ἓνα ἐπίμαχο θέμα: Ἡ στρατιωτικὴ ἐξόρμηση τῆς Ἀμερικῆς γιὰ νὰ «ἐκπολιτίσει» τοὺς λαοὺς. Ἀμερικανὸς ὁ Τζὼν Πάτρικ (καὶ τὸ γεγονός ἀποκτάει κάποια σημασία) δὲν πῆρε φυσικὰ τὴν ἀπόφαση νὰ ἐρεθίσει μέχρι ἀλλοφροσύνης τὴν «ἐπιτροπὴ ἀντιαμερικανικῶν ἐνεργειῶν», ἀποφεύγει τὶς κακοτοπιές, πρὸς τὸ τέλος μάλιστα ἐπιδιώκει νὰ κρίνουμε μὲ κατανόηση τοὺς οὐμπατριῶτες του, μὰ ὄσο καλοπροαίρετα καὶ στὸν τόνο τοῦ παιχνιδιοῦ κι' ἂν πιάνει τὸ θέμα του, ὄτι σατιρίζει παίρνει γιὰ μᾶς ἐδῶ μεγαλύτερη προέκταση (ἄς ὄψεται ἡ πικρὴ πείρα τῆς ἀμερικανικῆς «προστασίας!»), ἀγγίζει τὶς δικὲς μᾶς ἔγνοιες κι' ἀνησυχίες.

«Τὸ Αὐγουστιάτικο φεγγάρι» ἡ πιὸ σωστὰ τὸ «Τεῖοπωλεῖο τὸ Αὐγουστιάτικο Φεγγάρι», τοποθετεῖ τὴν «δράση» του στὸ χωριὸ Τομπίκι τῆς Ὀκινάβας. Ἀπὸ τοῦτο τὸ νησὶ πέ-

ρασαν αιώνες τώρα λογιών-λογιών κατακτητές, καθώς μᾶς πληροφορεῖ ὁ περίφημος ἀφηγητὴς τοῦ ἔργου Σακίνι, ὡσπου ἦρθαν κι' οἱ «φίλοι» ἀμερικανοί. Στὸ Τομπίκι ἀνέλαβαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ «ἐκπολιτιστικὸ» πρόγραμμα τῆς Οὐάσιγκτον μερικοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί. Τὸ πολεμικὸ πρόγραμμα οὔτε κὰν ἀναφέρεται (κι' ναι τὸ σπουδαιότερο, μὲ πολὺ «ψαχνὸ») μὰ καὶ τὸ ἐκπολιτιστικὸ, χάρις στὸ χιούμορ, τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὸν τόνο τῆς ἀνθρωπιᾶς τοῦ συγγραφέα, ἀποκαλύπτεται ἀνεδαφικὸ, χωρὶς περιεχόμενον, ψυχρὸ. Οἱ ἀπλοϊκοὶ καὶ θυμόσοφοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ θ' ἀντιδράσουν μὲ τὸν τρόπο τους καὶ θὰ προκαλέσουν σπαρταριστὲς σκηνές.

Πραγματικὰ τὸ ἔργο συναρπάζει τὸν θεατὴ κι' ἄς μὴν ἀκολουθεῖ τοὺς καθιερωμένους νόμους τῆς «κλασικῆς» κωμωδίας. Ἐχει ὑποτυπώδη πλοκὴ. Τί σημαίνει! Ἡ ἀνεξάντλητη ἐφευρετικότητά, οἱ συνεχεῖς ἐκπλήξεις, ἡ χάρις καὶ ἡ γοητεία, συγκροτοῦν ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ χαρούμενα σκηνικὰ παιγνίδια—γιατὶ ἀκριβῶς στηρίζεται σ' ἓνα ζωντανὸ κι' ἐπίκαιρὸ θέμα. Ἡ παράσταση στάθηκε ἀντάξια τοῦ ἔργου. Οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ «Θεάτρου Τέ-

χνης» κι' ὁ δάσκαλός τους, δούλεψαν μὲ πολὺ κέφι. Ὁ γοητευτικότετος ρόλος τοῦ ἀφηγητῆ Σακίνη βοήθησε τὸν κ. Δημ. Χατζημάρκο νὰ σημειώσῃ μιὰ λαμπρὴ ἐπιτυχία. Ἐπίσης κι' ἡ κυρία Ἐκάλη Σώχου, ἔδωσε πειστικὰ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ χάρις τοῦ «Ἄνθους τοῦ Λωτοῦ».

Ὁ σκηνικὸς διάκοσμος καὶ τὰ κοστούμια τοῦ κ. Γ. Βακαλὸ βοήθησαν μ' ὄλη τὴν ἀπλότητά τους τὴν παράσταση κι' ἡ μετάφραση τοῦ κ. Στάθης Σπηλιωτόπουλου, διατήρησε τὴ φρεσκάδα στὸν πνευματώδη διάλογο τοῦ ἔργου. Τὸ «Θέατρο Τέχνης», πέρασε πολλὰς δοκιμασίες τὸν φετεινὸ χειμῶνα καὶ μπορεῖ, νομίζουμε, νὰ διδαχτεῖ ἀπ' τὸ «Αὐγουστιάτικο Φεγγάρι» πὼς δὲν γίνεται νὰ προκόψῃ μένοντας ἔξω ἀπ' τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ζωντανῆς Τέχνης καὶ τοῦ Κοινοῦ.

ΓΕΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ

Ἡ συνέχεια

«Τῶν Στοιχείων Ζωγραφικῆς Τεχνικῆς» τῶν κριτικῶν κινηματογράφου καὶ μουσικῆς, τῆς ἀλληλογραφίας κ. λ. ἀναβάλλονται, ἐξ αἰτίας τῆς πληθώρας τῆς ὕλης γιὰ τὸ προσεχὲς τεῦχος.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΓΕΡΑΣ. ΣΤΑΥΡΟΥ

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΕ ΔΥΟ ΜΕΡΗ

Τὸ δραματικὸ κορύφωμα τοῦ 1821

Πωλεῖται σ' ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΜΟΡΦΩΣΗ"

Σανταρόζα 1δ. — 1ος ὄροφος Γραφ. 20

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΛΟΥΝΤΕΜΗ

ΟΙ ΚΕΡΑΣΙΕΣ Θ' ΑΝΘΙΣΟΥΝ ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ

(Μυθιστόρημα)

ΤΡΑΓΟΥΔΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

(Ποίημα)

ΘΕΜΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΘΥΕΛΑΣ

**ΕΝΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ
ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ**

Ἐκδοτικὸ Ὄϊκο "ΔΑΙΔΑΛΟΣ,"

Ἡ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΑΝΤΡΕ ΜΩΡΟΥΑ

ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Ἡ

Ἡ ΖΩΗ ΤΟΥ ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ

Μερικὲς σύντομες κρίσεις καὶ γνῶμες γιὰ τὸ ἔργο:

Οἱ ζυγαριὲς τοῦ Ἀντρέ Μωρουὰ εἶναι ἀκριβεῖς. Εἶναι κάτι σὰν ζυγαριὲς - νεράϊδες ἔχουνε ψυχὴ καὶ καρδιά.

ROBERT KEMP
(Les Nouvelles Litteraires)

Ὁ Ἀντρέ Μωρουὰ εἶναι ὁ ἀδιαφιλονίκητος δάσκαλος τῆς σύγχρονης βιογραφίας, κι' ἀκόμα, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ὁ ἀνακαινιστὴς τοῦ λογοτεχνικοῦ αὐτοῦ εἶδους.

MICHEL DROIT
(Paris - Comœdia)

Ἐνα β.βλίο πιὸ φωτεινὸ, πιὸ διάφανο καὶ πιὸ συναρπαστικὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

JEAN NICOLLIER
(Gazette de Lausanne)

Τὸ βιβλίο τοῦ Ἀντρέ Μωρουὰ διαβάζεται, μὲ συγκλονιστικὸ ἐνδιαφέρον, ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία σελίδα.

(Arts)

Ὁ Ἀντρέ Μωρουὰ μᾶς ἔδωσε, μὲ τὸ τελευταῖο βιβλίο του, τὴν καλύτερη, ἀναμφισβήτητα, ἀπὸ τὶς μεγάλες βιογραφίες του, καὶ τοῦ ἀξίζει κάθε ἔπαινος.

PIERRE DAIN
(Les Lettres Françaises)

Τὸ βιβλίο αὐτὸ συνεπαίρνει μὲ τὴν ψυχολογικὴ διεισδυτικότητά του τὸ διαπερνᾶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος καὶ μὲ τὴ θαυματουργικὴ σύλληψη τῆς σύνθεσης.

MARCEL THIÉBAUT
(La Revue de Paris)

Ἐκδόσεις "ΔΑΙΔΑΛΟΣ," — Ἀριστείδου 3. — Τηλ. 30.574

Είκοστικές τέχνες

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Παρ' όλο που μπήκαμε πιά για καλά στην άνοιξη, οι έκθεσεις εξακολουθούν να διαδέχονται κανονικά ή μιά τήν άλλη σ' όλες τις αίθουσες της 'Αθήνας. Τό Γαλλικό 'Ινστιτούτο καθιέρωσε τό ευεργετικό μέτρο να παραχωρεί τή μεγάλη του σάλλα για έκθεσεις και τό δημοτικό θέατρο του Πειραιᾶ ἔκανε κι' αυτό τήν ίδια αρχή. 'Η ποιότητα όμως των έκθεμάτων εξακολουθεί να μην είναι ικανοποιητική. Πολλοί έρασιτέχνες ζωγράφοι, άπασχολούν για καιρό τις διάφορες αίθουσες κι' έτσι δόκιμοι ζωγράφοι, που τό παρουσίασμα έργων τους θά ήταν πραγματική προσφορά, δέν βρίσκουν μέρος για να μάς δείξουν τήν τελευταία εργασία τους. 'Η λύση στο ζήτημα αυτό δέν είναι να μποδιστεί κανείς στην έκθεσή του, μά να ένθαρρυνθοῦν όλοι. Πρέπει να υπάρχουν μεγάλες κρατικές αίθουσες που να παραχωρούνται σε κάθε ζωγάφο. Προς αυτή τήν κατεύθυνση θά πρέπει να κινηθεί ή ήγεσία των συνδικαλισμένων καλλιτεχνών.

Μπάμπης Τοιμγκάτος

'Η φτεινή του έκθεση είναι τό τρίτο άτομικό του παρουσίασμα και φιλοξενήθηκε, με μερικές άχαραχτήριστες άνωμαλίες, στο δημοτικό θέατρο του Πειραιᾶ. "Έτσι πολύ λίγο μπορέσαμε να δοῦμε τή δουλειά του. Διαπιστώνει πάντως κανείς πως πάει να τή βελτιώσει κρατώντας πάντα τή ζεστασιά της πραγματικότητας στο έργο του και συχνά τό άποτέλεσμα κρατᾶ άρκετή από τήν αγάπη του για τό θέμα που ζωγραφίζει. Μιά κάποια επανάληψη είναι ακόμα φανερή, όπως επίσης και μία ψυχρότητα στην παλέτα του. 'Η άπορία μας είναι, γιατί ο ζωγάφος αυτός δέν επιχειρεί να μάς δώσει εκτός από τά τοπία του και φιγουρες. 'Η αίσθητική του κατάρτιση μάς πείθει πως θά έχει να μάς πει άρκετά πράγματα. 'Ισως εκεί να του δοθεί ή εύκαιρία να έλέγξει πιο αυστηρά τήν παλέττα του και να καταργήσει μερικά στατικά στοιχεία που διατήρησε και στην τελευταία δουλειά του.

'Απόστ. Γέραλης

'Η μεσιανή αίθουσα του Παρνασσού φιλοξενεί μιάν έκθεση έργων του γνωστού ζωγάφου Γέραλη. Τό έργο αυτό ζει μέσα σ' έναν συμβατικό χώρο, ανάμεσα στην παράδοση της Σχολής του Μονάχου και τον έμπρεσιονισμό. 'Απ' τή Σχολή του Μονάχου κρατεί τό ήθογραφικό περιεχόμενο, που τόσο έντονα τό καλλιέργησε ή

πρώτη εκείνη σχολή στο έλεύθερο κράτος με τήν ψευδαίσθηση πως ἔκανε έθνική τέχνη, όπως ακόμα επαναλαμβάνει και τά θέματά της απ' τήν επανάσταση του 1821. Μας επαναλαμβάνει έτσι, σε μιάν εποχή που δέν τήν χωρεί, μιά ρωμαντική έντύπωση για τή ζωή, όπου τό χωριό και ή ζωή του εκπροσωπείται από μιά σειρά διακοσμητικές φιγουρες που φοροῦν μιά γραφική φορεσιά, μά που ουσιαστικά δέν ζοῦν, γιατί είναι όλοτελα έξω από τήν πραγματικότητα. Ούτε τεχνικά όμως τό έργο αυτό δέν ικανοποιεί. Μονάχα σε μερικές του στιγμές που ή παλέττα του γίνεται έμπρεσιονιστική, και τό χρώμα του άποχτᾶ κάποια ποιότητα, τό έργο του άποχτᾶ ένα τεχνικό βάρος. Συνήθως όμως τό χρώμα του είναι όλοτελα άφτιαχτο, και τό σχέδιό του, που άναγκαστικά θά έπρεπε να είναι ή βάση μιᾶς τέτιας τεχνοτροπίας, παρουσιάζει σοβαρές άτέλειες. 'Εκτός από ένα δυο μαστορεμένα κομμάτια, τά τοπία του είναι τό καλύτερο μέρος της παραγωγής του.

Ντιάνα 'Αντιωνακάτου

'Η ζωγάφος αυτή παρουσιάστηκε στην αίθουσα του Γαλλικού 'Ινστιτούτου με μιά σειρά από γκούας που προορίζονται να είκονογραφήσουν ένα λεύκωμα που θά παρουσιάζουν τό δμορφο, μά άτυχο νησί, τήν Κεφαλλονιά, όπως ήταν πριν να καταστραφεί από τό σεισμό. "Έργο με τόσο περιορισμένο καλλιτεχνικά προορισμό, ήταν φυσικό να μην έχει σοβαρές άξιώσεις. Μερικές στιγμές της έδειξαν παρ' όλ' αυτά πως θά μπορούσε να καταπιαστεί και με σοβαρότερη δουλειά. 'Η κύρια προσφορά της ήτανε μιά κάποια λυρική διάθεση που μπόρεσε να κρατήσει σε μερικά κομμάτια της, καθώς και ή ποίηση των άπλων πραγμάτων που άπόδιναν ένα δυο έσωτερικά της. Ούτε σε σχέδιο ούτε σε χρώμα ή δουλειά της ήταν γενικά ικανοποιητική. Θά πρέπει έν τούτοις να περιμένουμε να δοῦμε σοβαρότερη δουλειά της πριν να τήν κρίνουμε όριστικά.

Γ. ΠΕΤΡΗΣ

Στή μελέτη για Τό Ντοστογιέφσκη

'Από τά κάμποσα τυπογραφικά λάθη που έγιναν στη μελέτη για τό Ντοστογιέφσκη, τή δημοσιευμένη στο προηγούμενο τεῦχος (άριθ. 16) της 'Επιθεώρησης Τέχνης, πρέπει να διορθωθοῦν μερικά που παραμορφώνουν τό νόημα:

Στή σ. 322 αντί μένει να διαβαστεί μέσα
» » 325 » αδιάφορο » αδιάφθορο
» » 327 παιδιασμένος » παθιασμένος
» » 328 » ώμορφα » άμορφα
» » 328 » σκληρότητα » πληρότητα
» » 329 » όπως » όπου

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ :

ΜΕΜΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΚΑΛΗΜΕΡΙΣΑ ΤΟΝ ΗΛΙΟ

Πωλείται σ' όλα τὰ βιβλιοπωλεία τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

ΧΑΟΥΑΡΝΤ ΦΑΣΤ

"Ο ΤΟΝΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΓΙΚΗ ΠΟΡΤΑ,"

Μετάφραση : ΑΛΙΚΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΛΟΓΟΥ

Μία πολυτελής ἔκδοση πού θά δώσει χαρά σέ κάθε παιδί

Κυκλοφόρησε καὶ πωλεῖται
σ' ὅλα τὰ βιβλιοπωλεία

Τὸ νέο βιβλίο

ΤΟΥ

ΖΗΣΗ ΣΚΑΡΟΥ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΗΣ ΦΙΛΙΑΣ

Μερικά ἀπ' τὰ περιεχόμενά του :

*Ματιές ἀπ' τὴν κορφή τοῦ Σλόσ-
μπεργκ. — Ἡ Πέρδικα τοῦ Σβάρ-
τσα. — Μία συζήτηση γιὰ τὴν τέχνη
στοὺς δρόμους τῆς Βιέννης. — Κάτω
ἀπ' τὰ τείχη τοῦ Χόχενσαλτσμπουργκ
Τὸ ὄρυχείο μας εἶναι πολὺ παλιό—
Ἄσπ' Ἰζαρ εἶναι πάντοτε καινούρ-
γιος— Ἀντίλαλοι τοῦ Τυρόλου— Ἡ
σιγιόρινα μὲ τοὺς κόκκινους κρι-
κούς— Ἡ λίμνη μὲ τὶς βίλλες— Βε-
νετία— Δώστε τὰ χέρια.*

Κυκλοφορεῖ

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

ΟΙ

ΙΚΕΤΙΣΣΕΣ

ΟΙ

ΤΡΩΑΔΙΤΙΣΣΕΣ

ΟΙ

ΒΑΚΧΕΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ :

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τιμὴ Δρχ. 35

Πωλεῖται σ' ὅλα τὰ βιβλιοπωλεία

ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΕΠΟΧΗ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ: ΑΝΟΙΞΗ, ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ, ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ, ΧΕΙΜΩΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: " Δ Ι Φ Ρ Ο Σ "

Διευθυντής: ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΟΥΔΕΛΗΣ
'Οδός Σόλωνος 114, τηλ. 30,924

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

Πεζογραφία

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ : 'Αναφορά στο Γκρέκο.
ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ : Εῦα
ΤΑΤΙΑΝΑ ΜΙΛΛΙΕΞ : Κύκλος φόβου
WILLIAM FAULKNER : "Ένα ρόδο για την Έμιλυ
N. BARNES : 'Η νύχτα - δάσος

Ποίηση

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ : Δυό ποιήματα
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ : Πέντε ποιήματα
ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ : 'Ανεπίδοτο γράμμα
KIMON FRIAR : Δυό ποιήματα

Δοκίμια και μελέτες

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ : 'Η ποίηση της Ζωής Καρέλλη
ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΕΚΑΤΣΑΣ : 'Η Μητέρα Θεά
ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ : Το ρεύμα της απαισιοδοξίας στη Νέα
'Ελληνική Λογοτεχνία
ΑΥΡΑ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ : Το μήνυμα του Mozart
ΚΩΣΤΑΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ : 'Η φιλοσοφία του Πλάτωνος και η προο-
πτική της εποχής μας
SIMONE VEIL : 'Ιλιάδα, το ποίημα της δύναμης

'Ανθολογία

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ,—ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΓΚΛΗΣ,—RAINER MARIA RILKE

Διάφορα

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ : Στάλιν—Τρότσκι ('Από τη «Ρουσία»)
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ : "Ας κολποῦται γλυκεία...
ΑΓΝΗ ΡΟΥΣΣΟΠΟΥΛΟΥ : Το εκκλησάκι του Matisse
JEAN - PAUL SARTRE : Τα γρανάζια

'Από εποχή σε εποχή

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ : 'Η Κριτική της Ποίησης
ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ : » » του Πεζού Λόγου
ΜΑΡΙΟΣ ΠΛΩΡΙΤΗΣ : » » του Θεάτρου
» » του Κινηματογράφου
ΑΥΡΑ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ : » » της Μουσικής
ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ : » » των Εικαστικών Τεχνών

'Η πνευματική ζωή στις ξένες Χώρες

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ (Μεγάλη Βρετανία), ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΛΜΑΤΗ ('Ιτα-
λία), ΜΑΝΩΛΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ (Αίγυπτος), ΠΕΤΡΟΣ ΦΡΥΔΑΣ (Γαλ-
λία), Ι. ΓΑΪΤΑΝΙΔΗΣ (Γερμανία). 'Επίσης οι ανακοινώσεις των ΣΟΛΟ-
ΧΩΦ και ΝΕΣΜΕΓΙΑΝΩΦ για τη Λογοτεχνία και Φιλοσοφία στο 20ο Συ-
νέδριο του ΚΚΡ.

'Η έρευνα: Η ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

'Απαντούν οι Καθηγητές: Δ. ΧΟΝΔΡΟΣ και Ν. ΛΟΥΡΟΣ

Εικονογράφηση: Δ. ΓΑΛΑΝΗΣ, PABLO PICASSO, HENRI MATISSE
Γ. ΒΑΡΛΑΜΟΣ, Ν. ΙΚΑΡΗΣ. Βινιέττες: ΣΠΥΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.
Σκίτσα: ΓΕΡ. ΓΡΗΓΟΡΗ. Καλλιτεχν. επιμέλεια: Τ. ΚΑΛΜΟΥΧΟΥ

